

T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OTOBİYOGRAFİ SANATI BAĞLAMINDA MAKSİM
GORKİ’NİN “ÇOCUKLUĞUM”, “EKMEĞİMİ KAZANIRKEN”
VE “BENİM ÜNİVERSİTELERİM” ÜÇLEMESİ**

SERDAR METREŞ

2501150568

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ KORHAN KORBEC

İSTANBUL 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SERDAR METREŞ Numarası : 2501150568
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : RUS DİLİ EDEBİYATI BİLİM DALI Danışmanı : DR.ÖĞR.ÜYESİ KORHAN KORBEC
Tez Savunma Tarihi : 02.05.2019 Saati : 10.30
Tez Başlığı : "Otobiyografi Sanatı Bağlamında Maksim Gorki'nin "Çocukluğum", "Ekmeğimi Kazanırken" ve "Benim Üniversitelerim" Üçlemesi"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, soruların cevaplarına alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.EMİNE İNANIR		Kabul
DOÇ.DR.REYHAN ÇELİK		Kabul
DR.ÖĞR.ÜYESİ KORHAN KORBEC		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.TÜRKAN OLCAY		
PROF.DR.İLYAS KEMALOĞLU		

ÖZ

**OTOBİYOGRAFİ SANATI BAĞLAMINDA MAKSİM
GORKİ’NİN “ÇOCUKLUĞUM”, “EKMEĞİMİ KAZANIRKEN”
VE “BENİM ÜNİVERSİTELERİM” ÜÇLEMESİ**

SERDAR METREŞ

Bu çalışmanın amacı, Rus edebiyatında toplumcu gerçekçilik akımının kurucusu kabul edilen Maksim Gorki’nin (1868-1936) yaşamıyla özdeşleşen “Çocukluğum” (Detstvo), “Ekmeğimi Kazanırken” (V lyudyah) ve “Benim Üniversitelerim” (Moi universiteti) adlı üçleme eserlerini otobiyografi kuramı ekseninde incelemektir. Söz konusu inceleme *kendini yaratma* ve *benlik* kavramları üzerinden ele alınan otobiyografi araştırmalarını ve bu eylemin metinleştirilmesi sürecini bir bütün olarak değerlendirmeyi amaçlar. Nitekim yaşanmışlıkları, hikâye oluşturmakla yan yana koyan incelemelerde otobiyografi sanatı bir düşünme sanatı olarak görülür. Bu anlamda yaşam ve anlatım arasındaki ilişkiyi ve onların birbirini temsil sürecini hem zamansal hem mekânsal olarak ifade eden otobiyografi sanatının bir temsilcisi olan Gorki’nin adı geçen eserleri sesin yazıya döküldüğü metinler olarak ele alınmıştır.

Otobiyografi kuramı ekseninde yapılacak eser incelemesi öncesinde kendilik kavramı ve otobiyografi sanatı irdelenmiş, konuyla ilgili incelemelerde bulunan araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra edebiyatın devamlı bir ögesi kabul edilen *otobiyografi sanatı* edebi bir tür olarak başlıklandırılmış ve bu türün sanatsal özellikleri yazar-metin ekseninde farklı metin türlerine ait örneklerle açıklanmıştır.

Otobiyografik metinlerin incelenmesi, yazarının yaşamıyla doğrudan ilişkilendirilen bilgiler üzerinden değerlendirilebilir. Bu anlamda Gorki’nin kronolojik yaşamına ait kaynaklar ve yazar hakkında incelemelerde bulunan araştırmacıların çalışmaları yazarın kaleme aldığı üçleme eserlerinin gerçekte örtüştüğünü ortaya koymuş, bunun yanı sıra yazarın kendi sesini hissettirdiği eserlerinin otobiyografik bir anlatımla oluşturulduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otobiyografi sanatı, Maksim Gorki, “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken”, “Benim Üniversitelerim”, özyaşamöyküsü.

ABSTRACT

THE TRILOGY OF MAXIM GORKY'S "MY CHILDHOOD", "IN THE WORLD" AND "MY UNIVERSITIES" WITHIN THE CONTEXT OF AUTOBIOGRAPHY ART

SERDAR METREŞ

The central concern of this thesis is to analyze the trilogy (My Childhood, In The World, My Universities) of Maxim Gorky, the proclaimed founder of the social realist movement in Russian literature, in the aspect of autobiography. This study aims to evaluate the autobiography researches in aspects of self-concept and self-creation and the process of writing as a whole. In fact, the art of autobiography is seen as a phantasy in the examinations that put the lives together and create a story. In this sense, M. Gorky, a representative of the autobiography art that expresses the relationship between life and expression and the process of representing each other temporarily and spatially, is mentioned as the texts in which the voice is written.

The concept of self and the art of autobiography were examined prior to the examination of the work to be done on the axis of autobiography. Besides these, the art of autobiography has been titled as it is accepted as part of literature continuously and this genre's artistic features have been explained in aspects of writer-work with examples of different text genres. In addition, the art of autobiography, which is accepted as a permanent element of literature, is categorized as a literary genre and the artistic features of this genre are explained with examples of different text types on the author-text axis. Examination of biographical texts can be evaluated through the information that is directly related to the life of the author. In this sense, M. Gorky's sources of the chronological life and studies of the researchers investigating the author of the study of the author of the trilogy of his work revealed that the author, as well as the author's own voice, made his work is concluded that an autobiographical expression was created.

Keywords: Art of autobiography, Maxim Gorky, "My Childhood", "In The World", "My Universities", autobiography.

ÖNSÖZ

Maksim Gorki'nin edebiyattaki ilk adımları, V. İ. Lenin'in Partisi'nin Rusya'da tarih sahnesine çıkmasına, işçi hareketinin gelişmesine ve devrimci hareketin hızla olgunlaşmasına rastlar. Gorki'nin sanatı bu büyük halkçı atılımın bir yansımasıdır. İlk eserlerinde toplumun “düşkün” tabakaları, serseriler, hayalciler, isyankârlar, zanaatkârlar canlı ve romantik renklerle bezenmiş bir aktarımla yer alır. Eserlerinde romantizmle gerçekçiliği birleştiren Gorki'nin gerçekliğinde ve romantizminde farklı bir yön vardır. Gorki'nin romantizmi, etkin bir romantizmdir. O, düşüncelerinde kendince değerlendirdiği olaylara boyun eğmez, aksine anlatımına kendi anlayışına göre bir yön verir. Bu anlamda Gorki'ni sanatının özünü oluşturan çocukluk yılları, zamanla olgunlaşan gözlemlerinin filizlendiği masumiyet zamanlarıdır.

Bu çalışmanın amacı, 19. ve 20. yüzyıl sınırında yaşamış olan Maksim Gorki'nin “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” adlı üçleme eserlerinin otobiyografi sanatı çerçevesinde incelenmesi ve Gorki'nin gerçek yaşamı ve söz konusu eserleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların bu kapsamda ortaya çıkarılmasıdır. Söz konusu amaç doğrultusunda, üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, kendilik kavramı ve edebi bir tür olarak otobiyografi sanatı ele alınacak, bu kavramların Rus edebiyatındaki yeri ise kutsal kişilerin yaşamlarını anlatan metinlerle temellendirilerek bu tarihsel gelişim, dönemsel örneklerle açıklanacaktır.

Otobiyografi sanatının Rus edebiyatındaki önemli bir temsilcisi olan Gorki'nin yaşamöyküsü incelememize konu olan eserleri anlamak ve değerlendirmek adına önemli bir noktadır. Bu bağlamda yazarın yaşamı ve sanatı hakkında araştırmalarda bulunan edebiyat bilimcilerin çalışmaları çerçevesinde oluşturulan eser incelemeleri bölümü yazarın yaşamı ve sanatı hakkındaki ilişkiyi ayrıntılı bir biçimde ortaya koyduğundan, yazarın yaşamına ait önemli gelişmeler ikinci bölümde yalnızca kronolojik olarak ele alınacaktır. Yazarın “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” adlı eserlerinin inceleme konusu edildiği çalışmamızın üçüncü bölümde ise bu eserler üzerinden aktarılan yaşanmışlıklar,

yaşamsal deneyimler İlya Gruzdev, Viktor Karpenko, Henri Troyat, Pavel Basinski ve Dmitriy Bıkov gibi araştırmacıların Gorki'nin yaşamını kaleme aldığı çalışmalarından ele alınacaktır.

Tüm bu incelemeler sonrasında ulaşılacak bulgular tezin sonuç kısmında özetlenecektir.

Çalışmamın her aşamasında desteğini ve yardımını esirgemeyen, beni yönlendiren ve cesaretlendiren değerli danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Korhan Korbek'e sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimim süresince üzerimde emeği geçen saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Emine İnanır'a, Prof. Dr. Gönül Uzelli'ye, Prof. Dr. Türkan Olcay'a, teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca manevi desteğinden ötürü Ankara Üniversitesi TÖMER İstanbul Şubeleri İdari Koordinatörü Ali Osman Durmuş'a teşekkürü bir borç bilirim. Tüm eğitim yaşamım boyunca beni yürekten destekleyen, büyük bir özen ve ilgiyle her daim yanımda olan çok değerli anneme ve babama, tez çalışmam süresince tüm içtenliğiyle yanımda olan ve yardımlarıyla her konuda beni destekleyen ve yönlendiren değerli eşim Eda'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

SERDAR METREŞ
İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OTOBİYOGRAFİ SANATI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Kendilik Kavramı ve Otobiyografi Sanatı	2
1.2. Edebi Bir Tür Olarak Otobiyografi Sanatının Özellikleri.....	7
1.3. Batı Edebiyatında Otobiyografi Sanatının Tarihsel Gelişimi	10

İKİNCİ BÖLÜM

RUS EDEBİYATINDA OTOBİYOGRAFİ SANATI VE MAKSİM GORKİ

2.1. Rus Edebiyatında Otobiyografi Sanatının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi	16
2.2. Maksim Gorki'nin Kronolojik Yaşamöyküsü	28
2.3. Maksim Gorki'nin Sanatında Otobiyografinin Yeri.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞİN ONTOLOJİSİ: MAKSİM GORKİ'NİN ÜÇLEME ESERLERİ

3.1. “Çocukluğum” (Detstvo)	64
3.1.1. Kendiliğin Hasar Görmüş Bir Nüshası.....	64
3.1.2. Maneviyata Uzanan El: Akulina İvanovna	75
3.2. “Ekmeğimi Kazanırken” (V İyudyah)	82
3.2.1. Nijniy Novgorod'dan Kazan'a Özyaşamöyküsü Şeması	82
3.2.2. Otobiyografik Bellek Ağları.....	95

3.3. "Benim Üniversitelerim" (Moi universiteti)	107
3.3.1. Ben'in Keşfi	107
3.3.2. Geçmişin Öğrettikleriyle Bir Hayat	120
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	137

GİRİŞ

Maksim Gorki'nin üçleme formunda kaleme alınmış “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” adlı eserlerinin otobiyografi sanatı ekseninde incelenmesine yönelik üç bölümden oluşan çalışmamız, temelde iki farklı disiplinle; felsefe ve psikoloji çalışmaları çerçevesinde bir çözümleme sunar. İlk olarak otobiyografi sanatıyla bütünleştirilen *kendilik* kavramına değinilecek ve temelde Batı düşüncesinden beslenen otobiyografi sanatının tarihsel gelişim süreci bireyselliğin kökenleriyle ilişkilendirilerek açıklanacaktır. Otobiyografi sanatının Rus edebiyatındaki tarihsel serüveninin ele alınacağı ikinci bölümde ise Rus edebiyatında kutsal kişilerin yaşam öyküleri, yıllıklar, knyazların yaşam öyküleri (knyajeskie jizneopisaniya), tarihsel öyküler (istoričeskie povesti) ve göndermeler (poslaniya)'e uzanan bu süreç geçmişin canlı kanıtları olan otobiyografik metin örnekleriyle ele alınacaktır.

Toplumcu gerçekçiliğin kurucusu kabul edilen Gorki'nin burjuva-aristokrat toplumun duyarsız ve zulüm dolu yaşamına karşı duyduğu öfkeyi açığa çıkardığı eserleri dönemi yansıtan birer belge niteliği taşır. Nitekim Gorki, eserlerinde 19. yüzyılın son çeyreğine denk gelen dönemde Rusya'da herhangi bir evde, sokakta, köyde ya da bir şehirde görülebilecek insanları hüznleriyle, acılarıyla, neşeleriyle olduğu gibi aktarır. Bu bağlamda Gorki'nin sanatının anlaşılabilmesini, yazarın yaşamöyküsüyle ilişkilendiren pek çok araştırmacının ortaya koyduğu veriler doğrultusunda yazarın kronolojik yaşamına ait bilgiler aktarılacak, ardından otobiyografi sanatının Gorki'nin eserlerindeki yeri ele alınacaktır.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan son bölümde, buraya kadar söz edilen *kendilik* kavramı ve *otobiyografi sanatının* birlikteliği, toplumsal ve kültürel bir çerçevede aktarılan, Gorki'nin yaşamında ve yazarın tüm bunları dönemsel olarak aktardığı “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” adlı eserleri örneğinde irdelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OTOBİYOGRAFİ SANATI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.“Kendilik” Kavramı ve Otobiyografi Sanatı

Dünyaya benzersiz bir katkıda bulunmakla her varlık bir kendiliğindenlik ve kendini yaratma birimidir. Öz imaj, öz kavram, özgüven ya da kendini kabul etme, kendini keşfetme, kendini ortaya koyma ya da kendini gerçekleştirme ifadeleriyle açıklanan *benlik*; tüm yaşamımız boyunca keşfetmemiz gereken içsel, bilinmeyen, ilahi bir ruh merkezi olarak görülür.¹

Neredeyse her insan *kendi* “hikâyesine” karşı bir ilgi duyar, insan; hikâyesinin yönünü, anlamını, içeriğindeki malzemeyi, tanıdığı insanların sayısını, bulunduğu yerleri, hissettiği ve hissettirdiği acıları merak eder. Aynı şekilde başka insanların hikâyelerine de merak duymaktan geri kalmaz. Pek çok insan; arkadaş, öğretmen, komşu, psikolog ve eşler olarak başkalarının hikâyelerini özellikle dinler ve bazen de anlatılanla iç içe geçer. Bu süreç başka insanların dünyaya açılma süreçlerinin, eğitimlerinin, kişisel gelişimlerinin biçimlenmesinde büyük bir paya sahiptir. Bu pay bizi öğrenme incelemesine götürür. Başka bir deyişle *hikâye-olarak-hayat eğretilmesinin incelenmesi*, öğrenme gizeminin incelenmesidir.²

Öğrenmenin psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla ilgili ne kadar çok yazı kaleme alınmış olsa da öğrenmenin *poetikasi* hakkında yapılan çalışmalar nispeten azdır. Bu alanda bu kadar az çalışma olmasının nedeni üç ana başlık altında açıklanır. Birinci başlık; kökleri gerontoloji, antropoloji ve narratoloji (anlatıbilim) gibi pek çok disiplinde bulunan “yetişkin eğitimi” yaklaşımı, hayatın gözden geçirilmesi, kılavuzlu otobiyografi, hatırlama terapisi, biblioterapi, sözlü tarih ve kişisel mitoloji gibi etiketleri olan uygulamalar içerir. İkinci başlık; geçmiş deneyim, öz kavram ve kişisel yükün insanlar üzerindeki etkisi ve neyin, neden öğrenildiğiyle ilgilidir. Üçüncü odak noktası ise ister terapi ister hikâye olarak hayat incelemesi olsun bu anlamda psikolojinin taşıdığı öneme vurgu yapar. Nitekim yaşamı bir hikâye olarak

¹ Ian Barbour’dan Aktaran: L. William, Randall, **Bizi “Biz” Yapan Hikâyeler Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme**, Çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 51, 54-55.

² A.e., s. 27.

ifade etmek anlamlıysa, yaşamaktan bir sanat olarak söz etmek de anlamlıdır, çünkü hikâye bir sanat biçimidir.³ Dolayısıyla yaşama sanatının bir hikâye oluşturmakla ortak yanları olduğundan söz edilebilir. Psikolog Jerome Bruner'in ifadesiyle; *"Yaşanan haliyle bir hayat, anlatılan haliyle bir hayattan ayrılamaz."*⁴ Bu bağlamda tüm anılarımızı içeren *otobiyografik bellek*, araştırmacı D. Rubin'in deyiimiyle bütün bir ömre aittir.⁵

Otobiyografinin ve hatıraların yakınlaşması "bellek" kavramının otobiyografik metinlerde yoğun bir şekilde kullanılmasına zemin hazırlar. Hatıralar, düşünceler; hatırlamak, anımsamak, unutmak, hatırlanmak, görmek gibi mantıksal tahminler "bellek" sözcüğünden türeyen ifadelerdir.⁶ Söz konusu kavramların kaynaşması yazar Grigoriy Vinski'nin "Benim Zamanım" (Moyo vremya) adlı eserinde şu sözlerle karşılık bulur:

*"Çocukluğumun ilk yıllarını neredeyse hiç hatırlamıyorum. Uzaklaştıkça, her şey ne kadar görünür olabilir ki, sanki her yeri sis kaplamış gibi. Kotlyakovka köyündeki evimiz, yol boyunca uzayan bahçelerdeki erik ağaçları. Dahası annemle uzaklarda bir yerlerde, bir bahçeye gittiğimizi hatırlıyorum, orada sağanağa tutulduğumuzu ve hatta Tihon amcanın orada beni az kalsın boğacağını bile hatırlıyorum."*⁷

Benzer bir biçimde yazar Nikolay Ogarev'in "İtirafırım" (Moya ispoved) adlı eserinde de bellek sözcüğünden türeyen ifadeler üzerinden aktarılan bir geçmiş söz konusudur:

*"Kuntsekiy Roş'ta çiyden ıslanmış, taze, hoş kokulu sabahları çok iyi hatırlıyorum. Gezinti sırasında Maşenka'nın ne kadar güzel şarkı söylediğini de hatırlıyorum. O zamandan beri onun şarkılarının melodisini ezberimde tutarım. O zamandan beri o günleri her anımsadığımda kalbim yine sıcacık olur ve genç hissederim."*⁸

³ Randall, **a.g.e.**, s. 28-29.

⁴ J. S. Bruner, Life as narrative. **Social research**, 54 (1), s. 31. (ss.11-32) (Çevrimiçi) <https://philpapers.org/rec/BRULAN-2>, 22.12.2018

⁵ D. Rubin **Autobiographical memory**, New York, Cambridge University press, 1984, s. 69.

⁶ N. A. Nikolina, **Poetika russkoy avtobiografiçeskoj prozi**, Moskva, İzdatelstvo Flinta, 2017, s. 39.

⁷ Grigoriy Vinski, "Moyo vremya" (Çevrimiçi) <http://www.bibliotekar.ru/reprint-40/8.htm> 15.12.2018.

⁸ N. Ogarev, "Moya ispoved". (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/o/ogarew_n_p/text_0230.shtml 15.12. 2018.

Kontrollü çalışmalar, üç otobiyografik bilgi türünün de farklı işlevleri olduğunu ve hatta belki de farklı beyin sistemlerine dayanmakta olduklarını ortaya çıkarmıştır. Genel olaylar, otobiyografik anılarımıza doğal giriş noktalarımız olarak gözükmektedir. İnsanlara geçmişlerindeki deneyimleri sorulduğunda, deneyimlerini genel olay düzeyinde anlatmayı tercih ederler. İnsanlar, liseyi nerede okuduklarını söylemekten ya da belirli bir maçta olan belli bir olayı anımsamaktansa “Lise sıralarında basketbol maçlarına gitmekten çok hoşlanırdım” deme eğilimindedirler.⁹ Hayat dönemleri farklı işleve sahiptir. Otobiyografik bilginin farklı unsurları birbirinden koptuğunda, normalde sorunsuzca hatırladığımız bir dünya dolusu anının altında büyük bir düzen ve kompleks bir yapı olduğunu fark ederiz. Otobiyografik bir anı olarak yaşadığımız şey, hayat dönemlerini, genel olaylar ve belirli olay zincirlerine ilişkin bilgilerimizden oluşmaktadır. Tüm bu bilgiyi bir araya getirdiğimizde, hayat hikâyemizi anlatmaya başlarız.¹⁰

Otobiyografi sözcüğü ilk kez 1797 yılında İsaac d’Israeli’nin “Miscellanies” adlı kitabı için yazılan bir tanıtım yazısında kullanılır.¹¹ Otobiyografi (Autobiographie) Yunanca *auto: kendi, özü* anlamına gelir. *Bios: yaşam, graphein: yazmak* anlamındadır. Norveçli araştırmacı William Taylor otobiyografi için “Öz yaşam biyografisi” ifadesini kullanır.¹² Otobiyografik eylemse gerçekten yazılı bir metinle sonuçlansın ya da sonuçlanmasın *kurmaca* bir süreçtir. Çünkü otobiyografi yazarı ‘asıl’ hikâyeyi değil ‘bir’ hikâyeyi anlatır ve bunu ‘şu’ değil, ‘bu’ yolla yapar. Dolayısıyla bu, yalnızca bir eylem değil, bir sanattır: hem bir bellek sanatı, hem bir düşünme sanatıdır.¹³

Otobiyografi sanatı yazar ve kahramanları arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve onların birbirlerini temsil sürecini hem zamansal hem mekânsal olarak görmek,

⁹ Daniel L. Schacter, **Belleğin İzinde, Beyin, Zihin ve Geçmiş**, Çev: Eda Özgül, İstanbul, YKY, 2010, s.140-141.

¹⁰ **A.e.**, s. 144.

¹¹ Nazan Aksoy, **Kurgulanmış Benlikler**, İstanbul, İletişim yayımları, 2009, s. 21.

¹² Şerife Doğan, “Otobiyografi ve Anı Korelasyonunda Anlatıcı ve Protagonist Özdeşliği Üzerine”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 10/ Sayı 1/ Temmuz 1993, s. 106.

¹³ Randall, **a.g.e.**, s. 259.

anlamak ister. Nitekim eğer anlatıcı kendi anılarına ve aktardığı anı anlatımına belirli bir mesafeden bakıyorsa o zaman bellek mekanizması devreye girer. Mihail Bahtin'in belirttiği üzere;

“Başkası ve onun yaşamı hakkındaki geçmişe ait birikim özünde bir seyretme eyleminden ya da kendi yaşamını anımsama sürecinden farklıdır: Bellek, bir yaşamı veya onun evrelerini biçimsel olarak resmeder ve yalnızca estetik olarak üretkendir.”¹⁴

Hikâyeler sadece, bir sekreterin toplantı tutanakları gibi, tam olarak ne zaman ne olduğunu bildirmek için tutulan “kayıtlar” değildir. Hikâyeler gerçeklerden ziyade anlamlarla ilgilidir. Geçmişin öznel ve süslü anlatımıyla, geçmiş inşa edilir – tarih yapılır.¹⁵ Otobiyografinin bellek kavramıyla ilişkilendirilmesi, bir yazarın varlığını hissettirmesinin yanı sıra, yazarın kaleminden çıkan bir metnin varlığını da söz konusu eder. Sesin yazıya dönüştürülmesiyle doğallığı bozulan söz, araştırmacı Walter Ong tarafından *cennetten düşüş* benzetmesiyle ifade edilir. Ong'un hatırlanması gerekenlerin kâğıda dökülmesi üzerine bu ifadesi Sokrates'in “canlı söz” tanımlamasını çağırıştır. Nitekim Sokrates belleği zayıflattığı düşüncesiyle yazıya şiddetle karşı çıkmıştır.¹⁶ Sesin söze dönüşmesinden duyulan bu rahatsızlık, benzer bir biçimde M. Foucault'un çalışmalarında da hissedilir. Otobiyografi yazmak bu bağlamda bazı sorunlara işaret eder. Nasıl ki yazar, adı tamamlanmış bir metne işaret ediyorsa, otobiyografi de tamamlanmış bir insan anlayışını beraberinde getirir.¹⁷ Benlik inşa etme süreci çoğunlukla sonlanmaz. Yetişkin olarak bile benlik yanılsamamızı sürekli geliştirir ve ayrıntılandırırız. Değişik durumlarda uyum sağlamayı öğreniriz. Bazen benlik yanılsamamızı çok yüzlü olarak bile tanımlarız: ev benliği, bir işimiz varsa iş benliği, ebeveyn benliği, politik benlik, bağnaz duygusal benlik, duygusal benlik, cinsel benlik, yaratıcı benlik ve hatta saldırgan benlik. Hepsi de neredeyse farklı bireyler gibi görünür ama açıkça tek bir beden vardır.

¹⁴ M. M. Bahtin, “Avtor i geroy v estetiçeskoj deystvitelnosti.”, **Avtor i geroy. K filosofskim osnovam gumanitarnih nauk**, SPB. YY., 2000, s. 130.

¹⁵ Schacter, **a.g.e.**, s. 144.

¹⁶ F. Dingil Cluzeau, “Homeros'ta Epik Bellek”, **Arkeoloji ve Sanat**, Sayı: 131, İstanbul, 2009, s. 14.

¹⁷ Aslı Yazıcı Yakın, “Otobiyografi”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:22, Ankara, Doğu Batı yayınları, 2003, s. 141.

Birçok yazınbilimciye göre, yazarın *benin* anlattığı ben; ayrı, kendi başına bir varlıktır, ortaya çıkan portre, ne yazarın *benle* ne de yaşamış olan *benle* özdeşleşir. Böylelikle özyaşamöyküsünün temelini oluşturan yazar, anlatıcı ve anlatılan kişi arasındaki eşit mesafenin savunulamaz yanını öne çıkarır. Nitekim kaleme alınan bir eser belirli bir üslup, belirli bir dünya görüşü ve belirli bir zaman dilimi içinde oluşturulur. Zamanın ve değişen düşünce yapısının önemini vurgulayan bu yaklaşıma göre, eser başka bir zaman diliminde kaleme alınmış olsa, aynı metin ortaya çıkmayabilir. Özyaşamöyküsünün bu ekseninde ele alındığı “Toprak Olmak Dil Olmak” başlıklı çalışmada bu durum şu sözlerle açıklanır:

“Özyaşamöyküsü, yazarın bulunduğu, yani yazdığı andan geriye doğru bakmasıyla, en geride gördüğü nokta ile yazdığı arasını aklından kat etmesiyle oluşuyor. Aslında özyaşamöyküsü sondan başlanarak yazılıyor. Başlama anının taşıdığı anlam, yer aldığı bağlam özyaşamöyküsünün oluşturulmasında belirleyici oluyor.”¹⁸

Böylelikle yazarı, özyaşamöyküsünü kaleme almaya iten nedenler belirleyici bir etken haline gelir. Bu durumu kişinin kendini ifade etmek istemesiyle, *beni* ortaya çıkarma arzusuyla, geçmişte kalan benliğinin çevresinde zamanın çizdiği belli belirsiz haleyi kaldırma çabasıyla açıklayan araştırmacı Philippe Lejeune, yazarın kendini yeniden yaratma isteğine işaret eder.¹⁹ Her yaşam kendi içinde tekil olsa da kâğıda dökülmeye başlanmasıyla birlikte bir olgular dizisine dönüşerek yaşanan zamandaki koşulları, yaşam mücadelelerini, insanları saran heyecan ve korkuları yansıtıp bir döneme ışık tutabilir.

¹⁸ Oğuz Demiralp, “Toprak Olmak Dil Olmak”, **Kitap-lık**, Sayı-37/Yaz 1999, İstanbul, YKY, s. 179.

¹⁹ Philippe Lejeune, “The Autobiographical Pact” (Çevrimiçi) https://edocs.uis.edu/Departments/LIS/Course_Pages/LNT501/RN/Rosina's_onground_course_storage/Rosina's_LNT_501_Readings/On%20Autobiography%20pp3-30%20%20by%20Philippe%20Lejeune.pdf 02.02.2018.

1.2. Edebi Bir Tür Olarak Otobiyografi Sanatının Özellikleri

Otobiyografi, her yazarın kendi deneyimleriyle biçimlendirdiği eserlerinde edebiyatın önemli bir ögesi olarak düşünülebilir. Ancak her eser otobiyografik olarak tanımlanamaz. Otobiyografik öğeler eserin içinde silik/belli belirsiz bir anlatımla ya da örtük bir biçimde yer bulabilir, örtük anlatımlarda yazarın otobiyografik izleri kabul etmek istemediği düşünülür. Araştırmacı M. Medariç, “Otobiyografi/Otobiyografizm” (Avtobiografiya/avtobiografizm) başlıklı makalesinde bu konuyu şu sözlerle açıklar:

“Otobiyografizm, otobiyografi türüne ait özellikler taşıyan üslubuyla dikkat çeken yazınsal bir türdür; bizzat otobiyografi olarak tanımlanmayan, otobiyografi adı altında yazılmamış ya da o şekilde algılanmayan metinlerde ifade bulabilir.”²⁰

Ancak araştırmacı A. H. Gorbunova, bu terimin bu şekilde yorumlanışını, otobiyografi gibi edebi bir fenomen için yeterli bulmaz, kavramın tam resmi oluşturulamamıştır. M. Medariç ise tüm belgesel türlerinin çıkış noktası olarak değerlendirdiği otobiyografinin temel, kurucu ilkelerine özellikle dikkat çeker.²¹ Araştırmacı O. A. Bolşev ise bu konuyla ilgili çalışmalarında “itiraf/günah çıkarma niteliğinde otobiyografizm” ifadesini kullanarak yazarın özel hayatı timsalindeki buzdağının, suyun altında kalan kısmına ışık tutar. Bolşev, itiraf niteliğindeki otobiyografik eserlere; öngörülen gizli (kişisel) bilginin, metinlerin içeriğine geçişi ve eserde baskın bir sistemin kurulması ekseninde yaklaşır.²² Bu durum genel itibarıyla mektuplarda, günlüklerde, çağdaşların hatıralarında ve belgelerde tasdik edilen sanatsal metinlere, “travmatik yaşam hikâyelerine ve yazarın mücadelecî fikirlerine” kadar indirgenir.

Araştırmacı İ. P. Karpov otobiyografizmi şöyle tanımlar: Otobiyografi, hayata dair öğretilerin, insanın vizyonu ve duygu yoğunluğu doğrultusunda yazarın

²⁰ M. Medariç, “Avtobiografiya/avtobiografizm”, **Avtointerpretatsiya: sb. st. po rus. Lit. XII-XX vv.**, pod. red. A. Muratova i İezuitovoy, SPB: S.-Peterb. Un-ta, 1998, s. 5.

²¹ Medariç, **a.g.e.**, s. 6.

²² O. A. Bolşev, **İspovedalno-avtobiografiçeskoe načalo v russkoy proze vtoroy polovini XX veka**, SPB., Filol. f-t., 2002, s. 170.

kalemimde dönüşüme uğramasıdır. Eserde otobiyografik bir yaklaşımın söz konusu olması, otobiyografik altyapılı bir konuşma konusunun varlığıyla mümkün olur.²³ Bu bağlamda sanatsal otobiyografizm ve otobiyografinin koşullu karşıtlığından söz edilebilir. Sanatsal özellikleri olan bir otobiyografik metinde olayların kronolojik olarak sıralaması genellikle yapısal bir ilke özelinde korunur, ancak otobiyografik kahraman, yazarın kişiliğiyle özdeşleşmez ve bu da çalışmanın gerçekliği (güvenilirliği) konusunda şüphe uyandırır. Başka bir deyişle, sanatsal otobiyografi türünde; kurgu unsurlarına izin verilir ve bu da sanatsal (belgesel değil) yöntemi ifade eder. Metinlerdeki otobiyografizm şu şekilde biçimlenir:

- Yazarın psikolojisi, manevi gelişimi, kimi zaman da kişisel özelliklerinin karakteri üzerindeki izdüşümü,
- Yazarın kendi biyografisi “ben” ve kahramanları arasındaki konu-olay bağlantısı,
- Söz konusu olan ana motifler, tekrar eden (leitmotivniy) bir yapıya sahip durumlar ve ayrıca yazarın kişiliği (hayatı) ile doğrudan veya simgesel bir bağlantıyı ortaya koyan, sonraları sanatsal ve semantik bir düzen oluşturan durumlar.²⁴

Yazarın kişiliği ile ilgili olan otobiyografizm aşağıdaki işlevlerle ifade edilebilir:

- Yaşamın anlamını kavrama, idrak etme – içebakış fonksiyonu, deneyim kazanma,
- Otobiyografizm işlevlerinin seyri,
- Metindeki olayların gerçekliğinin doğrulanması,
- Kişinin yaşamının ve kendi tecrübesinin (isteğe bağlı) haklılığı.

Sanatsal ve belgesel türlerdeki otobiyografik ilkelerin işleyişi farklılık gösterir. Sanatsal çalışmalarda, özellikle otobiyografik nesirlerde otobiyografizm, yazarın kendi yaşamının “olgusallığı” üzerindeki dayanağa, hayali bir olayın gerçekliğine, gerçek prototiplere sahip olabilecek kahramanlara ya da kurgusal temaların

²³ İ. P. Karpov, “Avtorologiya (raboçiy slovar): Literaturovedenie, lingvistika, filosofiya, logika, psihologiya” (Çevrimiçi) <http://slovar.lib.ru/dictionary/avtobiografizm.htm> 15.12.2018.

²⁴ A. N. Gorbunova, **Avtobiografizm i avtobiografiçeskie janrı v tvorçestve A. İ. Gertsena 1840-1850-x godov**, Ekaterinburg, Uralskiy gos. ped. univ., 2014, s. 16.

sahiciliğine işaret eder. Günlüklerin, mektupların ve genellikle de itirafların ait olabileceği belgesel türler, otobiyografizm vesilesiyle yazarın kendi tahlilinden büyük ölçüde ayrılır, ancak yazardan ve yazarın yaratıcı enerjisinden kurgu öğelerini kendisine çekecek ek bir güç alabilir. Bu gibi durumlarda yazarın hayatından üretilmiş metinlerde, edebi bir bütünlük taşıyan bir konu/olay “yeniden biçimlenir”. Fakat bu durum her zaman geçerli olmaz ve belgesel-otobiyografik ilkenin sanatsal-otobiyografiye dönüşümü genellikle yazarın yaratıcı bir tutum sergilemesiyle açıklanır. Böylelikle estetik dünya görüşüne sahip bir yazarın, günlük ya da mektup yazarlığından estetik bir yazara dönüşümüne şahit oluruz. Bu anlamda yazar Aleksandr Hertsen önemli bir örnek olarak kabul edilir.²⁵

Metin türlerini analiz etmek, çok detaylı bir çalışmayı da beraberinde getirir. Eserin kurgusunun incelenmesi, türe ait kelime analizlerinin yapılması, dilbilgisi çeşitliliğinin arttırılması ve daha da önemlisi zaman kurgusu üzerine çalışılması bu analizin başlıca aşamalarıdır.²⁶ Bu yaklaşıma göre “türsel kurallar” olarak tabir edilebilecek, eserin tümünün süzgeçten geçirileceği bir dizi çalışma şöyledir:

1. Eserin yazılış amacının tespit edilmesi,
2. Eserin konusunun tespit edilmesi,
3. Metnin iç kompozisyonunun incelenmesi,
4. “Eserin yazarı ve eserdeki anlatıcı arasındaki ilişkinin incelenmesi” bağlamında (V. V. Vinogradov) eserlerde aşağıdaki noktaların tespit edilmesi;
 - a. Temel iletişim kanallarının ve iletişim parametrelerinin özelliklerinin belirlenmesi (gönderici ve alıcının tespiti),
 - b. Metnin yapısındaki farklı görüşlerin belirlenmesi ve bunları aktarmanın yollarının tanımlanması,
 - c. Eserin bütünsel anlatımında bir fon oluşturan anlatıcının aktarımının yapısal özelliklerinin saptanması,

²⁵ Gorbunova, **a.g.e.**, s. 16.

²⁶ Nikolina, **a.g.e.**, s. 6.

- d. Metindeki farklı öznesel konuşma sahaları arasındaki ilişkinin tanımlanması ve aktarım türünün belirlenmesi,
5. Metnin mekânsal ve zamansal kurgusunun incelenmesi,
- 6.Sözcük kullanımlarının incelenmesi, her şeyden önce konuşma/aktarım yöntemlerinin incelenmesi,
- a. Temel metin örneklerinde doğrudan kullanılan simgeler,
- b. Belirli bir tür olarak nitelendirilen imgeler.
7. Söz konusu eserin Rus edebiyatına ait diğer eserler ve dünya edebiyatına ait eserlerle olan ilişkisini ortaya koyan alt metinlerin saptanması,
8. Metnin düşünsel – estetik içeriğini ortaya koyan genel çerçeve – metnin sanatsal yapısına uygun olarak.²⁷

1.3. Batı Edebiyatında Otobiyografi Sanatının Tarihsel Gelişimi

Batı'ya özgü olduğu kabul edilen *kendilik* kavramının oluşum süreci Antik Yunan, Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanmayı kapsayan uzun bir yolculuğun sonucunda biçimlenir. Bu anlamda insanoğlunu evrenin en önemli varlığı olarak tasvip eden Antik Yunandaki kendilik algısı önemli bir eşiktir. Edith Hamilton'ın ifade ettiği gibi, Yunanlıların yarattığı tanrılar bile insan biçimindedir. Eski Yunan'dan önce insanlar o tanrılara tapmışlardır. Aradaki büyük değişikliği anlamak için bir Zeus'un, bir Apollon'un heykelini göz önüne getirmek yeterlidir. E. Hamilton'ın ifadesiyle; “İnsan biçimindeki ölümsüzler, aslında dünyaya akılcı bir düzen getiriyorlardı.”²⁸ Antik Yunan mitolojisinde öne çıkan *aşırı insan* karakteri, Apollo tapınağındaki “Kendini Bil” sözünü anımsatır. Nitekim Apollon, şair Horatius tarafından güneş tanrısı olarak yüceltilir. Tanrıların en güzel konuşanı ve Zeus'un sözcüsü olan Apollon, insan iradesinin, içgüdülerine baskın gelmesini temsil eder.²⁹ Birçok mitolojik öyküde “kendini bilmek”, bireysel güce ve akılla kendini keşfe işaret eder. Benzer bir biçimde kendiliğin keşfi ve ruhun sonsuzluğu arasında

²⁷ Nikolina, **a.g.e.**, s. 67.

²⁸ Edith Hamilton, **Mitologya**, Çev. Ülkü Tamer, İstanbul, Varlık Yayınları, 2006, s. 6.

²⁹ Roza Agizza, **Antik Yunan'da Mitoloji**, Çev. Z. Z. İlkelen, 2. bs., İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, s. 45.; Behçet Necatigil, **Küçük Mitologya Sözlüğü**, İstanbul, YKY, 2017, s. 25.

bir ilişki kuran Platon da Sokrates'in aktarımıyla ele aldığı **Phaidon** adlı diyalogda ruhun ölümsüzlüğü için kendiliğin keşfinin önemini vurgular.³⁰ Kendilik kavramının Antik Yunan kültürü içinde izlediği bu tutarlı ve olgun gelişme sürecinin, bu yönüyle, otobiyografinin bir tür olarak ortaya çıkışında yaratılan “kendilik” tanımını açığa çıkardığı düşünülebilir. Nitekim otobiyografi metninde basit bir anımsama çabasından daha ötede bir anlatım inşası söz konusudur.

Otobiyografi, kendi kendisini adlandıran bir metindir. Kurgu ile “gerçekçilik” arasındaki geçişken sınırdaki otobiyografi, kimi zaman edebiyatın içerisindeki türlerden biri olarak değerlendirilir, kimi zamansa biyografinin bir türü olarak görülür. Bunun yanı sıra otobiyografinin kendi içinde de türler ayrımı söz konusudur. Kimi romanlar ya da şiirler otobiyografik olarak değerlendirilir. Gerçekte bilimsel olarak adlandırılanlar dâhil olmak üzere her anlatımın otobiyografik olduğu düşünülebilir. Nitekim otobiyografi, söylenmiş bir sözü kesen bir eksendir. Batı kültüründe kendine özel bir yer edinen otobiyografi çalışmaları itiraflar, özürler, anılar ve özellikleri belirlenmiş bir “tür” olarak otobiyografi metinleri ile doludur.³¹ Bu bağlamda itiraf geleneği, *otobiyografik kendilik* tanımının oluşumunda önemli bir kültürel kaynaktır. Araştırmacı Leigh Gilmore, otobiyografinin tarihsel kökenini Hristiyanlıktaki “itiraf” geleneğine dayandırır.³²

Bireysel belleğin kökenini ve ilksel niteliğini savunan görüş, gündelik dil kullanımını ve bu kullanımı destekleyen temel psikoloji ile yakından ilişkilidir. İster bilişsel, ister pratik, ister duyusal alanlarda olsun hiçbir yaşam deneyiminde *öznenin* bütünsel katılımı yadsınamaz. Fransızca'da ve diğer dillerde dönüşlü zamir olan *kendinin* kullanımı boşuna değildir. İnsan bir şeyi anımsadığında kendi kendini anımsar.³³ Bu anlamda özgün düşünce yapısının önemli bir bölümünde Yunan felsefesine ve Hristiyanlık öğretisine dair izler bulunan St. Augustinus'un “İtiraflarım” adlı eseri Batı'da otobiyografik kendiliğin ilk örneğidir.³⁴

³⁰ Platon, **Phaidon**, Çev. Furkan Akdemir, İstanbul, Say Yayınları, 2013, s. 61.

³¹ Yazıcı Yakın, **a.g.e.**, s. 136.

³² Leigh Gilmore, “The Mark of Autobiography: Postmodernism, Autobiography and Genre”, **Autobiography and Postmodernism**, Ed. K. Ashley, L. Gilmore, G. Peters, Amherst, The University of Massachusetts Press, 1994, s. 5.

³³ Paul Ricoeur, **Hafıza, Tarih, Unutuş**, Çev. M. Emin Özcan, İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s. 114.

³⁴ Yazıcı Yakın, **a.g.e.**, s. 136.

Augustinus'un *ben-merkezli* yaklaşımı, ortaçağ düşüncesi için istisnai bir durum oluşturarak Antik Yunan kültüründe öne çıkan "kendiliğin keşfi" konusunu çağırır.³⁵ "İtiraflarım", Augustinus'un yaşamından kesitler sunmasının yanında, yazarın dinsel arayışlarını da temsil eder.

İncil'den esinlenilerek dini motiflerle kaleme alınan pek çok eser, Batı'da bir edebiyatta itirafname türünün doğuşuna zemin hazırlar. Böylelikle *kendiliğin* yaratıcılığı yerine, ilahi esin kaynağının temsilcisi olan ortaçağ yazarlığı; kaygı ve korkuyu açığa vuran bu geleneği yansıtır.³⁶ Bu anlamda "kendilik" kavramının tanımını ilahi kurtuluş arayışı içinde temellendiren Dante Alighieri'nin "İlahi Komedi" adlı eseri, yazarın kendi dünyasının gerçekleri, Ortaçağ düşünce yapısı, tarih, siyaset ve dinin iç içe geçtiği ahlaki bir kaynakça niteliği taşır. Nitekim Dante'nin yaşadığı bu dönemde, Hristiyanlık inancına göre ölümden sonraki hayat düşüncesi bireyin ahlâkının en önemli göstergesi sayılmaktadır: Bu düşünce, bireyin ölümden önceki hayatını günahlardan uzak geçirmesinin yegâne kuralıdır. İlahi Komedi'nin geneline hâkim olan *contrapasso** yasası, bu düşüncenin bir ürünü olarak kabul edilir.³⁷ İlahi Komedi'yı 1307-1321 yılları arasında kaleme alan yazar; Cehennem, Araf ve Cennet'te edindiği izlenimleri aracılığıyla, öteki dünyaya yaptığı düşsel yolculuğu aktarır. İçinde bulunduğu bozuk düzenden insanlığı haberdar etme görevini Tanrı'nın kendisine atfettiğini düşünür. Bu ilahi görevle, dünyadaki bozukluğun korkunç sonuçlarını insanlara gösterebilecek bir eser kaleme alacak, böylece kurtuluş yollarını tüm insanlığa işaret edebilecektir.³⁸ Yazar söz konusu siyasi, toplumsal ve dinsel tutumu içinde *kendi iç sesini* de hissettirir. İlahi Komedi'nin "Cennet" başlığında Tanrı'nın yansıması olarak nitelendirilen kadın, Dante'nin henüz ergenlik dönemlerinde tanıştığı ve sonra Floransalı bir senyörün karısı olarak karşılaştığı Beatrice'tir (Dante'nin öteki dünyaya yaptığı düşsel

³⁵ Ahmet Cevizci, **Felsefe Tarihi**, 5. bs., İstanbul, Say Yayınları, 2014, s. 195.

³⁶ Sean Burke, **Authorship from Plato to Postmodern**. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1995. s. 18-20.

* İlahi Komedi'nin "Cehennem" başlıklı bölümünde geçen, her günahkârın kendi günahlarının yol açtığı acıları çekmesi düşüncesinden yola çıkan, "kısasa kısas" anlayışı. Bkz.: Ö. P. Temel, "İlahi Komedi: XXVIII-XXXIII-XXXIV Sayılı Kantolarla Dante'nin 'Cehennem'inde Adalet Kavramı ve 'Contrapasso' Yasası", **DTCF Dergisi** (56 /1), 2016, s. 100-101.

³⁷ **A.y.**

³⁸ Süheyla Öncel, **İtalyan Edebiyatı Tarihi**. Ankara, İtalyan Kültür Heyeti, 1997, s. 46.

yolculuk, cehennemde Vergilius'un, cennette ise Beatrice'nin kılavuzluğunda gerçekleşir).

Batı'da XV. yüzyıldan itibaren *meslek otobiyografileri* olarak tanımlanan yeni bir tür ortaya çıkar. Daha çok aile tarihini yazıya geçirmeye dayanan bu metinlerde kişinin doğumu, vaftiz edilmesi, çocukluk yılları, ev içinde ve dışında gördüğü eğitim ve mesleki yaşamı not edilir. Kişinin psikolojisi, davranışları, ahlaki tutumu gibi özellikleri de zamanla bu metinlerde yer almaya başlar. XVI. yüzyılda kaleme alınan macera otobiyografilerinde ise coğrafya, antropoloji ve ticaret üzerine bilgiler yer alır. Çocukluk yılları ve öğrenim süreciyle başlayan bu metinlerde çeşitli maceralardan sonra kendi kişiliğini keşfeden insan profili çizilir.³⁹ Böylelikle itiraf geleneği kapsamındaki *benlik kurgusu* ve *ilahi benlik* anlayışı XIV. ve XVI. yüzyıllarda gerçekleşen kültürel dönüşümlerle birlikte daha laik ve kamusal bir düzlemde gelişme gösterir.⁴⁰

İnsanın dünyayı ve kendisini keşfetmesi olarak tanımlanan Rönesans, *kendilik* olgusunun biçimlenmesi bağlamında önemli bir eşiktir. Fransız tarih araştırmacısı Jules Michelet'in "*Muazzam bir iradenin kahramanca fişkırması*" sözleriyle nitelendirdiği bu düşünce sisteminde, üç nokta dikkat çeker. Bunlardan ilki, Ortaçağ ve Yeniçağ arasında belirli bir tarihsel dönemi nitelemesi; ikincisi, Antik felsefenin yeniden keşfi; üçüncüsü ise tanrı-merkezli düşüncenin yerine insan-merkezli düşüncenin geçmesidir.⁴¹ Dolayısıyla doğanın ve kendi iç dünyasının yasalarına aklı ve kişisel deneyimleriyle ulaşmak isteyen insanı yaratıcılığın merkezine yerleştiren Rönesans, Batı'daki *kendilik* tanımının oluşumunda önemli bir rol üstlenir. İnsandaki temel özelliklerin geliştirilmesini amaç edinerek dönemin zihni ve felsefi gelişimine yön veren hümanizm ise kaynağını Desiderius Erasmus ve Michel de Montaigne gibi yazarlardan alır. Bu anlamda Michel de Montaigne'nin "Denemeler" adlı eseri, otobiyografi biçiminde olmasa da, dönemin düşünce kalıplarını sorgulayan, kendiliğinin sınırlarını yeni deneyim ve öğrenme aşamalarıyla zorlayan Rönesans insanına yön verir. Rönesans ve coğrafi keşiflerin açtığı söz konusu düşünsel ve

³⁹ Aksoy, a.g.e., s. 15.

⁴⁰ Smith Sidonie, Julia Watson, **Women, Autobiography, Theory**, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1998, s. 87.

⁴¹ Jules Michelet, **Rönesans**, Çev. Kazım Berker, İstanbul, Cumhuriyet Kitap, 1998, s. 11.

kültürel açılım, René Descartes'in "*Düşünüyorum öyleyse varım*" sözüyle, aklı, varoluşun tek ifadesi olarak gören bir anlayışa, *Aydınlanmacı öznelliğe* kapılarını aralar.

Otobiyografi türünde eserlerin ortaya çıkışı ancak XVIII. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşir. Otobiyografi; değişen, evrilen bir varlık olarak kabul görmeye başlayan insanın, bir birey olmasının, kendi yaşamını kurmasının, kendi gücüyle başarı kazanmasının hikâyesidir. Bu bağlamda Batı'da otobiyografi türünün ortaya çıkışı bireyle yakından ilişkilidir. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise otobiyografi yazımı bir adım daha ileriye taşınır. İnsanı toplumsal ve tarihi bir bağlama oturtan bu yüzyılda kaleme alınan otobiyografi çalışmaları; tek bir insanın iç dünyasını ortaya koyarken, aynı zamanda dönemin düşünce dünyasına da ışık tutar.⁴²

Batı edebiyatı geleneğinde Aziz Augustinus'un "İtiraflar"ı ile başlayan otobiyografi türünün gerçek anlamda ilk temsilcisi Jean Jacques Rousseau'dur. Onun eseri de aynı adı taşır: "İtiraflar". Ancak onun "itirafları" din dışı bir yaşantıyı dile getirir. Böylelikle itiraf geleneğini dönüşüme uğratan Rousseau, dini öğretilere göre erdemli insan olma çabasını ifade eden Augustinus'un aksine, yaşamı boyunca deneyimlediği, kendisine ait kusur ve hataların da kişilik gelişimine katkıda bulunduğunu ortaya koyar. Rousseau, hatalarını itiraf ederek, onların günah yükünden kurtulma kaygısı gütmez, aksine kusurların insanı olgunluğa ve erdemliliğe erdirdiğini düşünür. Geleneksel otobiyografi eleştirmenleri, Rousseau'nun İtiraflarını romantik bireyin doğuşunu müjdeleyen bir metin olarak nitelendirir. Rousseau ise "ilk modern insan", ilk özgün birey olarak kabul edilir. Rousseau "İtiraflar"ında kendini bir birey olarak tanımlar, okurun anlamasını istediği şey de kişiliğini nasıl kurduğu, nasıl bireyselleştirdiğidir. Böylelikle "kendilik" kavramı, kilisenin yaptırımcı kurumlarından soyutlanarak varoluşun merkezine yerleştirilmiştir.⁴³ "*Benim kendi aklım kilisemdir*" diyen bir diğer Aydınlanma düşünürü Thomas Paine ise "The Age of Reason" adlı eserinde Yeni Ahit'teki öğretilerin geçerliliğini sorgular.⁴⁴

⁴² Aksoy, **a.g.e.**, s. 16.

⁴³ **A.e.**, s. 17-18.

⁴⁴ Thomas Paine, **The Age of Reason**, New York, Prometheus Books, 1984, s. 8.

Bir dünya görüşünün kaynağı ve yaşam biçimi olarak kabul edilen bireyselliğin “kendinden bir parça” ilkesine bağlı olarak yavaş yavaş toplumsal varlığa dönüşüp örnek oluşturması devlet adamlarının, sanatçıların, yazarların otobiyografi ve anılarını yazmalarına neden olmuştur. Bu anlatım şekillerinde “kendimden bir parça” prensibi hayal ürününe ve olağanüstülüğe karşı gerçek yaşamı garantiler. Yazarın isminin anılması, anlatıcı ve protagonist özdeşliği “kendim” kelimesinin türevleri gibidir.⁴⁵ Başka bir deyişle Batı’da itiraf geleneğiyle kurumsallaşan *kendilik* romantizmin hâkimiyetinde bir kimlik edinir. Kendiyle bütünleşmiş, öznelliğini temsil etmekten kaçınmayan birey, XIX. yüzyıl romantizm akımının izini taşır.

⁴⁵ Doğan, a.g.e., s. 105.

İKİNCİ BÖLÜM

RUS EDEBİYATINDA OTOBİYOGRAFİ SANATI VE MAKSİM GORKİ

2.1. Rus Edebiyatında Otobiyografi Sanatının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Edebiyatın derinlik kazanması ve metin türleri arasında bir ayırım oluşmasıyla tematik türler geç de olsa varlık göstermeye başlar. Bu bağlamda otobiyografi türünün terminolojik anlamı, ilk kez 1836 yılında Akademi sözlüğünde (Fransa’da) *autobiographie* sözcüğü adı altında, “*elle yazılmış, kendi kaleminden çıkmış metin*” açıklamasıyla ifade edilir. Bu sözcük, şimdiki modern anlamıyla 1844 yılında İngilizce-Almanca kraliyet sözlüğünde yer bulur.¹ Bu türün saptanışının geç dönemlerde gerçekleştiği ifade edilse de antik dönemde ve orta çağda da popülerliğinin olduğu, Batı’da olduğu gibi Rusya’da da bu sözcüğün 17. ve 18. yüzyıllarda “ben”in ortaya çıkışıyla kültürel yaşama yansıdığı gözlemlenir. 12. ve 13. yüzyıl Eski Rus edebiyatı metinlerinde ise kutsal kişilerin yaşamlarını anlatan öyküler (vita/hagiografiya) öne çıkar. Bu anlamda Rus kültüründe Bizans’a öykünerek kaleme alınan *el yazmaları* (rukopisi) ve *vakayinameler* (letopis) dönemin Rusya’sının dünya görüşünü ortaya koyan bir belge niteliği taşır, Eski Rus edebiyatının başyapıtı olan “Geçmiş Yılların Öyküsü” (Povest vremennih let) gibi.²

Otobiyografi, bireyselliğin keşfiyle öne çıkan kişisel unsurların; itiraf, kronolojik veri ve anı gibi türlerin kavşak noktası olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama, Rus edebiyatındaki özyaşamöyküsü, itiraf ve vaaz türlerinin tek bir potada eritilmiş biçimini ifade eder. Nitekim Rus edebiyatında ancak 13. yüzyılın ortalarında türlerin kendine özgü bir biçimde sıralama oluşturduğu gözlemlenir. Kilise edebiyatı türünde İncil daima en üst noktada tutulurken, havarilerin yazıları (knigi apostolov), kıyameti ele alan yazılar (apokalipsis) ve kutsal kişilerin yaşam öyküleri (vita) kendi arasında bir sistem oluşturur. Dünyevi edebiyat türünde ise ilk sırada vakayinameler yer alır, onları ise knyazların yaşam öyküleri (knyajeskie

¹ N. A. Nikolina, **Poetika russkoy avtobiografiçeskoj prozi**, Moskva, Flinta, 2017, s. 8.

² Emine İnanır, **Rus Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 6-9.

jizneopisaniya), tarihsel öyküler (istoričeskie povesti) ve göndermeler (poslaniya) izler.³ Dimitri Lihaçev, özellikle 17. yüzyılda bireysellik anlayışının gelişme göstermesiyle insanın yazgısının kendisine ait şahsi bir probleme dönüştüğüne, bireyselleştigiğine işaret eder.⁴

Otobiyografik eserlerin tümünün içeriğinde eserin yazarının yaşamında gerçekleşen olaylar yer alır. “Ben”in keşfinden sonra, bireyselleşmeyle birlikte *benin* dış dünya ile ve diğer insanlar ile olan bağlantısı da önem kazanır. Bu durum, yazarın farklı *yüzlerle* olan ilişkisine işaret eder.⁵ Otobiyografi metinlerinde yazarın üslubuna yönelik türsel ayrımlar ve buna uygun farklı anlatım yapıları bulunur. Otobiyografik düzyazı stillerini incelemek, aynı zamanda farklı dil süreçlerini, Rus edebiyatına ait özelliklerin tümünü incelemeyi ve kimi yazarların özgün anlatımlarını dikkate almayı gerektirir.⁶ Otobiyografik metinlerin incelenmesi Rus edebiyatında nispeten yeni bir türün gelişimini gözlemlene olanağı sağlar.

Otobiyografi türünün gelişimi, yazarın düşünsel odağını yansıtan süreçle ilişkilidir. Yaşanmışlıklar üzerine aktarılan bilgi; karmaşık bir zaman perspektifine sahip olan ve anlatıcının geçmişini, kendisini, bu dünyaya olan farkındalığını, hayat anlayışını gözler önüne seren bir metne dönüşür.⁷ Otobiyografi metinlerinde zamanla iki farklı evre ortaya çıkar: İlki, metni oluşturan *gerçek anlatıcının planı* ve onun *geçmişe dair* anımsadıklarıyla öne çıkan plandır. Bu ikisinin etkileşimi hem metnin zaman perspektifini belirler hem de ana metnin türünü meydana getirir. N. A. Nikolina'nın ifadesiyle “*Rus edebiyatında bu süreç hiç bu kadar açık/dolambaçsız olmamıştır.*”⁸ Rus edebiyatında otobiyografi sanatı bağlamında kaleme alınan ilk eserler kabul edilen Yelizar'ın ve Avvakum'un yaşamöyküleri metin türlerinin oluşum kuralları noktasında benzerlik gösterir. Metnin kurgusunu oluşturan bu kurallar “*jitie** kuralları” (kanon jitiya) olarak ifade edilir.⁹ Nitekim Eski Rus edebiyatına ait vakayinamelerde, savaş öykülerinde ve knyazların yaşamlarını

³ İnanır, **a.g.e.**, s. 15.

⁴ Dimitri Lihaçev, **Velikiy put**, Moskva, Sovremennik, 1987, s. 208.

⁵ Nikolina, **a.g.e.**, s. 9.

⁶ **A.y.**

⁷ M. Bahtin, **Estetika slovesnogo tvorčestva**, Moskva, İskusstvo, 1986, s. 417.

⁸ Nikolina, **a.g.e.**, s. 10.

* Azizlerin yaşamları. Bkz.: E. İnanır, **a.g.e.**, s. 5.

⁹ Nikolina, **a.g.e.**, s. 10.

anlatan metinlerde (jitie) kahramanların ülkeleri uğruna yaptıkları hayırlı işler Ortaçağ toplumsal görüşleri doğrultusunda aktarılır.¹⁰

Metin türleri arasındaki yazınsal gelişimini özellikle 18. yüzyıla ait iş metinlerinde öne çıkaran otobiyografik tür yavaş yavaş kronolojik alıntılara dönüşür. İki farklı zaman düzleminin karşılıklı ilişkisinin ve yalnızca geçmişin değil, aynı zamanda onun hikâye edilmesinin de önem taşıdığı bu metinlerin edebiyatın sınırları içinde ortaya çıkışı ise ancak daha sonra mümkün olur. İki farklı zaman tasarısının varlığı, metindeki öznel anlatım alanının oluşmasına zemin hazırlar. Bu öznel anlatımın ortaya çıkışında bir sonraki adım ise basit türdeki metnin yapısal dönüşümünde gerçekleşir. Bu bağlamda “olgun” bir anlatıcının şimdiki zamandaki hali ile onun geçmişteki “ben”inin tek bir konu etrafında toplandığı eserler 18. yüzyılın geç dönemleri ve 19. yüzyılın başlarında varlık gösterir. İki konu üzerinde oluşan bu anlatım, yazarın okura özellikle iletmeye çalıştığı; geçmişten gelen “ben”in, bizzat yazarın kaleminden çıkan bir otobiyografisidir.¹¹ Bu süreçte otobiyografi; anlatıcının ve eserin yazarının bir araya getirilerek karakterize edildiği bir tür olarak kalır. Buradan, yazarın gerçekler ve yaşanmışlıklar hakkındaki bilgisinin yalnızca dış dünya ile değil, kendi yargı ve değerlendirmelerinde adil olduğunu ortaya koyan özgün “haklılık karnesi” (presumptsiya pravotı) ve öznellik düşüncesiyle, dolayısıyla iç dünyasıyla da ilişkili olduğu anlaşılır. Otobiyografik metinler, yazarın yaşamı hakkında güvenilir bir bilgi kaynağıdır.¹² Tüm bu bilgiler alıcı (okur) içindir, bilginin hacmi, niteliği ve eksik yönleri yazarın yetkinliği çerçevesinde belirlenir. Otobiyografinin temel iletişimsel amacı, yazarın kendi yaşamına dair bilgisine ve anılarına konu olan olayların zamana hapsedilerek saklanmasıdır.¹³ Otobiyografideki üç ana “kahraman”; hızla akıp giden ancak yazarın durdurmak istediği *zaman*, bütünsel açılımı farklılık gösterebilecek asıl *benin* geçmişte kalan yaşamı ve *benin* zamansızlık bütünlüğünü saklayan *bellektir*.¹⁴ Sonuç olarak otobiyografi metinlerinin incelenmesi diğer edebi türler, özellikle de anlatımın birinci ağızdan yapıldığı eserler üzerine yapılacak çalışmalar için önem taşır.

¹⁰ İnanır, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹ Nikolina, **a.g.e.**, s. 11.

¹² **A.y.**

¹³ **A.y.**

¹⁴ P. A. Florenskiy, **Stoll i utverjdenie istini**, Moskva, Pravda, 1914, s. 202.

Otobiyografik metinler geçmişte kalmış bir yaşamı yeniden canlandırmaya olanak sağlar: Kaybolmuş eşyaların, unutulmuş sözcüklerin, yok olmuş olguların ve temsillerin dünyasını bugüne taşır. İncelenen metinler dilin ve kültürün farklı yönlerini ele alan tarihsel disiplinler için önemli bir kaynaktır. Geçmişin canlı kanıtları olan otobiyografi metinleri 17. ve 20. yüzyıla ait Rus yaşamını muhafaza eder. Bu metinler söz konusu tarihsel değerlendirmelerin aktarıldığı söz dağarcığı ve tematik sınıflandırmalarla bellek bütünlüğü için zengin bir kaynak sağlar.¹⁵

Otobiyografik türler heterojen değildir. Türün gelişimi, hatıralarla etkileşimi ve edebiyata dâhil olması metinlerarası bir sistemin oluşmasını sağlar, bu sistem şöyledir:

1. Kişinin kendi otobiyografisi: Kısa olarak sunulan belgesel niteliğindeki metinler ve resmîyet katılarak aktarılan özyaşamöyküleri,
2. Geçmişe dair anılar ve onlarla ilişkili olaylar ve kişiler,
3. Otobiyografiler ve anılar: Kurgulanmış metne işaret eder (örneğin, aktarılan gerçekliklerin imgesel niteliğini içeren metinler),
4. Otobiyografi türünde kaleme alınan eserler ve yazarın özyaşamöyküsünü aktaran eserler. Bu eserler şöyle örneklenebilir: S. T. Aksakov'un "Torun Bagrov'un Çocukluk Yılları" (Detskie godı Bagrova-vnuka) adlı öyküsü, İ. A. Bunin'in "Arsenyev'in Yaşamı" (Jizn Arsenyeva) adlı romanı ve B. A. Zaytsev'in "Gleb'in Seyahati" (Puteşetsvie Gleba) vb.¹⁶

Farklı türlerdeki otobiyografik eserler, bir dizi ortak gösterge ile ifade edilir, bunlar: Özyaşamöyküsünü yeniden oluşturmak; "bir metin yaratırken kendini ortaya koymak"; zamanın ötesine geçmek (hatta ölümün bile); yazarın ve anlatıcının ya da anlatıcının veya başkahramanın kimliğiyle geçmişe dönük bir anlatım düzlemi oluşturmaktır.¹⁷ Tüm bu unsurlar otobiyografik bir metnin incelenmesi aşamasında dikkate alınmalıdır. Nitekim, Fransız araştırmacı Philip Lejeune, otobiyografiyi şu sözlerle tanımlar: "Otobiyografi, gerçek bir bireyin geçmişe dönük bir saptamayla

¹⁵ Nikolina, a.g.e, s. 12.

¹⁶ A.y.

¹⁷ A.e., s. 13.

kişisel yaşamını vurguladığı, özellikle kendi kimliğinin oluşum hikâyesini ve kendi gündelik yaşamını aktardığı bir anlatı türüdür.”¹⁸

Her metnin başlığı metnin vurgulamak istediği konuya işaret eder ve metnin türüne dair bilgi verir. Belli bir türe ait eserler standartları olan, aynı şekilde kalan ya da tekrarlanan bir başlık altında bir araya gelir. Metin türlerine ait başlıklar, metnin evrimini ve diğer metin türleriyle olan etkileşimini yansıtarak zamanla şekillenir.¹⁹ Rus edebiyatında başlı başına bir tür olarak otobiyografinin doğuşu 18. yüzyılda ortaya çıkan yeni metin türlerine isim arayışlarıyla başlar. Rus edebiyatının bu dönemine ait belgesel niteliğindeki metinler yazarların niyetlerini ya da otobiyografik türü yansıtan çeşitli isimler ile ifade edilir. Bunlar: “Anı notları” (Zapiski dlya pamyati), “dergi” (jurnal), “ev takvimi” (domaşniy kalendar), “yaşamdan notlar” (zapiski jizni), “günlükler” (diarius), “ev yıllığı” (domovaya letopis), “yaşam” (jizn), “yaşamımın tasviri” (Opisanie moey jizni) gibi adlandırmalardır. Dönemin Rus kültürü için yeni bir yaklaşım olarak, başlıklarda “*anlatıma ithafen kendim hakkında, tarafımdan yazılmıştır*” notu yer almaya başlar. Örneğin; “Knyaz Boris İvanoviç Kurakin’in yaşamı, *kendi kaleminden*”, “Andrey Bolotov’un maceraları ve yaşamı, *torunları için kendisi tarafından yazılmıştır*”, “*Kendi kaleminden notlar*”, “*Kendisi tarafından kaleme alınmış*”. Bu bilgilendirmenin yanı sıra, başlıklarda olayların kronolojik bir sıraya göre ifade edilmesi de gözlemlenir. Örneğin: “Tanınmış Bir Zat Olmayan Timofey Petroviç Kalaşnikov’un Yaşamı, 1762-1794 Yılları Arasındaki Yaşamı” (Jizn neznamenitogo Timofeya Petroviça Kalaşnikova, prostım slogom opisannaya s 1762 po 1794) adlı eser. Eserin bu şekilde bir isminin olması 18. yüzyılda sık rastlanan bir durum değildir.²⁰

19. yüzyılın ilk on yılında kaleme alınan metinlerin başlıklarında ise “kendini adlandırma” (samnozvaniye) ifadelerine ek olarak “hatıralar” ve “anılar” daha sonraları ise “otobiyografi” ve “otobiyografi notları” gibi ifadeler de kullanılır. Böylelikle otobiyografik eserlerin başlıklarının adlandırılmalarında yaygın ve

¹⁸ Philip Lejeune, “On Autobiography” (Çevrimiçi) https://edocs.uis.edu/Departments/LIS/Course_Pages/LNT501/RN/Rosina's_on-ground_course_storage/Rosina's_LNT_501_Readings/On%20Autobiograph%20pp3-30%20by%20Philippe%20Lejeune.pdf E.T. 07.12.2018.

¹⁹ Nikolina, **a.g.e.**, s. 12.

²⁰ **A.y.**

standartlaşmış bir isimler topluluğu meydana gelir. Çoğunlukla standart hale gelen başlıklar genellikle; “notlar”, “hatıralar”, “yaşamım” gibi otobiyografi türünün ipuçlarını taşıyan ifadelerdir. N. İ. Greç’in “Yaşamımdan Notlar” (Zapiski o moey jizni), G. E. Lvov’un “Anılarım” (Moi vospominaniya) gibi eserler buna örnek teşkil eder.²¹

19. ve 20. yüzyıl otobiyografi metinlerine ait başlıklar aşağıda gösterilen anlambilimsel (semantik) düzene göre sınıflandırılır:²²

1. Anlambilimsel bir öge olan “**zaman**” kavramını barındıran başlıklar:

Dolaylı ya da doğrudan bir ifadeyle yaşamın bir döneminin adlandırılması: M. Voronov’un “Gençliğim” (Moya yunost), İ. Sokolov-Mikitov’un “Çocukluğum” (Detstvo), V. Jelihovskaya’nın “İlk Gençlik Yıllarım” (Moyo otroçestvo), V. Hodaseviç’in “Çocukluk Çağım” (Mladençestvo), N. Volkov-Murumtsev’in “Gençlik” (Yunost), K. Balmont’un “Şafak Vakti” (Na zare) vb. İncelememize konu olan M. Gorki’nin “Çocukluğum” adlı eseri de *zaman* kavramına işaret eden bu başlığa bir örnek teşkil etmektedir.

a) Yaşamdan bir kesitin ya da tarihi bir dönemin adlandırılması: A. Bely’in “Çağın Başlangıcı” (Naçalo veka) ve “İki Devrim Arasında” (Mejdu dvuh revolyutsiy), V. Krivoşey’in “On Dokuzuncu Yıl” (Devyatnadsatıy god), K. Paustovski’nin “Meçhul Çağın Başlangıcı” (Naçalo nevedemogo veka), N. Krivoşey’in “Yaşamımızın Üç Çeyreği” (Tri çetveri naşey jizni) vb. eserleriyle örneklendirilebilir.

b) Tarihi bir döneme atfedilmiş, belirli bir şahsiyete ait bir dönemin adlandırılması: G. Vinski’nin “Benim Dönemim” (Moyo vremya), M. Şaginyan’ın “İnsan ve Zaman” (Çelovek i vremya), A. Mariyengof’un “Benim Çağım ve Arkadaşlarım” (Moy vek, moi druzya i podrugı) vb.

c) Geçmiş ve geleceği ayıran zamansal mesafeyi vurgulayan eserlerin adlandırılması: M. Nesferov’un “Eski Günler” (Davnie dni), E. Saltıkov-Şedrin’in “Poşehon’un Eski Zamanları” (Poşehonskaya starina), N. Kraşeninnikov’un “Geri

²¹ A. E. Çekunova, **Russkoe memuarnoe nasledie vtoroy polovny XVII- XVIII vv. Opit istočnikov edçeskogo analiza**, Moskva, Y.Y., 1995, s. 135.

²² Nikolina, **a.g.e.**, s. 18.

Gelmeyenler” (Nevozvratnoe), V. N. Haruzina’nın “Geçmiş” (Proşloe), V. Posse’nin “Yaşanmış ve Düşünülmüş Şeyler” (Perejitoe i produmannoe), L. Tihomirov’un “Geçmişin Gölgesi” (Teni prošlogo) eserleri bu türe ait örnek eserlerdir.

d) Geçmiş ve şimdiye dair anlamsal zıtlıklar üzerinden anlamsal zenginlik yaratarak başlıklandırma: İ. Repin’in “Uzak-yakın” (Dalekoe-blizkoe), P. Bajov’un “Yakın-uzak” (Blizkoe-dalekoe) adlı eserleri.

e) Zamanı belirli imgeler üzerinden aktaran başlıklar: O. Mandelştam’ın “Zamanın Uğultusu” (Şum vremeni) ve incelememize konu olan M. Gorki’nin “Ekmeğimi Kazanırken” adlı eseri bu başlığı ifade eden eserlere örnek teşkil etmektedir.

2. Anlambilimsel bir öge olan “uzam” içerikli başlıklar:²³

a) Uzamsal göstergeleri ve belirli ya da belirsiz mekânlara ait adlandırmaları ifade eden başlıklar: İ. Rostovtsev’in “Dünyanın Bir Ucunda” (Na krayu sveta), S. Volkov’un “Sergey Pasad’da” (V Sergiyevom posade), A. Tsvetayeva’nın “Benim Sibiryam” (Moya sibir), İ. Odoyevstseva’nın “Neva Kıyılarında” (Na beregah Nevı), V. Şalamov’un “Dördüncü Vologda” (Çetvertaya Vologda) vb.

b) *Göçebelik etme, seyahat, yol* gibi sözcüklerle ifade edilen “uzamdaki yer değişikliği” üzerine başlıklar: V. Gilyarovski’nin “Göçebeliğim” (Moi skitaniya), G. Çulkov’un “Seyahat Yılları” (Godı stranstviy), M. Savina’nın “Acı ve Göçebelik” (Goresti i skitaniya), N. İlina’nın “Yollar ve Yazgılar” (Dorogi i sudbı), N. Baranskaya’nın “Evsizlerin Yolculuğu” (Stranstvie bezdomnih) vb.

c) “Yaşam çizgisi” imgesiyle oluşturulan başlıklar: M. Evlogi’nin “Hayatımın Yolu” (Put moey jizni), N. Plevitskaya’nın “Şarkılarla Benim Yolum” (Moy put s pesney), V. Dmitriyeva’nın “Hayatımın Yolu” (Put moey jizni), Ye. Reys’in “Benim Yolum” (Moy put), A. Denikin’in “Bir Rus Subayının Yolu” (Put russkogo ofitsera) ve V. Kamenski’nin “Coşkun Kimsenin Yolu” (Put entuziasta) vb.²⁴

“Uzam” içerikli başlıklar, anlatıcının uzamsal bakışımı, yani geçmişteki ve şimdideki tutumunu yönlendirebilir: İ. Rostovtsev’in “Dünyanın Bir Ucunda” adlı

²³ Nikolina, **a.g.e.**, s. 19.

²⁴ Çekunova, **a.g.e.**, s. 137.

eserinde (anlatıcının Sibiryâ'da bir köyde geçen çocukluğu üzerine) ve V. Nemiroviç-Dançenko'nun "Mezarlıklarda" (Na kladbişçah) adlı eseri gibi (burada ise yazarın kendi hatıralarından yola çıkarak bir anlatım sunduğu ortaya çıkar). Çoğunlukla, "uzam" sözcüğü "zaman"la kesişir ve oluşturulan başlık daima olayın geçtiği mekân hakkında bilgi verdiği gibi, olayın gerçekleştiği zaman üzerine de veriler sunar.²⁵ İ. A. Gonçarov'un "Üniversitede" (V universitete), A. K. Voronski'nin "Bursa" (Bursa), İ. T. Tvardovski'nin "Anavatan ve Gurbet" (Rodina i çujbina) adlı eserleri. Bu anlamda incelememize konu olan M. Gorki'nin "Benim Üniversitelerim" adlı eseri de hem zamansal hem uzamsal anlamıyla bu başlıkta değerlendirilen eserlere örnek teşkil etmektedir. Uzamsal metaforlar daha çok zamansal özelliklerin verilmesinde kullanılır: V. Dmitriyeva'nın "Yaşam Yolum" (Put moey jizni) adlı eseri gibi. Uzamsal imgeler anlatıcının hatıralarına yayılabilir ve metaforik özellikleriyle bir rol üstlenebilirler, örneğin: G. Nikolayeva'nın "Geçmiş Yıllara Seyahat" (Stranstviya po minuvşim godam) adlı eseri.²⁶

3. Geleneksel bir kullanım olan "yaşam bir kitaptır" metaforu üzerinden oluşturulan başlıklar: P. P. Gnediç'in "Hayatımın Romanı" (Roman moey jizni), İ. Yasinski'nin "Hayatın Kitabı" (Kniga jizni), N. İvanova-Romanova'nın "Hayatın Kitabı" (Kniga jizni), H. Sats'ın "Hayatımın Öyküsü" (Novelli moey jizni) eserleri.

4. Anlambilimsel bir öge olan "bellek" içerikli başlıklar: M. Tolstoy'un "Belleğimin Arşivi" (Hranilişçe moey pamyati), L. Çukovskaya'nın "Çocukluk Belleği" (Pamyati detstvo), S. Pilyavskaya'nın "Belleğin Kurallarına Göre" (Po pravu pamyati), S. Giatsintova'nın "Bellekle Baş Başa" (Na yedine s pamyaty), S. Obraztsova'nın "Belleğin Basamaklarında" (Po stupenkam pamyati), E. Kuzmina'nın "Hatırladıklarına Dair" (O tom, chto pomnyu), A. Demidova'nın "Belleğin Koşuşturan Satırları" (Beguşaya stroka pamyati), M. Terentyeva'nın "Belleğin Yollarıyla" (Dorogami pamyati) vb.

5. Hatıralardan kesitler sunan, onları geçmiş temsili bir zincirden kopararak seçilmiş bir konuma taşıyan; "hayat kitabın ta kendisidir" bütünden parçaya mantığıyla oluşturulan başlıklar: M. Dmitriyev'in "Hayatımdaki Anılardan Başlıklar" (Glavı iz

²⁵ Nikolina, **a.g.e.**, s. 19-20.

²⁶ Çekunova, **a.g.e.**, s. 139.

vospominaniy moyey jizni), P. Zasodimski'nin "Anılardan" (Íz vospominaniy), Avenarius'un "Çocukluk Anılarından Sayfalar" (Listki iz detskih vospominaniy), E. Gollerbah'ın "Kopukluk" (Razyedinennoe), V. Rojdestvenski'nin "Hayatın Sayfaları" (Stranitsı jizni), F. Şalyapın'ın "Hayatımdan Sayfalar" (Stranitsı jizni), A. Koneen'in "Hayatın Sayfaları" (Stranitsı jizni), A. P. Kern'in "Çocukluk Anılarımdan" (Íz vospominaniy o moem detsve), N. Şegunov'un "Geçmişten ve Günümüzden" (Íz prošlogo i nastoyaşçego), D. Mamin-Sibiriyak'ın "Uzak Geçmişten" (Íz dalyokogo prošlogo), B. Yampolski'nin "Hayatımın Seçilmiş Dakikaları" (Ízbrannie minuti jizni) vb.²⁷

6. Doğrudan yazarın eğilimini, amacını ortaya koyan ve onun yaşama dair değerlendirmelerini ifade eden başlıklar:

a) Hatıraların amacı: N. Berdyayev'in "Kendini Tanıma" (Samopoznanie), V. Astafyev'in "Son Selam" (Posledniy poklon), L. Sergeyev'in "Dönüp Bak!" (Oglyanis...), E. Şipovskaya'nın "Işık Şövalyesinin İtirafı" (Íspoved rıtsarya sveta) vb.

b) Hatıradaki ana unsur: M. Znamenski'nin "Kaybolan İnsanlar" (Íşçeznuvşie lyudi), L. Rahmanov'un "Çocukluk Zamanımdaki Yetişkinler" (Vzroslye moyego detstva), T. Milyutina'nın "Yaşamımdan İnsanlar" (Lyudi moyey jizni), S. Tolstoy'un "Baba" (Otets), V. Pirojkova'nın "Kayıp Nesil" (Poteryanno pokolenie) vb. Yazarın "hayatımın romanı" düşüncesiyle ele aldığı bu gibi eserlerde kimi zaman başkahraman öne çıkarılır, ancak bu durum eserdeki *anlatıcı*yla bütünlük içinde aktarılır. G. Vişnevskaya'nın "Galina" (Galina), "M. Plisetskaya'nın "Ben Mayya" (Ya-Mayya) adlı eserleri de bu gruba örnek olarak verilebilir. Benzer başlıklar anlatıcı ve anlatılan ilişkisinde uyum gözetmeyen durumlarda yaratabilir. Örneğin, A. Beliy'in "Kotik Letayev" (Kotik Letayev), S. Bobrov'un "Oğlan Çocuğu" (Malçik) adlı eserlerinde olduğu gibi. Ancak bu örneklere karşıt bir biçimde, üçüncü kişi anlatımıyla aktarılan bir metinde de otobiyografizm söz konusu olabilir. Örneğin; A. Panteleyev'in "Lenka Panteleyev" adlı eseri.

²⁷ Nikolina, a.g.e, s. 21.

c) Tasvir edilen geçmişin bir işareti olarak öne çıkan veya eserin ana içeriğini belirleyen gerçeklik, olgu veya olaylar: İ. Babel'in "İlk Aşk" (Pervaya lyubov), K. Çukovski'nin "Gümüş Rozet" (Serebryanny gerb) adlı eseri vb.

d) Hatıraların karakteri: V. Hodaseviç'in "Tüy Kalemden Portreler" (Portreti perom), N. Vatolina'nın "Belleğin Taslağı" (Nabroski po pamyati), E. Kersnovskaya'nın "Kaya Sanatı" (Naskalnaya jivopis), A. Jolkovski'nin "Hatıra Süsleri" (Memuarne vinyetki) vb.

Yukarıda belirtilen sınıflandırmalardan farklı olarak aşağıdaki gibi başlıklar da gözlemlenir:

a) Anıların öznelliğinin altını çizen başlıklar: A. Remizov'un "Kırpık Gözlerle" (Podstrijennimi glazami), N. Berberova'nın "İtaliklerim" (Kursiv moy) vb.

b) Yazarın geçmişe ya da kendi değerlendirmesine verdiği önemi ifade etmek için verdiği başlıklar: K. Lukaşeviç'in "Benim Tatlı Çocukluğum" (Moyo miloe detstvo), S. Liforey'in "Zor Yıllar" (Stradnie godı) R. Orlova'nın "Geçmemiş Zaman Hakkındaki Hatıralar" (Vospominaniya o neproşedşem vremeni), E. Meşerskaya'nın "Çirkin Kadının Hayatı" (Jizn nekrasivoy jenşçini) vb.

c) Türsel niteleme bağlamındaki başlıklar: A. Grin'in "Otobiyografik Öykü" (Avtobiyografiçesya povest), K. Paustovski'nin "Hayat Hakkında Bir Anlatı" (Povest o jizni), A. Mariyengof'un "Yalansız Roman" (Roman bez vranya) vb.²⁸

Başlık türleri ve yapıları tarihsel süreçte genellikle değişikliğe uğramıştır. 18. yüzyılda kaleme alınan eserlerde "Notlar" (Zapiski) adı altındaki başlıklar daha baskınken, 19. yüzyıla ait eserlerde çoğunlukla "Hatıralar" (Vospominaniya), "Yaşamım" (Moya jizn) "Çocukluk" (Detstvo) gibi nitelermeler mevcuttur: "İlk Gençlik" (Otroçestvo), "Gençlik" (Yunost). Örneğin, N. Durova'nın "Süvari Kız" (Kavalerist-devitsa), N. İ. Greç'in "Hayatıma Dair Notlar" (Zapiski o moyey jizni), V. Peçerin'in "Mezar Notları" (Zamogilnie zapiski) vb. 20. yüzyıl Rus edebiyatı metinlerinde kullanılan başlıklarda ise bir taraftan karakter özelliklerini ifade eden ögeler yer bulmaya başlar (Vs. N. İvanov'un "Gençlik ve Özgürlük" (Yunost i

²⁸ Nikolina, a.g.e., s. 25-27.

svoboda), A. F. Losev'in "Hayat" (Jizn), M. Şaginyan'ın "İnsan ve Zaman" (Çelovek i vremya) vb.), diğer taraftan "olay" ya da "nesne" tabanlı adlandırmaların öne çıkmaya başladığı gözlemlenir (İ. Babel'in "Uyanış" (Probuğenje), K. Çukovski'nin "Gümüş Rozet"). Benzer bir biçimde metaforik başlıklara da yer verilir. Örneğin 19. yüzyıla ait bir otobiyografik eserde dönemin edebiyat anlayışı gereği metaforik ifadeler içeren başlıklar kullanılır: Ye. Vodovozova'nın "Hayatın Şafağında" (Na zare jizni). 20. yüzyıla ait eserlerde ise yazara ait öznel imgeler yaygınlaşır. Bireysel simgeler öne çıkmaya başlar: B. Livşinets'in "Bir Buçuk Gözlü Okçu" (Polutoraglazıy strelets) adlı eseri.²⁹ Böylelikle incelenmekte olan türlerde, yazarların bireysel yaratıcılıklarının ürünü olan başlıkların sayısı artmış, söz konusu otobiyografik çalışmalarda standartlaşma ortadan kaybolmaya başlamıştır. Otobiyografik eserlerdeki başlık düzeninin gelişimi genel anlamda Rus yazınının ana hatlarında gerçekleşen evrim sürecini yansıtır. Yazın sanatının gelişmesiyle birlikte başlıkların ayrıntılı, açıklayıcı biçiminden daha kapsamlı – simgesel olanına geçiş olur. Böylelikle başlık, tek biçimliliğini, gelenekselliğini kaybederek metinde aktarılan konu üzerine yazarın bireysel varlığını ortaya koyan bir biçime sahip olur. Başlığın fonksiyonları da buna göre değişir. Adlandırmalar üzerinden, okurun algısı da bu durumdan etkilenir: 18. yüzyıla ait metinlerdeki çok fonksiyonlu, ayrıntılı başlıklar, sonrasındaki çalışmalarla birlikte yazarın niyetini ortaya koyan ve okurun düşünce dünyasını harekete geçiren daha kapsamlı anlambilimsel adlandırmalarla yer değiştirir.

19. ve 20. yüzyıllarda kaleme alınan otobiyografik eserlerin başlıkları hem *tipikleştirici* (*tipiziruyuşçiy*) hem de *bireyselleştirici* (*individualiziruyuşçiy*) bir yapıya sahiptir. Birinci durumda adlandırmalarda ya da başlıklarda çoğunlukla genel anlamlı ifadeler, soyut isimler kullanılır: N. Belogolovoy'un "Sibiryalının Hatıraları" (Vospominaniya sibiryaka), P. Kropotkin'in "Devrimcinin Hatıraları" (Vospominaniya revolyutsionera), S. Bobrov'un "Oğlan Çocuğu" (Malçik), M. Şaginyan'ın "İnsan ve Zaman" (Çelovek i vremya) eserleri vb. İkinci durumdaki adlandırma veya başlıklar ise şahıs zamirleri ve *benim* iyelik zamiri üzerinden biçimlenir. Örneğin; N. İ. Greç'in "Yaşamımdan Notlar" (Zapiski o moyey jizni), N.

²⁹ N. A. Kojina, Zaglaviye hudojestvennogo proizvedeniya: struktura, funktsii, tipologiya (na materiale russkoy prozi XIX-XX vv.) Avtoferat. kand. diss. Moskva, 1986. S. 18-19.

Morozov'un "Benim Hayatımın Öyküsü" (Povesti moyey jizni)", A. Benua'nın "Benim Hatıralarım" (Moi vospominaniya), M. K. Tenişeva'nın "Yaşamımdan İzlenimler" (Vpeçatleniya moyey jizni), A. M. Gorki'nin "Benim Üniversitelerim" (Moi universiteti), V. V. Mayakovski'nin "Ben Kendim" (Ya sam), E. Reys'in "Benim Yolum" (Moy put), B. Yefimov'un "Benim Çağım" (Moy vek) vb. 20. yüzyıla ait otobiyografik eserlerin başlıkları üslup açısından ikinci bir fonksiyon daha üstlenir; bunlar başlıkta dışsal ve içsel ilkelerin uzlaştırılması girişimidir. Böylelikle mantık ve duygunun, kavram ve imgenin birleştirilmesi amaçlanır: V. Katayev'in. "Oberon'un Yıkılmış Hayatı mı Sihirli Boynuzu mu?" (Razbitaya jizn, ili volşebnyy rog Oberona), F. İskander'in "Okul Valsi ya da Utanç Enerjisi" (Şkolnyy vals, ili energiya stida), V. V. Şefner'in "Kuşlar İçin İsim ya da Sarı Verandada Çay" (İmya dlya ptitsı, ili çayepite na jeltoy verande) vb.³⁰ Örneklerde görüldüğü üzere "benim" iyelik zamiri, 19. ve 20. yüzyıllara ait otobiyografik eserlerin başlıklarında fazlaca kullanılmış olup, yapılan değerlendirmelere göre bu oran tüm eserlerin %23'lük dilimine karşılık gelmektedir.

³⁰ Nikolina, **a.g.e.**, s. 32.

2.2. Maksim Gorki'nin Kronolojik Yaşamöyküsü

1868 Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan Maksim Gorki, 16 (28) Mart 1868'de Nijniy Novgorod'da dünyaya gelir.³¹

Gorki, bir tersanede marangoz olarak çalışan Maksim Savatiyeviç Peşkov ve küçük burjuva bir aileden gelen Varvara Vasilyevna'nın oğlu olarak dünyaya gelir.³²

İnatçı ve mağrur Vasili Kaşirin, kızı Varvara'nın yüksek sınıftan bir şahsiyetle evlenmesini ister, ancak kızı, Maksim Peşkov'a tutulur. Çok karşı çıkmasına rağmen bu mütevazı evliliğe engel olamayan ihtiyaç, kızıyla tüm ilişkisini keser. 16 Mart 1868'de, küçük yaşta ölmüş üç çocuktan sonra bir oğlan çocuğu dünyaya getiren Varvara, ailesi tarafından reddedildiği için mutsuz; kanaatkâr ve cesur bir kocası olduğu için mutludur. Geleceğin Maksim Gorki'si 22 Mart'ta vaftiz edilerek *Aleksey* adını alır.³³

1871 **İlkbahar-** Gorki'nin doğumundan üç yıl sonra, baba Maksim Savatiyeviç nehir nakliyat şirketine ait idari bir göreve getirilir ve Peşkovlar, Astrahan'a taşınır.

Haziran- Maksim Savateviç Peşkov kısa hayatının sonlarında vapur kontrol görevine atanmışken oğlundan bulaşan kolera rahatsızlığı nedeniyle hayatını kaybeder; bu nedenle aile, Maksim Peşkov'un edindiği yeni konumun nimetlerinden faydalanamaz.³⁴

Büyük uğraşlar sonunda Aleksey tedavi edilir, ancak henüz 31 yaşında olan babası yaşamını yitirir. Bu süre zarfında Varvara ikinci çocuğunu dünyaya getirir, adını *Maksim* koyar. Maddi olanaksızlıklar nedeniyle Nijniy Novgorod'a ailesinin yanına dönmek zorunda kalan genç kadın, yolda küçük oğlu Maksim'i de kaybeder; Maksim, Saratov'a defnedilir. Tüm bu

³¹ Yu. Mineralov, İ. G. Mineralova, *İstoriya russkoy literaturı XX veka 1900-1920 godı*, Moskva, Student, 2012, s. 21.

³² İ. N. Suhih, *Russkiy yazık i literatura*, Moskva, Akademia, 2014, s. 184.

³³ Henri Troyat, *Gorki*, Çev. Hakan Tansel, İstanbul, Alfa Biyografi, 2016, s. 7.

³⁴ Suhih, *a.g.e.*, s. 184.

gelişmeler sonrasında Vasili Kaşirin, kızını evine kabul eder.³⁵

1873- Aleksey Peşkov annesiyle birlikte Nijniy Novgorod'da ip boyama atölyesi
1878 sahibi olan büyükbaba Vasiliy Vasilyeviç Kaşirin'in evinde yaşamaya başlar. Dedesi, torununa dini kitaplar üzerinden okuma yazma öğretir. Aleksey, Nijgorodsk kasaba okuluna başladığı bu süreçte bir yandan da eski kumaşları satarak para kazanır. Bu arada, Kaşirin ailesi giderek iflasa sürüklenmektedir.³⁶ Kunavinski okulunda henüz üçüncü sınıftayken Kaşirinlerin işlerinin batması nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalır.³⁷

1879 **5 Ağustos-** Kocasının ölümünden dolayı, oğlu Aleksey'i bir türlü affedemeyen Varvara Vasilyevna birkaç gönül ilişkisi sonrasında, çok geçmeden hayatını kaybeder. Aleksey artık hem yetim hem de öksüzdür.³⁸

*"Tüberkülozun son evresindeki kadıncağz 'dalları kırılmış bir köknar gibi ince, uzun' bir hal almıştı. Mor dudaklarından ıslıklı bir soluk çıkıyordu. 5 Ağustos 1879'da alışverişten dönen Aleksey, onu masada otururken buldu. (...) Aleksey bir fincan su getirdi. Annesi bir yudum içti, gözlerini ikonlara çevirdi ve son nefesini verdi... Aleksey on bir yaşındaydı."*³⁹

1879- Annesinin ölümünden sonra büyükbabası, Aleksey'e şöyle der: "*Aleksey, sen*
1883 *bir madalyon değilsin, hep boynumda asılı kalamazsın. Git, insanların içine karış, kendi ekmeğini kazan artık!*"⁴⁰ Nitekim Gorki, yıllar sonra kaleme alacağı "Çocukluğum" (Detstvo) adlı eserini, büyükbabasına ithafen "*Ve ben de gittim.*" sözleriyle sonlandırır. Büyükbabası onu para kazanmaya gönderir, o da akrabalarının evinde hizmetçi olarak çalışır. Önce mağazalarda küçük işlerde çalışan Gorki, ardından inşaat şirketinde teknik ressamlık yapan bir akrabasının yanında çıraklık yapar, daha sonra bir gemide aşçı yardımcısı olarak çalışır. Ona okuma sevgisi kazandırarak hatıralarında özel bir yer edinen aşçı Smurıy ile bu süreçte tanışır.⁴¹

³⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 8.

³⁶ **A.e.**, s. 10.

³⁷ Agenosov, **a.g.e.**, s. 73.

³⁸ Suhih, **a.g.e.**, s.184

³⁹ Troyat, **a.g.e.**, s. 14.

⁴⁰ Suhih, **a.g.e.**, s. 184.

⁴¹ V. V. Agenosov, **İstoriya russkoy literaturı XX veka**, Moskva, Yurayt, 2015, s. 73.

Aleksey'i tesadüfen işe alan aşçı Smuriy, iyi bir adamdır. Kitaplara meraklı biridir. Okuyacaklarını seçmeyi bilmeyen vasat bir zekâsı olsa da, Aleksey için iyi bir örnek olur. Kaptanın karısının Smuriy'a ödünç verdiği *Taras Bulba* adlı eseri birlikte okuyup duygulanırlar. Ancak Gorki'nin bu iş yerindeki mutluluğu uzun sürmez, yapmadığı bir hırsızlıkla suçlanarak onur kırıcı bir şekilde işten atılır.⁴²

1884 Nijniy Novgorod'dan Kazan'a gider. Eğitim almak niyetindedir, ancak üniversiteye girme çabası olumsuz sonuçlanır.⁴³ Ardından limanlarda çalışmaya başlar. Orada, devrimci gençler topluluğuna girmesini sağlayan A. S. Derenkov aracılığıyla, fırında gizledikleri yasadışı bir kütüphaneye girme şansı elde eder. Bu sıralarda Guriy Pletnev ve Marksist N. E. Fedoseyev ile arkadaşlık kurar. Daha sonra ise Kazan yakınlarındaki Krasnovidovo köyünde devrim propagandası yapan M. A. Romas ile tanışır.⁴⁴

1885- V. Semenov'un unlu mamuller işletmesinde çalışır. A. S. Derenkov'un
1886 ekmek fırınında çalışır. Aleksey Peşkov'un ailesi ve çevresi aile arşivlerinin saklanması ve aktarılması konusuna pek özen göstermezler. Hatıralar büyükbabalarından öteye geçemez. Gorki'nin ilk fotoğrafı 1887 yılında on dokuz yaşındayken çekilir.⁴⁵

1887 **16 Şubat-** Gorki'nin büyükannesi Akulina İvanovna Kaşirina vefat eder.

1 Mayıs- Büyükbabası Vasiliy Vasilyeviç Kaşirin vefat eder.

12 Aralık- Aleksey on dokuz yaşındayken bir aşk hikâyesi yüzünden intihar girişiminde bulunur ve kendisini göğsünden vurur. 12 Aralık akşamı Kazanka ırmağının kıyısına gidip göğsüne bir mermi sıkır. Ölümünden Alman şair Heine'nin sorumlu olduğuna dair alaycı bir not bulunur cebinde. Neyse ki kurşun kalbine değmeksizin sol ciğerini delip geçer. Sağlam yapılı Aleksey beş gün sonra ayaklanır. Bu vakanın daha derin incelenmesi

⁴² Troyat, **a.g.e.**, s. 19.

⁴³ Agenosov, **a.g.e.**, s. 73.

⁴⁴ **A.e.**, s.74.

⁴⁵ Suhih, **a.g.e.**, s. 184.

sonucunda, Gorki yedi seneliğine aforoz edilir.⁴⁶

- 1888** Devrim propagandası yapmak amacıyla devrimci-halkçı M. A. Romas ile Kazan yakınlarındaki Krasnovidovo köyüne gider. Ancak Romas'ın küçük dükkânının zengin köylüler tarafından kundaklanması sonrasında, ırgatlık yapmak durumunda kalır. Sonbaharda, Hazar denizi kıyılarında (Mozdovski stepleri, Tsaritsin) balıkçılık yaptığı süreci “Rusya Yollarında” ifadesiyle, hem etrafı keşfetme hem de kendini tanıma olarak nitelendirir.⁴⁷
- 1889** Krutaya istasyonunda kantar memurluğu işine başlar. Tolstoy tipi bir toprak sahipliği kolonizasyonu kurmaya karar verir ve herkesin ağızından Tolstoy’a *A. M. Peşkov* imzalı kolektif bir mektup yazar. Yasnaya Polyana’da toprak ve diğer haklar hakkında Tolstoy ile konuşabilmek için kilometrelerce yol kat eder, fakat tüm bu buluşma denemeleri başarısızlıkla sonuçlanır ve Nijniy Novgorod’a geri döner.⁴⁸
- 1889** Nijniy Novgorod’da, yazar V. G. Korolenko ile tanışır. “Yaşlı Meşenin Sonları ve Başları” (Pesn starogo duba) adlı eserini değerlendirmesi için Korolenko’ya götürür, fakat çok ağır bir eleştiriye maruz kalır. Hayatının büyük bir bölümünü kaplayan gezilerden edinmiş olduğu izlenimleri yaşamının geri kalanı için yeterli olacaktır. Gorki’nin izlenimlerinde dört hocasının rolü olur: Aşçı Smuriy, Nijniy Novgorod’lu avukat Lanin, toplumun dışında kalmayı seven halkçı-devrimci Kalyujniy ve hem ünlü bir yazar hem de bir halk insanı olan Korolenko⁴⁹ (Avukat A. İ. Lanin’in yanında kâtip olarak çalışmaya başlamış, kimya bölümü öğrencisi N. Z. Vasilyev ise onu felsefe ile tanıştırmıştır).⁵⁰
- 1891** **29 Nisan-** “Rusya Yollarında” serüveninin ikincisi için Nijniy Novgorod’dan ayrılır. Doğduğu şehrin etrafında neler olduğu sorularına bir cevap bulma ve kendini arama isteği onu Povoljye, Don, Ukrayna, Kırım ve

⁴⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 42-43.

⁴⁷ Agenosov, **a.g.e.**, s. 73-74.

⁴⁸ Dmitriy Bıkov, **Literatura sovetskaya**, Moskva, Prozaik, 2013, s. 15.

⁴⁹ Suhih, **a.g.e.**, s.187.

⁵⁰ Maksim Gorki, **Günlüğümden Notlar**, Çev. Edip İ. Polat, Ankara, Doruk, 1997, s. 27.

Kafkasya'ya götürür.

Kasım- Tiflis'e gelir. Demiryolu ustalığı yapar. Bir popülist olan A. M. Kalyujny ile tanışır. Onun tavsiyesi üzerine tekrar yazmaya başlar.

1892 12 Eylül- “M. Gorki” imzasıyla kaleme aldığı “Makar Çudra” adlı eseri “Kafkasya” adlı bir Tiflis gazetesinde yayımlanır. “Gorki” takma adı bu şekilde ortaya çıkar. Yalnızca on-yirmi kadar öykü ve deneme kaleme almış olan yazar, çok geçmeden neredeyse tüm okurlar arasında tanınır bir hale gelir.⁵¹ Gorki, V. Korolenko'nun da katkılarıyla bu tarihten sonra, artık profesyonel yazar kimliğini edinmiştir.⁵²

Ekim- Nijniy Novgorod'a geri döner.

1893 “Volgar” ve “Voljskiy vestnik” gazetelerinde öykü derlemeleri yayımlanır.

Korolenko'nun yanında edebiyat eğitimi almaya başlar.

1894 Korolenko'nun tavsiyesiyle “Russkoe bogatstvo” dergisi için “Çelkaş”, “Kocakarı İzergil” (Staruha izergil), “Arhip Dede ve Lenka” (Ded arhip i lyonka) ve “Şahin Türküsü” (Pesnya o sokole) adlı eserlerini kaleme alır.⁵³ Moskova'da bulunduğu zaman zarfında geceleri kaldığı evsizler barınağı, insanlık adına trajik bir tablo olan *diptekilerin* yaşamını daha yakından tanımasını sağlar. Yazar, o geceki olayları yaratıcılığının süzgecinden geçirerek “Diptekiler” (Na dne) adlı eserini kaleme alacaktır.

1895 Yazma hevesiyle farklı eserler kaleme alan Gorki, Korolenko tarafından “*insanları güzelleştirmeyin!*” sözleriyle eleştirilince, onun tavsiyesini dikkate alır ve “Çelkaş” adlı eserini yazar.⁵⁴

Haziran - Yazar “Çelkaş” adlı eserini “Russkoe bogatsvo” dergisine gönderir, fakat öykü ancak üzerinde bazı değişiklikler yapıldıktan sonra

⁵¹ V. S. Bayevskiy, **İstoriya russkoy literaturı XX veka**, Moskva, Yazıkı slavyanskoy kulturu, 2003, s. 71.

⁵² Suhih, **a.g.e.**, s. 187.

⁵³ Bayevskiy, **a.g.e.**, s. 71.

⁵⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 66.

yayımlanır. Bu gelişme Gorki'nin ününün başlangıcı olarak kabul edilir.⁵⁵

Korolenko'nun tavsiyesiyle Samara'ya taşınan Gorki, profesyonel bir gazeteci olarak çalışmalarında bulunur. *İegudiil Hlamida* takma adıyla makaleler ve derlemeler kaleme alır.⁵⁶

1896 Yekaterina Pavlovna Voljina ile evlenir.⁵⁷

1897 “Russkaya mısl”, “Novoe slovo”, “Severnıy vestnik” dergileriyle işbirliği yapar. “Konovalov”, “Yarmarka v Goltve”, “Sprugi Orlovi”, “Malva”, “Eski İnsanlar” (Bıvşie lyudi) ve diğer öyküleri yayımlanır. Gorki, eserleriyle ilgili şöyle bir itirafta bulunur: “Bugüne kadar beni etkilemeyen hiçbir şeyi kaleme almadım, bu yüzdendir eserlerimi saklamıyorum.”⁵⁸

27 Temmuz- Gorki'nin bir oğlu olur, Maksim.

Ekim- “Foma Gordeyev” adlı eseri üzerinde çalışmaya başlar. Eserde Nijniy Novgorod'un 1896 sergisinde yaptığı röportajlardan tanıdığı tüccar ve sanayi camiasını resmeder. Bu zenginleşmiş kapitalistlerin enerjisini takdir etse de, açgözlülüklerini, bireyciliklerini, başkasının emeğini küçümseyişlerini ve mütehakkim karakterlerini yerer. O acımasız kodamanlardan birinin oğlu ve tam bir genç irisi olan Foma Gordayev; kalabalık ve cehaleti, kendi kaderinin boşluğu karşısında kapıldığı her nevi metafizik umutsuzlukla harmanlar.⁵⁹ Varlıklı ve koruma altındaki kentli soylular; yazarın salonlarına soktuğu baldırı çıplaklar, serseriler ve anarşistler karşısında, yenilginin tatlı ürpertisini hisseder. Böylelikle dönemin yazarları, Gorki'yi içlerinden biri olarak görmeye başlar.⁶⁰

1898 8 Mart 1898 tarihinde, 1891-1892 yıllarında Tiflis'te bulunduğu dönemde F. E. Afanasyeva ve sosyal-demokrat organizasyonlar ile ilişkisi olduğu

⁵⁵ Agenosov, **a.g.e.**, s.74.

⁵⁶ **A.y.**

⁵⁷ Tovah Yedlin, **Maxim Gorky: a political biography**, London, Praeger, 1999, s. 16.

⁵⁸ Suhih, **a.g.e.**, s.184.

⁵⁹ Troyat, **a.g.e.**, s. 75

⁶⁰ **A.e.**, s. 77

gerekçesiyle tutuklanarak Nijniy Novgorod'dan Moskova'ya getirilir.⁶¹

Mart-Nisan: İki cilt halindeki “Denemeler ve Öyküler” (Oçerki i rasskazı) adlı eseri S. Dorovatovski ve A. Çaruşnikov'un yayınevinde yayımlanır. Eser büyük bir başarı elde eder. Gorki, aynı yılın yaz aylarında “Denemeler ve Öyküler” adlı eserinin genişletilmiş baskısını Anton Çehov'a gönderir.⁶²

1899 “Foma Gordeyev” adlı eser “Jizn” adlı dergide yayımlanır. Gorki, Mart ve Nisan aylarında Kırım'da bulunur ve A. Çehov ile görüşür. Devam eden bu düzenli görüşmeler, sonraki dönemlerde Moskova edebiyat-tiyatro topluluğunun oluşumuna öncülük edecektir. Ekim ayında İ. E. Repin, H. K. Mihaylovski ve V. V. Veresayev ile tanışır. “Jizn” dergisinin yazı kurulunda düzenlenen bir davete katılır. Burada “Şahin Türküsü” adlı eserini okur. Eser büyük beğeni kazanır.⁶³

Aralık- N. D. Teleşov tarafından organize edilen “Sreda” adlı topluluğa katılır.

1890 yılının sonuna doğru, Gorki'nin popülerliği kendisini de şaşırtan bir düzeye erişir. Henüz pek az sayıda eseri yayımlanmış olmasına karşın, yazarın eserleri üzerine Peterburg'da konferanslar verilir, Repin tarafından yapılan portresi gezici bir serginin odağı olur.⁶⁴

1890 Demokratik merkezli, gerçekçi yazarların birleştiği “Znaniye” adlı yayınevinde Gorki'nin eserleri yayımlanmaya başlar. Yazar bu sırada İ. A. Bunin ve A. İ. Kuprin ile tanışır.

11 Mart- Moskova'da L. N. Tolstoy ile buluşur. Tolstoy ile baş başa geçen bir saatlik görüşmenin konusu Tolstoy'un, Gorki'nin sanatına duyduğu hayranlıktır. Övgülerle geçen bu görüşmeler Mart ayında Hamovniki'de ve Ekim ayında Yasnaya Polyana'da tekrar eder.⁶⁵

⁶¹ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, 3. bs., Moskva, Moskovskiy raboçiy, 1987, s. 665.

⁶² Bayevski, **a.g.e.**, s.71.

⁶³ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 666.

⁶⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 80.

⁶⁵ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, 1987, s. 666.

12 Mart- Leonid Andreyev ile tanışır.

Mayıs-Haziran- A. P. Çehov, V. M. Vasnetsov, A. N. Aleksin ve L. V. Sredin ile Kafkasya'ya bir seyahat gerçekleştirir. Tiflis'te A. M. Kalyujnıy ile buluşur.⁶⁶

1901 K. P. Pyatnitski ile birlikte “Znaniye” yayınevini başına geçer.⁶⁷

4 Mart- Gorki, Peterburg'da Kazan katedrali önündeki meydanda protestolara katılır. Protestolar esnasında göstericileri dağıtmak için şiddet kullanılmasına karşı çıkmak isteyen edebiyatçılar ve diğer topluluklar tarafından imzalanan bildiriye imza atar. Ardından 17 Nisan gecesini tutuklanır ve devrim faaliyetlerinde bulunmakla sorumlu tutulur. L. Tolstoy, Gorki'nin sağlık durumu nedeniyle serbest bırakılması için büyük bir çaba harcar.

17 Mayıs- Gorki, cezasına ev hapsi şeklinde devam etmek üzere Tolstoy'un yardımlarıyla hapishaneden çıkarılır.⁶⁸

26 Mayıs- Gorki'nin kızı Katya dünyaya gelir.⁶⁹

8 Haziran- “Pesni o burevestnike” adlı yayımla bağlantısından dolayı “Jizn” dergisi kapatılır.⁷⁰

25 Eylül- Gorki, bir dramaturga dönüşür.⁷¹ “Küçük Burjuvalar” (Meşçane) adlı çalışmasını tamamlar. V. İ. Nemiroviç-Dançenko, Gorki'nin bu eserini görmek için Nijniy Novgorod'a gelir. Gorki, “Küçük Burjuvalar” adlı eserinin Moskova Sanat Tiyatrosu'nda sergilenmesiyle edindiği büyük başarının ardından, edebiyat çevrelerinden drama türünde eserler vermeye devam etmesi konusunda talepler alır. Çehov'a yazdığı mektubunda; *“Drama türündeki eserlerimi öyle ya da böyle yazacağım, hem de*

⁶⁶ Agenosov, **a.g.e.**, s.74.

⁶⁷ **A.y.**

⁶⁸ Suhih, **a.g.e.**, s. 192.

⁶⁹ Yedlin, **a.g.e.**, s. 33.

⁷⁰ B. Mihaylovskiy, Ye. Tager, **Tvorçestvo M. Gorkogo**, Moskva, Gosudarstvennoe učeбно-pedagogičeskoe izdatelstvo ministerstva prosveşeniya RCFRCR, 1951, s. 10.

⁷¹ Suhih, **a.g.e.**, s. 192.

aralıksız.” der.⁷²

12 Kasım- Sağlık durumu nedeniyle Kırım’a gitme izni verilen Gorki, yine de kıyının en güzel yazlık mekânı olan Yalta’da kalmaktan men edilir. Ancak bu yasağa kulak asmayıp bir haftalığına Çehov’un evine misafir olur. Daha sonra yazar, Gaspra yakınındaki Oleyz’de bir ev kiralayarak karısı ve çocuklarıyla birlikte oraya taşınır. Bu durum Gorki ve Çehov’u birbirlerine daha da yakınlaştırır.⁷³

Gorki ve ailesinin Kırım’daki evinin yakınında oturan Tolstoy, sıtma nöbetleri artınca dinlenme maksadıyla Karadeniz kıyısına, Gaspra’ya gelir böylelikle Tolstoy ile olan yakınlıkları da artar. H. Troyat iki yazarın çelişkili ilişkisini şöyle açıklar: *“Aslında her şey, biri otuz üç yaşında, alt sınıftan, halkın içinden çıkmış, sefil ve serseri bir gençlik yaşamış olan Gorki ve diğeri yetmiş üç yaşında, zengin, asil ve sağlam, hayatının büyük bir kısmını kendi topraklarında ve muhteşem bir inzivada, şehir proleteryasıyla hiç ilişkiye girmeden geçiren Tolstoy’u karşı karşıya getiriyordu.”*⁷⁴

Gorki Kırım’da sürgündeyken “Küçük Burjuvalar”ın provaları hız kesmeden devam eder. Gorki, K. G. Stanislavski’ye rollerin nasıl dağıtılacağını, kıyafetlerin nasıl olması gerektiğini belirttiği mektuplar yazar ve ondan oyuncuların kostümlü fotoğraflarını göndermesini rica eder.⁷⁵

1902 Bolşevikler ile daha da yakınlaşır.⁷⁶

25 Şubat- Bilimler Akademisinin Rus dili ve edebiyatı bölümü, sistematik bir eğitim almamış, hapis yatmış, polis takibindeki, devrimci eğilimli bu genç yazarı, onursal akademisyen/asil üye olarak seçer.⁷⁷

5 Mart- Çar II. Nikolay seçimler hakkında hazırlanmış olan raporu

⁷² Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 670.

⁷³ Troyat, **a.g.e.**, s. 86.

⁷⁴ **A.e.**, s. 87.

⁷⁵ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 670.

⁷⁶ Agenosov, **a.g.e.**, s. 75.

⁷⁷ Troyat, **a.g.e.**, s. 90.

okuduktan sonra, sayfanın kenarına “Tuhaftan da öte!” (Bolee çem originalno!) notunu düşer. Çar II. Nikolay bu kararı onaylamaz, Milli Eğitim Bakanına bir mektup yazar ve bu kararı kınadığını dile getirir.⁷⁸ Bunun üzerine Çehov ve Korolenko kendi onursal akademisyen unvanlarından ayrıldıklarını dile getirirler. Tolstoy ise kendisini akademisyen olarak görmediğini söyleyerek bu unvanını reddeder.⁷⁹ Bu skandal olay sonucunda Gorki'nin hali hazırdaki ününe ün eklenmiş olur.⁸⁰ Gorki, bir kez daha özgür düşüncenin kurbanı mertebesine ulaşır.⁸¹

10 Mart- “Pravitelstvennyy vestnik” gazetesinde Gorki'nin Bilimler Akademisindeki üyeliğinin iptal edildiği ilan edilir.

26 Mart- Gorki'nin, Moskova Sanat Tiyatrosu ile olan uzun soluklu işbirliği başlar. Akademi seçiminin iptal meselesi devam ederken “Küçük Burjuvalar”ın sahnelenmesi konusu da tartışılmaktadır. Temsil önce reddedilir, sonra sansür kurulu bazı dayatmalar konusunda diretir. İç İşleri Bakanı Sipyagin, Moskova Genel Valisi Grandük Sergey'e genel provaya katılıp bazı repliklerin seyirciler üzerinde yarattığı etki hakkında rapor hazırlayacak bir memur tayin edilmesi emrini verir.⁸² Yalnızca özenle seçilmiş bir topluluk karşısında, abonelere mahsus dört gösteri yapılması koşuluyla izin verilmesi üzerine “Küçük Burjuvalar” ilk kez Moskova Sanat Tiyatrosu, Peterburg'da turnedeyken sahnelenir.⁸³

6 Ekim- Gorki, Yasnaya Polyana'da L. Tolstoy ile buluşur.

18 Aralık- Moskova “ayaktakımının” soluduğu atmosferi eksiksiz canlandırmak için, Sanat Tiyatrosu Topluluğu dilenci, hırsız ve serserilerin barındığı bir nevi mucizeler avlusu olan Hitrov çarşısına taşınır. Oyuncular, paçavralara sarınmış kadın ve erkeklerin pis döşeklerde üst üste yattıkları leş kokulu yatakhaneleri gezip mekânın “aydınlarıyla” sohbet eder ve Gorki'nin

⁷⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 90.

⁷⁹ **A.e.**, s. 91.

⁸⁰ Bayevski, **a.g.e.**, s. 72.

⁸¹ Troyat, **a.g.e.**, s. 91.

⁸² **A.y.**

⁸³ Bayevski, **a.g.e.**, s. 73.

eserinde ortaya koyduğu tablonun gerçekliğiyle şaşkınlığa uğrarlar.⁸⁴ Moskova Devlet Tiyatrosu'nda "Ayaktakımı Arasında" adlı oyunun ilk gösterimi yapılır ve oyun büyük beğeni kazanır. Metnin açık saçıklığı, mizansenin hassaslığı ve oyuncuların gerçekçi oyunu seyirciyi etkisi altına alır. Hükümet "Ayaktakımı Arasında" adlı eserin zaferini sınırlamaya çalışmak için istisnai önlemler alır: Bundan böyle her temsil için özel izin talep etmek ve sansürün onayından geçmiş bir metne uyararak oynamak gerekecektir. "Ayaktakımı Arasında" halk tiyatrolarında ve imparatorluğun Rusça harici dillerinde yasaklanır. Bununla birlikte, temsil çok sayıda taşra kentinde coşkuyla alkışlanır ve başka dillere tercüme edilerek muzaffer kariyerini yurtdışında da sürdürür.⁸⁵

1903 **10 Ocak-** "Ayaktakımı Arasında" adlı oyun Berlin'deki Kleines tiyatrosunda sahnelenir, büyük beğeni toplar.⁸⁶

1904 Gorki, "Yazlıkçılar" (Daçniki) adlı eseri üzerinde çalışmaya başlar. Bu süreçte Nijniy Novgorod'da yaşar. Eserde, yine ahlaki zayıflıklarını liberalizmin boş formülleri ardına saklayan yozlaşmış burjuva aydınlarına saldıran Gorki, onları Rusya'nın geleceğinin yegâne teminatı, gelişmiş, enerjik ve uyanık proleterayla karşılaştırır. Pısrık liberallere karşı bu tutum, hemen sosyal demokratların, özellikle grubun "apolitik" edebiyatı itham eden en keskin fraskiyonunun onayını alır. Gorki, partiye kayıtlı olmaksızın, bu duruşun ayrıcalıklı şampiyonuna dönüşür.⁸⁷

10 Kasım- "Yazlıkçılar" adlı oyunun prömiyeri V. Komisarjevksi tiyatrosunda gerçekleştirilir. Oyunun sonu çılglık ve ıslıklarla karşılanır. Parterde, öfkeli monarşist ve liberaller, dâhi için "*Sağ ol, yoldaş!... Çok yaşa sen! Kahrolsun Burjuvazi!*" diye haykıran aşırılıkçılara meydan okurlar. Aslında hepsi, bir tiyatro oyununda değil de, propaganda gösterisi ya da mitingde olduğu hissi içindedir. Gorki ise tüm bunlar olurken fırtınanın

⁸⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 93.

⁸⁵ **A.e.**, s. 95.

⁸⁶ Mihaylovskiy, Tager, **a.g.e.**, s. 65

⁸⁷ Troyat, **a.g.e.**, s. 97.

zincirlerinden boşanmasına yol açtığına sevinir ve oyuncular ile birlikte hengâmeye göğüs gererek sahnenin önüne kadar ilerler.⁸⁸

1905 Gorki, Devrim hareketlerine aktif olarak katılmaya başlar. Bolşevik gazetelere maddi destekte bulunur. RSDRP (Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi)'ne girer.⁸⁹ Lenin'le birlikte Moskova'nın silahlı savunma hazırlıklarına katılır.⁹⁰

9 Ocak- Gorki, Peterburg'da protestocuların üzerine hedef gözetmeksizin ateş açılan "Kanlı Pazar"a tanık olur.⁹¹ Bu katliama şahit olan Gorki perişan bir şekilde evine döner. Birçok arkadaşı da ona katılır. Baskın endişesiyle gösteriden getirdikleri kızıl bayrağı şöminede yakarlar. "*Aleksey Maksimoviç'in onu yakmadan evvel elinde nasıl tuttuğunu hatırlıyorum.*" diye yazacaktır sahnenin bir tanıdığı olan Voytkeviç "Anılar" adlı eserinde. Bu gün, onun için, hazırlıkların artık yapılması ve devrimin artık olması gerektiğine karar verdiği gün olur.⁹² Bunun üzerine tüm Rus halklarını ve Avrupa devletlerini otokrasiyle savaşmaya davet eden bir çağrı yayımlar. O belgede, II. Nikolay'ın gösterinin barışçıl niteliğinden haberdar olduğunu şu sözlerle belirtir: "*Buna rağmen masum uyrukların askerlerce katledilmesine izin verdi. Bu yüzden onu, böyle bir misillemeyi kışkırtacak hiçbir şey yapmamış masum insanların katliyle bizzat suçluyoruz.*" Ve şöyle bağlar: "*Böyle bir rejimin artık hoş görülmeceğini beyan ediyor ve Rusya'nın tüm vatandaşlarını derhal otokrasiye karşı inatçı ve kardeşçe bir mücadeleye çağırıyoruz.*" O akşam halka açık bir toplantıda kendi gözünde devrimin başlamış olduğunu bildirir. Bildirinin mümkün olan en çok imzayla yayımlanması için heyet üyelerine gönderir, lakin 11 Ocak 1905 gecesi temsilcilerden birinin evinde bildiriye ele geçiren polis yazarı el yazısından tespit eder. Bunun üzerine Gorki aceleyle Peterburg'dan ayrılır.⁹³

⁸⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 97-98.

⁸⁹ Bayevski, **a.g.e.**, s.74.

⁹⁰ Agenosov, **a.g.e.**, s.74.

⁹¹ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 687.

⁹² **A.y.**

⁹³ Yedlin, **a.g.e.**, s. 50.

12 Ocak- Devlet suçu işlemekle itham edilerek Riga’da tutuklanmasının ardından Peterburg’a getirilir ve Petropavlovsk kalesine hapsedilir. Tutuklanması Rusya’da protesto dalgasına yol açar. Neredeyse her yerde, sokaklarda, tiyatrolarda, üniversitelerde kendiliğinden gösteriler patlak verir. Yabancılar bile, tek suçu düşüncelerini alenen ifade etmek olan bir yazarı kurban eden feodal baskıdan rahatsız olur. Tüm dünya basını Gorki’nin serbest bırakılmasını talep eden öfkeli makaleler basar. Bakanların masalarına, Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya’dan o ülkeleri temsil eden şahsiyetlerce imzalanmış dilekçeler yağar. Avrupa’nın başından sonuna kadar her yerde tek çığlık yankılanır: “*Gorki’yi işine, vatanına, dünyaya iade edin!*”⁹⁴

14 Şubat- Yazar, bir aylık tutukluluğun ardından on bin ruble kefalet ve adli soruşturmadan kaçmama ve Peterburg’u terk etmeme şartıyla geçici olarak serbest bırakılır. Fakat emniyet müdürü böylesine bir ortalık karıştırıcı şahsiyeti başkentte tutmak istemez ve yazarı bir ohranka ajanını refakatinde Riga’ya bir otele yollar. Kaldığı otele, oda komşusu olarak iki casus yerleştirilir. Özgürlüğüne sevinse de, Gorki kendisinin yanlış bir konumda hisseder.⁹⁵

Haziran – Karadeniz filosundan *Potempkin* zırhlısı mürettebatının isyanı sonrasında, 1905 sonbaharına doğru ne yapacağını şaşırان çar nihayet safra atmayı kabul eder, liberallerin istediği anayasayı verir ve Gorki’ye karşı yürütülen kovuşturmadan vazgeçilir. Peterburg ve Moskova arasında mekik dokuyan Gorki mitinglere katılır, bildiriler kaleme alır, iktidarın yakın zamanlı geri çekilişinin daha da istekli kılması gerektiği işçi ve aydınları ikna etmek için var gücüyle çalışır.⁹⁶

19 Eylül – Yayınevi işçileri Moskova’da bir grev başlatır.

24 Eylül –Tverskaya caddesinde Kazaklarla kanlı bir çatışmaya girecek olan

⁹⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 101.

⁹⁵ **A.e.**, s. 102.

⁹⁶ **A.e.**, s. 103.

fırın ve pasta işçileri greve katılır.

7 Ekim – Moskova-Kazan demir yolları işçilerinin de greve katılmasıyla genel bir grevin başlangıcı gerçekleşmiş olur.⁹⁷

12 Ekim- V. Komisarjevski tiyatrosunda “Güneşin Çocukları” (Detey solntsa) adlı oyunun prömiyeri yapılır. Aynı oyun 24 Ekim’de Moskova Sanat Tiyatrosu’nda sahnelenir.

17 Ekim- II. Nikolay sonunda bir manifesto yayımlayarak temsilciler meclisini –Duma – toplamaya söz verir. O arada Gorki ve sosyal demokrat arkadaşları, ilk sayısı 17 Ekim’de çıkan “Novaya jizn” adlı, büyük bir günlük gazete kurarlar. Bu, ilk yasal Bolşevik gazetedir. Gereken fonların bir kısmı bizzat Gorki tarafından karşılanır.⁹⁸

20 Ekim- Protestolarda ölen yüzlerce Bolşevik’in son yolculukları Gorki’nin başı çektiği binlerce kişilik bir kortej tarafından bu tarihte yapılır ve yazarın “Ayaktakımı Arasında” adlı oyunu aynı gün Moskova Sanat Tiyatrosu’nda sahnelenir.⁹⁹

27 Kasım- Gorki, Merkez Komitenin (TsK) Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi toplantısında rejimin parçalanma sürecini hızlandırmaya kesin kararlı bir şekilde göçten dönen V. İ. Lenin ile şahsen tanışır.¹⁰⁰

“Tretiy” imzasıyla ilk dört sayısı “Pisma k raboçim” olan ve sonrasında “Raboçiy” adıyla devam eden bir Bolşevik gazetesi basılır. Gazetede yazılar çoğunlukla sosyo-politik içeriklidir. Söz konusu yazılardan gazetenin yazarının Gorki olduğu düşünülür.¹⁰¹

13 Aralık – Gorki, önce Moskova’yı, sonra da Rusya’yı terk etmek zorunda kalır.¹⁰²

1906 Gorki daha önce kendisini hiç o kadar ‘gerekli’ hissetmemiştir. Fakat bu

⁹⁷ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 688.

⁹⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 103.

⁹⁹ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 689.

¹⁰⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 104.

¹⁰¹ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 688.

¹⁰² **A.e.**, s. 693.

gerici siyaset ikliminde kişisel durumu gitgide hassaslaşır. Kuşkusuz tekrar tutuklanacaktır. Bolşevik arkadaşları, onu bu tehditten kurtarmak maksadıyla, kendisine Amerika'ya gitmesi gerektiğini söylerler. Devrim propagandalarında kullanılacak parayı toplayabilmek için gizlice Amerika'ya gitmek üzere “Ayaktakımı Arasında” adlı eserinin sahnelendiği Moskova Sanat Tiyatrosu aktrislerinden Mariya Andreyeva (ikinci eşi) ile gizlice Rusya'dan ayrılırlar. Önce Finlandiya'ya giderler, Şubat ayında Berlin'e geçerler. Avrupa, Gorki'yi daha önce keşfetmiştir. Altı tane Alman yayınevi Gorki'nin eserlerini yayımlamaktadır. “Ayaktakımı Arasında” ve “Güneşin Çocukları” Berlin sahnelerinde beğeni toplar, yazarın kitap ve portreleri kitapçı vitrinlerinde dikkat çeker.¹⁰³ En iyi oyunu olarak kabul edilen “Ayaktakımı Arasında” adlı eseri ile bir romantik olarak değil, XX. yüzyılın büyük realist yazarı olarak tanınır.¹⁰⁴

Bu sürede “Ana” (Mat) adlı eseri üzerinde çalışmaya başlar. Sosyalist hareketi detaylı bir şekilde ele alan bu eser, toplumu büyük bir değişimin içine çeken devrim sürecinde işçi sınıfının vermiş olduğu mücadeleyi ayrıntılı bir biçimde aktaran ilk eserdir.¹⁰⁵ Eserde Rusya işçi sınıfının hızla gelişen sosyal demokrat yönü derin hatlarıyla yansıtılır. Gorki, “Ana” adlı eserini yazarken, 1902'de Sormovo fabrikalarında yaşanan olaylardan esinlenir, eserdeki kahramanlar ise – işçi Paul Vlasov ve okuma yazması olmayan köylü kadın Nilovna – Nijniy Novgorod'da kaldığı sırada tanıştığı kimselerdir. Nadir rastlanan sert bir yaklaşımın izlendiği anlatıda basit, kaba insanların, sosyalizmin vaat ettiği güzelliklerin bilincine varışı ele alınır.¹⁰⁶ Bu eser için SSCB koşullarında etkin bir tanıtım yapılır ve eğitim ve öğretimde yer alması gereken kitaplar arasında ilk sıraya konur.¹⁰⁷ İlk olarak bir Amerikan dergisinde, ardından New York ve Londra'da kitap olarak yayımlanan eser, bütün bir roman biçiminde, Rusça olarak, ancak

¹⁰³ Troyat, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁰⁴ Mineralov, Mineralova, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁰⁵ Bayevski, **a.g.e.**, s. 74.

¹⁰⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁰⁷ Mineralov, Mineralova, **a.g.e.**, s.31.

Berlin’de basılabilir. “Bilim” derlemelerinde, yalnız birinci bölüm, vahşice sansürlenmiş halde çıkmış ancak polis tarafından çabucak piyasadan toplatılmıştır.¹⁰⁸

16 Ağustos- Yaz aylarını geçirmek için New York’tan ayrılarak Kanada’da bir kır evinde yaşamaya başladığı süreçte, ilk karısı Katerina Peşkov’dan gelen bir telgrafla, küçük kızı Katyuşa’nın öldüğünü öğrenir. 20 Ağustos 1906’da karısına yazdığı cevap şöyledir: *“Bu çok hazin. Küçük kızım için üzülüyorum. Canının yandığını, yaralandığını biliyorum, gözümün önüne şaşkın, korkmuş yüzün geliyor... Son zamanlarda vahim bir şey olacağını seziyor ve bekliyordum. Oldu işte!...”*¹⁰⁹

30 Eylül (13 Ekim¹¹⁰)- Maria Andreyeva ile birlikte Napoli’ye gitmek üzere New York’tan ayrılır. İtalyanlar tarafından fatih gibi karşılanır.¹¹¹

20 Ekim- Yakalanma tehdidi yüzünden Rusya’ya dönme şansı bulamaz ve Kapri yarımadasına (İtalya) gelir, 1913 yılının sonuna kadar orada kalır. Kapri’de bulunduğu süre zarfında ona göre gerçek dünya, gözünün önündeki değil, vatanından kaçarken geride bıraktığıdır. Özlemi o kadar büyüktür ki, şöyle yazar: *“Bir çekişte çeneden koparılmış bir dişin duyguları olsa, kendini benim kadar yalnız hissedirdi herhalde.”*¹¹² Yasnaya Polyana’daki Tolstoy gibi, Gorki de adasında, dilencilerin hayranlarla, aylak gezginlerin gerçeği arayanlarla karıştığı bir maiyet tarafından kuşatılır. En karakteristik anlatılarından birini Kapri’de tasarlar: “Okurov Kasabası” (Gorodok Okurov); Rus taşrasının ıssız bir köşesindeki küçük burjuvaların bayağı ve gevşek yaşamlarının kasvetli tablosu.¹¹³

1907 1 Nisan- Sovremennyy tiyatrosunda (Peterburg) “Düşmanlar” (Vragi) adlı oyunun prömiyeri olur. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin V. Londra Kongresinde Lenin ve diğer devrimciler ile bağlantı kurar. Sosyal demokrat

¹⁰⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁰⁹ **A.e.**, s. 112.

¹¹⁰ Rusya’da kullanılan Jülyen ve başka yerlerde yürürlükteki Gregoryan Takvimleri arasındaki fark, XX. yüzyılda on iki günden on üç güne çıkmıştır.

¹¹¹ **A.e.**, s. 115.

¹¹² **A.e.**, s. 117.

¹¹³ Suhih, **a.g.e.**, s. 193.

partie kayıtlı olmamasına rağmen, Londra'daki parti kongresine "onur konuğu" sıfatıyla davet edilmesi onu çok mutlu eder. Fakat kendisini toplanma mahallinde koşan üç yüz militanın ortasında bulunca, Akselrod ve Deutch gibi bazılarının devrimciden ziyade reformcu, Plehanov gibi başkalarınınsa fazla Avrupalı olduklarını, işçi hareketini yönetmeyi hak edecek kadar Rus olmadıklarını fark etmekte gecikmez. Buna karşılık Lenin; azmi ve sadeliğiyle onu etkisi altına alır.¹¹⁴ Lenin ve Maria Andreyeva ile birlikte Londra'yı gezer, müzeleri dolaşır, Bernard Shaw, Herbert Wells, Thomas Hardy gibi ünlü yazarlarla tanışır.¹¹⁵

Haziran- İ. P. Ladıjnikov'un yayınevinde "Ana" adlı eserin ikinci baskısı çıkar.

1908 Nisan- İki büyük Bolşevik önder Lunaçarski ve Bogdanov, ona Kapri'de bir propaganda yüksekokulu kurmayı önerdiklerinde coşkuya kapılır.¹¹⁶ Lunaçarski, Bogdanov ve daha birkaç büyük Marksist, Marksizm'i tamamlamaya ve tinselleştirmeye çalışmakta ve sosyalizmin, gerçekleşmesi için din haline gelmesi gerektiğini düşünmektedirler. Ekonomik anlayıştan ideolojik ve neredeyse mistik bakışa bu geçiş Gorki'nin açıklanmamış özlemlerine tekabül eder. Halk sevgisi kemiğine, iliğine işlemiştir. Ona, bir müminin tanrıya inandığı gibi inanmaya gereksinim duyar. Halka neredeyse doğaüstü bir anlam yükleme kaygısı o yıl büyük bir hikâye yayımlamasına vesile olur: Şalyapın'e ithaf ettiği *İtiraf*. Orada, hem Marksizm hem de Hristiyanlığın cezbettiği bir karakterin manevi çatışmasını tahlil eder.¹¹⁷ İçinde çocukluğundan ilkel bir dindarlık kalmıştır. Gorki'nin sosyalizmi düşünülmüş değil, inancın ilk Hristiyanlara çağrısı gibi içgüdüselidir.¹¹⁸

A. A. Bogdanov, V. Lunaçarski ve partili edebiyatçılar Kapri adasına gelir.

¹¹⁴ Mihaylovskiy, Tager, **a.g.e.**, s. 161.

¹¹⁵ Yedlin, **a.g.e.**, s. 158.

¹¹⁶ Bıkov, **a.g.e.**, s. 8.

¹¹⁷ Troyat, **a.g.e.**, s. 121.

¹¹⁸ Yedlin, **a.g.e.**, s. 186.

Gorki, Rus entelijansiyasını endişelendiren bogostroitelstvo¹¹⁹ fikrine uzak kalamaz, aksine Lunaçarski ve beraberindekilerle bu düşünceyi geliştirmek ister. Ancak Kapri adasına Lenin de gelir ve “bogostraitelstvo” akımıyla hemfikir olmadığını belirtir. Bu konuşmaların ardından Gorki ve Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi yönetimi arasında bir ayrışma başlar. Gorki, Ortodoks Marksizm’i (religioznyı marksizm) kurmayı niyetlerken, Lenin tutarlı bir ateisttir.¹²⁰

1909 “Yaz” (Leto), “Okurov Kasabası” eserleri ve “Kişiliğin Parçalanması” (Razruşenie liçnosti) başlıklı makalesi yayımlanır.

Ağustos-Kasım- Kapri adasında bulunan partiye ait okulda Rus edebiyatı dersleri verir. Burada bulunduğu zaman zarfında “Rus Masalları” (Russkie skazki) adlı satirik eserini kaleme alır.¹²¹

1910 “Çudaki”, “Vassa jeleznova” adlı eserlerin ilk baskıları yayımlanır.

Nisan- Moskova K. Nezlobin tiyatrosunda “Barbarlar” (Varvarı) adlı oyunun prömiyeri yapılır.

1911 8 Şubat- Moskova, K. Nezlobina tiyatrosunda “Vassa Jeleznova” oyunun prömiyeri yapılır.

1912 İtalya’nın Kapri adasında bulunduğu dönemde “İtalya Masalları” (Skazki ob İtalii) ve “Rusya Boyunca” (Po Rusi) serisi yayımlanır.¹²² Halkının sıradan insanların hayatlarına ayna tuttuğu derlemelerde gizli kalmış gerçekleri gün yüzüne çıkarır.¹²³

1913 Çar II. Nikolay, Romanov hanedanının tahta çıkışının üç yüzüncü yıldönümü vesilesiyle basın suçlarını da kapsayan kısmi bir siyasi af ilan eder. Bu arada Gorki’nin sağlığı da yavaş yavaş düzelir. Af kararı sonrasında

¹¹⁹ Bogostroitelstvo: Marksistlerin 20. yüzyılın ilk on yılında solcu yazarlar tarafından Marksizm ve din fikirlerini bütünlendirmek, sosyalist ve Hristiyan dünya görüşünün sözde benzerliğine dayandırmak için geliştirdiği etik-felsefi eğilim.

¹²⁰ Bayevskiy, **a.g.e.**, s. 75.

¹²¹ Mineralov, Mineralova, **a.g.e.**, s. 21.

¹²² **A.y.**

¹²³ **A.e.**, s.145.

tam anlamıyla karar veremediği Rusya'ya dönme konusu, yılsonuna doğru ciddi ciddi yeniden zihnini meşgul etmeye başlar.¹²⁴ Bu arada “Efendi” (Hozyain) adlı eseri yayımlanır. “Sahte Para” (Falşivaya moneta) adlı oyun ve “Çocukluğum” adlı eseri üzerinde çalışmaya başlar. Aralık ayının sonuna doğru bavullarını toplar ve 31 Aralık'ta, gelecek hayatında yerleşmeyi planladığı Peterburg'a gider.¹²⁵ Gorki, Rus topraklarına ayak basar basmaz, polis denetimi altına alınır ancak tutuklanmaz. Dönüşü tüm rejim karşıtlarınca coşkuyla selamlanır.¹²⁶

1914 Hastalık ve yolculuktan yorgun düşen Gorki, polisin dikkatini çekmemesi gerektiğini tavsiye eden Şalyapin'e kulak verip genç devrimci birliklerin onun şerefine düzenlemek istedikleri toplantılarda boy göstermeyi reddeder. Peterburg veya Moskova'da oturmak yerine Finlandiya'nın Rusya sınırındaki Moustamiaki kasabasına çekilir.¹²⁷ Finlandiya, Peterburg ve Moskova'da bulunduğu bu süreçte “Ekmeğimi Kazanırken” adlı eseri üzerinde çalışmaya başlar.

Mart- Gorki, yurt dışına gideceği 1921 yılına kadar Peterburg'da yaşamak üzere Kronverski caddesinde bir ev kiralar. 19 Temmuz'da (1 Ağustos)'da Almanya Rusya'ya savaş ilan eder. Bu ilanın ertesi gününde Gorki: “*Bir şey açık: Küresel bir trajedinin ilk perdesine giriyoruz.*” der.¹²⁸

28 Eylül- İ. A. Bunin tarafından yazılmış olan, Alman vahşetini protesto eden “Yazarlardan, Ressamlardan ve Sanatçılardan” (Ot pisateley, hudojnikov i artistov) adlı bildiriye imzalar.

1914 savaşı sosyal devrimci ve sosyal demokrat partilerde derin bir ayrılığa neden olur. Rus Marksizmi'nin manevi babası Plehanov, Vera Zasuliç ve Lev Deutch gibi Rus sosyal demokrasininin kurucuları ve anarşizmin lideri Kropotkin, Alman emperyalizmine karşı kayıtsız şartsız ulusal direnişten yanadırlar. “Bozgunculuğu” yeğleyen ve Almanya'nın akıllarınca Rus

¹²⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 130.

¹²⁵ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 693.

¹²⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 130.

¹²⁷ **A.y.**

¹²⁸ **A.e.**, s. 131.

devrimine yol açacak zaferine oynayan Lenin ve yardımcıları; Zinovyev ve Buharin tarafından “sosyal vatanseverler” olarak nitelendirilirler. Gorki, birkaç günlük tereddüdün ardından ateşli bir şekilde “bozguncuların” safında yer alır.¹²⁹ Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla aktif olarak savaş karşıtı propaganda yapacağı “Letopis” adlı dergiyi kurar.¹³⁰

1915 “Parus” adlı yayınevini kurar. “Letopis” adlı derginin editörlüğünü yapar, bu sırada en yakınları dahi (örneğin, L. Andreyev) onu Rusya’ya kin beslemekle suçlar. Petrograd’da edebi yönetimini üstleneceği, “Letopis” adlı derginin yayımlanabilmesi için her kaynaktan fon toplar. Bu paraların esrarengiz kaynaklardan geldiği fısıldansa da, Gorki bu suçlamaları umursamaz.¹³¹

1917 **2 Mart-** Çar, siyaset adamları, generaller ve ailesinin bazı üyelerinin zorlamasıyla, nihayet kardeşi Grandük Mihail lehine tahttan feragat eder. *“Böylece Rusya imparatorluk olmaktan çıkıyordu. Bu değişimin önemine rağmen, Gorki kuşkuculuğunu muhafaza ediyordu. Ülkenin yeni yöneticileri de yine liberaller ve burjuvalardı. Bu temkinli duruş, Lenin ile birlikte eski değerlerin reddini ve muhaliflerin fiziki tasfiyesini öğütleyen Bolşevikler için uygun değildi.”*¹³²

15 Mart- Gorki’ye onursal akademisyen unvanı verilir.

21 Nisan- “Novaya jizn” adlı gazetede “Nesvoevremennie mısli” adlı derlemede makaleleri yer almaya başlar. Lenin, “S ikonami protiv puşek, s frazami protiv kapitala” başlıklı makalesinde bu gazetenin tutumunu eleştirir.¹³³

27 Ekim (7 Kasım)- Kazanan Ekim devrimi olur. Gorki, “Novaya jizn” adlı gazetede Ekim devriminin başarısını olumsuz bir şekilde değerlendirir.

¹²⁹ Yedlin, **a.g.e.**, s. 154.

¹³⁰ Agenosov, **a.g.e.**, s. 75.

¹³¹ Troyat, **a.g.e.**, s. 133.

¹³² **A.e.**, s. 137.

¹³³ Agenosov, **a.g.e.**, s. 75.

6 Aralık- Rusya'nın yaşadığı ruhsal çöküntüyü tahlil ederken: *“Bu lanetli savaş en iyi Rus işçilerinin on binlercesini yok etti ve onlar yerine ‘ulusal savunmada’ çalışmak üzere makinelerin başına geçenler bunu sırf askerlikten kurtulmak için yaptılar (...) Hepsi proleterya psikolojisine yabancı, temel siyasi kavramlardan bile yoksunlar ve yeni bir kültürün inşası fikri onları çekmiyor. Kafaları sadece bir burjuva arzusuna, en kısa zamanda ve ne pahasına olursa olsun kendi refahlarını sağlama almaya odaklıdır. Bunlar saf sosyalist düşünceleri kabul edip gerçekleştirmekten organik olarak aciz insanlar.”* Yazar keyfi infazları, şüphelilerin kalabalık tarafından linç edilmeleri, bütün vatandaşlar üzerinde ölüm ya da yaşam kararı verme hakkını haiz halk komiserlerinin küstah kalabalıklarını öfkeyle kınar. Üç gün sonra aynı gazetede: *“Halk komiserleri Rusya’da işçi sınıfını harap ve mahvediyor,”* sözlerini yazar.¹³⁴

22 Aralık- “Novaya jizn” adlı gazeteye yönelik tehditler giderek artar ve gazetenin yasaklanmasının yakın olduğu konuşulurken Gorki el pençe divan durmayı reddetmeye devam eder.

1918 4 Eylül- “Vsemirnaya literatura” adlı yayınevini kurularıyla ilgili Bolşeviklerle bir anlaşma imzalanır. Gorki, ilk seyyar işçi ve köylü üniversitesinin kuruluşuna katılır. Genç yazarların yapıtlarını yayımlar. Diplomasız birisi olarak, işçiler ve kızıl donanma denizcileri için seyyar işçi üniversitesinde uygarlık tarihi dersleri verir.¹³⁵

1919 “Vsemirnaya literatura” yayınevinde aktif bir çalışma yürütür.

1 Şubat- Malıy Tiyatrosunda “İhtiyar” (Starik) adlı oyunun prömiyeri yapılır.

31 Temmuz- Lenin, Gorki’ye yazdığı mektubunda ondan Peterburg’dan ayrılmasını ister.

1920 Lenin ile yazışmalarda bulunur. Aydınları hapisten ve idamdan kurtarma

¹³⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 137.

¹³⁵ **A.e.**, s. 154.

mücadelesi verir. Kültürel alanlarda sunumlar ve dersler hazırlar.

13 Ocak- Bilim İnsanlarının Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Komisyonu'nu kurar. Bu komisyona M. Gorki, S. Oldenburg, A. Badayev katılır.

23 Nisan – Lenin'in 50. Yaş gününün kutlandığı, parti komitesinin Moskova'daki toplantısına katılır.¹³⁶ Lenin'in ellinci yaş günü vesilesiyle nutuk çekerken, ulusun mevcut zorluklarından söz etmekten sakınır ama dahi ve yorulmak bilmez liderinin ona hazırladığı aydınlık geleceği yüceltir: *“Toprağın, özgür insanlığın gayretiyle, değerli bir taşa dönüştüğünü görüyorum. Bütün insanlar akıllandılar. Herkes kendi yaptığı ve çevresinde yapılmış her şey için sorumluluk hissediyor. Her yerde, muhteşem binalarla süslü bahçe kentler serpiliyor...”*

Korkunç bir kıtlık Rusya'yı kırıp geçirir ve çok geçmeden Lenin, savaş komünizmi teşebbüsünün başarısızlığı karşısında, daha ılımlı “NEP”i, yani Yeni Ekonomi Politikasını ilan eder. Gorki, her şeye kadir Kamenyev'in inisiyatifiyle “Aç Köylülere Yardım Panrus Komitesi” oluşturma işini üstlenir ve pek çok Bolşevik bu komiteye girer.¹³⁷

1921 Partinin üst yöneticileri tarafından iyi gözle görülmeyen abartılı temizlik harekâtlarına rağmen yaşamını sürdüren nadir liberaller tarafından kötüleneren Gorki, giderek hassaslaşan bir durumda bulunmaktadır. Serbest kalışını sadece, bir süredir Sovyet rejiminin geleceğinden daha da umutlanan Lenin'in teveccühüne borçludur. Yoğun faaliyetleri dolayısıyla bitkin düştüğünden romatizma, gut nöbetleri ve kalp krizinden mustarıptır. Verem rahatsızlığı yine şiddetlenmiş ve durumunun gerektirdiği tedavileri görmeyi umabileceği yer, aç ve altüst olmuş Rusya değildir.¹³⁸

9 Ağustos- Lenin, Gorki'ye yazdığı mektubunda ikinci kez ondan ülkeyi terk etmesini ister. Mektubunda: *“Kan tükürüyorsunuz ve hala gitmiyorsunuz! Emin olun bu yaptığınız hainlik ve basiretsizlikten başka bir*

¹³⁶ Anonim, *Russkie pisateli v Moskve*, s. 695.

¹³⁷ Yedlin, *a.g.e.*, s. 174.

¹³⁸ Agenosov, *a.g.e.*, s.74

şey değil. Avrupa'da, iyi bir sanatoryumda tedavi olabilir ve aynı zamanda üç kat fazla iş çıkarabilirsiniz... Gidip tedavi olun. Lütfen inat etmeyin!" Gorki, artık bu öneriyi kabul etmesi gerektiğini anlar.¹³⁹

16 Ekim- Gorki, Helsinki'ye gider. Yurdunu terk ettiğinde, hüznün, merak, rahatlama ve keder karışımı bir hissiyatla, kendi kendine, o yeni sürgünün ne kadar süreceğini sorar: *"İlkinde, çarlık rejiminin şiddetinden kaçmıştı, ikincisindeyse Bolşevik dostlarının entrikalarından kaçıyordu."*¹⁴⁰

1921- Gorki, Rusya'dan ayrılarak Avrupa'da yaşamak durumunda kalır.
1924 Göçmenlik ona zor gelir. İkinci sürgün döneminin bir kısmını geçirmek için Sorrento'ya yerleşir. Gorki'yi çeken, ılıman iklimi ve kayıtsız yurttaşlarıyla İtalya'ydı, fakat İtalyan yetkililer topraklarına Lenin'in kişisel dostu, devrimci bir yazarın girişini reddederler. Bunun üzerine rotasını, daha yeni demokrasiye geçmiş, savaş yüzünden zor zamanlar yaşayan ve Brest Litovsk barış antlaşmasının imzalanışından beri Sovyet Rusya'ya iyi niyetle yaklaşan Almanya'ya çevirir. Kara Orman'daki bir sanatoryuma yerleşir. Lenin'in emriyle, yazarın konaklama ve tedavi masrafları parti tarafından karşılanır.

Sovyet yanlısı yazar, vatana bağlılığını göstermek amacıyla konferanslar verir; toplu dilekçeler, kıtlık mağdurları yararına bağışlar toplar. 1922 yılında Rus köylerinin tutuculuğunu, köylülerin kullanmakta oldukları ilkel yöntemleri, Rus halkının sert mizacını ve soğukkanlılığını anlattığı "Rus Köylüsü Hakkında" (O russkom krestyanstve) adlı eseri yayımlanır.¹⁴¹

1923-1924 kışını Marienbad'da geçirir. Yazın çok hareketli olan kent, kötü sezonda soğuk bir ıssızlıkta adeta uyuklamaktadır. Tek eğlencenin sinema olduğu şehirde, insanlar her cumartesi, *Pompei'nin Son Günleri*'ni, *İki Yetim Kız*'ı veya Max Linder'in filmlerini seyretmeye giderler. Yılın o döneminde misafiri azalan Gorki, yeni bir roman yazmaya girişir: "Artamonov Ailesi". Kitapta işçilerin sanayici bir burjuva aile olan Artamonovlar karşısında bilinç kazanmalarını ve bu klanın ilerleyen devrimin darbeleri altında

¹³⁹ Troyat, a.g.e., s. 154.

¹⁴⁰ Suhik, a.g.e., s. 196.

¹⁴¹ Anonim, *Gorkiy, Şmelev, Teffi i drugie*, Moskva, İMLİ RAN, 2015, s. 22.

yavaşça dağılmasını anlatır: “Burada her şey bizden geliyor!” diyordu işçiler. “Mülk sahipleri biziz!”

Gorki'nin, daha da güneye inme isteği, her türü girişimlere rağmen vize alamamasıyla rotasını Mussolini'nin İtalya'sına çevirir. Fakat bölge yetkilileri, Gorki'nin oradaki varlığının “bazı politik ihtiraslar”ı uyandırabileceği kaygısıyla yazarın Kapri adasına yerleşmesini yasaklar. Bu nedenle Gorki, ikinci sürgün sürecinin bir kısmını geçirmek için Sorrento'ya yerleşir.¹⁴²

1923'te Sovyet yetkililerin, karşıdevrimci içerikleri yüzünden devlet kütüphanelerinden derhal toplanması gereken yasak kitaplar için bir dizin hazırladıklarını öğrenir. Lanetli yazarlar arasında, başkaları yanı sıra Platon, Kant, Schopenhauer, Ruskin, Nietzsche, Taine, Solovyev, Tolstoy ve Leskov da yer alır. Bu lokmayı yutmakta zorlanan Gorki, Hodaseviç'e şöyle yazar: “Böyle bir manevi vampirliğin var olduğuna inanmıyorum ve ‘dizini’ kendi gözlerimle görmedikçe inanmayacağım. Ama ilk tepkim, Moskova'ya Sovyet vatandaşlığından ayrıldığımı bildiren bir mektup yazmaya koyulmak oldu. O hayvanlık teyit olursa ne yaparım? Ruhsal durumumun ne dayanılmaz olduğunu bilemezsiniz!”¹⁴³

21 Ocak 1924 tarihinde Lenin vefat eder. Bu ölüm haberi onu büyük bir keder ve endişeye boğar.¹⁴⁴ Lenin'in ölümüyle sürgününün ağırlaştığı hissine kapılır. Vataniyle manevi bağlarını korumak için, yurtdışında bulunan az sayıdaki yazarı Sorrento'daki evine davet eder. 23 Ocak 1924 tarihinde Lenin'in tabutu üzerine konulmak üzere, cenaze törenine “*Elveda, arkadaşım!*” yazılı bir çelenk gönderir.¹⁴⁵

¹⁴² Troyat, **a.g.e.**, s. 166.

¹⁴³ **A.y.**

¹⁴⁴ Suhih, **a.g.e.**, s. 198.

¹⁴⁵ Yedlin, **a.g.e.**, s. 164.

1925 Üzerinde daha önce çalışmaya başladığı “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” eserlerinden oluşan otobiyografik üçlemesini tamamlar.¹⁴⁶

1928 1928 ilkbaharında, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Rusya’daki yaşamı şeffaf bir şekilde resmettiği *Klim Samgin*’in ikinci cildini bitiren Gorki, eserin devamını yazmaktan vazgeçip yola çıkmak için son hazırlıklarını yapar.¹⁴⁷

Nihayet ülkesine dönmeye karar verir. Orada karşılaşacağı manzaradan korku duyar. Ancak Rus ufuklarını yeniden görme, Rusya’ya ait sesleri işitme, Rus kokusunu içine çekme gereksinimini başı dönecek denli yoğun hisseder. Çıkmak için can attığı yolculuğa hararetle hazırlanır, artık kimse ona karşı çıkmaya cesaret edemez.

20 Mayıs- Oğlu Maksim ile birlikte Moskova’ya gitmek için Sorrento’dan ayrılır. Bu ikinci sürgünü de tıpkı ilki gibi yedi seneye yakın sürer.¹⁴⁸

Belaruskiy garında oldukça kalabalık bir karşılama gerçekleşir. Yazar, Sovyet Rusya’ya döndüğü 28 Mayıs 1928 tarihini hayatının en mutlu günü olarak nitelendirir.¹⁴⁹ Taşranın dört yanındaki büyük şehirler, Gorki’ye kendilerini ziyaret etmesi için ısrarda bulunur. Temmuz 1928’de Gorki, tüm bu ricaları dikkate alarak Kremlin’in de onayıyla ülkede uzun bir seyahate çıkar.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Bayevski, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁴⁷ Mineralov, Mineralova, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁴⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 175.

¹⁴⁹ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 695.

¹⁵⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 175.

1933 9 Mayıs- Kesin olarak SSCB'ye döner.¹⁵¹

1921 yılında Lenin'in talebiyle İtalya'ya gönderilerek Sorrento'da sürgün hayatı yaşamaya başlayan Gorki, dönmeye ikna edilir ve Stalin'in edebiyat alanındaki gurur kaynağı olarak Rusya'ya döner (Stalin'e RAPP'in kaldırılmasını tavsiye eden de Gorki'dir, bu tavsiye sonrası çok geçmeden Sovyet Yazarlar Birliği'nin başına getirilir).¹⁵²

6 ve 25 Kasım- Büyük Drama Tiyatrosu (Leningrad) ve E. Bahtangov Tiyatrosunda (Moskova) "Dostigayev ve Diğerleri" (Dostigayev i drugie) adlı oyununun prömiyeri gerçekleştirilir.

1934 11 Mayıs- Oğlu Maksim vefat eder.

1934 25 Temmuz- Gorki'de¹⁵³ G. Wells ile buluşur.

17 Ağustos- Sovyet Yazarlar Birliğinin ilk Kongresi düzenlenir. Elli farklı ulustan altı yüz delege, Gorki'yi toplantının başkanı olarak seçer.¹⁵⁴ Gorki, Kongrenin Başkanı sıfatıyla bir konuşma yapar.

1935 11 Ağustos- Kendi adını taşıyan şehre, Gorki'ye gider. Tesadüf eseri bindiği geminin adı da *Maksim Gorki*'dir. Yolculuk zorlu geçer. Makinelerin sarsıntısı Gorki'nin sinirlerini bozar. Kötü uyumakta ve zor nefes almaktadır. Her molada Sovyet üyeleriyle, işçi temsilcileriyle görüşür ve onların karşısında yorulmak bilmeksizin, tanık olduğu kültürel ve sanayi alanındaki başarıyla gurur duyar.¹⁵⁵

10 Ekim - Moskova Sanat Tiyatrosunda "Düşmanlar" adlı oyunun prömiyeri yapılır.

1936 26 Mayıs- Moskova'ya dönmeye karar verir. Vagondaki aşırı sıcaktan ötürü sık sık vagonun pencerelerini açar. Akciğerleri tıkalı durumdaki yazar, sık

¹⁵¹ Bayevski, **a.g.e.**, s.75

¹⁵² S. S. Montefiore, **Stalin: Kızıl Çarın Sarayı**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2013, s. 93-94.

¹⁵³ Moskova yakınlarında bulunan, Gorki'nin ölümünden önceki yaşamını geçirdiği yerleşim yeri.

¹⁵⁴ Suhih, **a.g.e.**, 196.

¹⁵⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 201.

sık nefes nefese kalır. Rahatlayabilmek için oksijen takviyesine başvurur. ¹⁵⁶

27 Mayıs- Kırım'dan Moskova'ya döner, grip olur, ancak rahatsızlığı ağırlaşarak pnömaniye denilen bir ciğer hastalığına dönüşür. Moskova'da bir nebze olsun rahatlayacağını düşünen yazar aşırı sıcaklardan daha da etkilenir.

6 Haziran- Gazetelerde ilk kez Gorki'nin sağlığı ile ilgili haberler çıkar. Gorki için (ona özel) sağlığı hakkında bilgi bulunmayan özel gazete nüshaları basılır. Onun ise ölüm döşegindeyken en büyük derdi "Klim Samgin'in Hayatı" adlı eserini bitirmektir. ¹⁵⁷

8 Haziran- Gorki'nin durumu ağırlaşır. Stalin, Molotov ve Vorosilov Gorki'yi ziyarete gelirler.

18 Haziran- *"Gorki ve Peşkov hep beraber yaşarlar. Kan bağı onları hiç ayırmaz. Birbirlerine çok benzerler, fakat aynı değillerdir. Bazen tartıştıkları, bazen de yollarını ayırdıkları olur, fakat barışırlar ve hayatlarına yan yana devam ederler. Ta ki 1936 yılının 18 Haziran'ında ayrılana dek. Peşkov hayata veda eder, Maksim Gorki hayatta kalır."* ¹⁵⁸

Yazar, Moskova yakınlarındaki Gorki şehrinde, saat 11.10'da hayata gözlerini yumar. Her ne kadar hastalığı nedeniyle öldüğü düşünülse de, hayatı boyunca mücadele ettiği halk düşmanı ajanlar tarafından öldürülmüştür. ¹⁵⁹ Telefonla durumdan haberdar edilen ressam Korin, müteveffanın kara kalem portresini yapmak için hemen koşup gelir. Basın ve radyo, büyük Rus yazarı, dilin dahi sanatçısı, emekçilerin sadık dostu, komünizmin zaferinin yılmaz savaşçısının ölümünü hükümet ve parti adına ilan eder. Stalin, cenazenin devlet töreniyle kaldırılmasını emreder. ¹⁶⁰

20 Haziran- Moskova'da bir yas merasimi düzenlenir. Gorki'nin ölümü o gün cenazeye katılmak için Kızıl Meydanı dolduranların hafızalarında

¹⁵⁶ Yedlin, a.g.e., s. 188.

¹⁵⁷ Mihaylovskiy, Tager, a.g.e., s. 209.

¹⁵⁸ Suhih, a.g.e., s. 183.

¹⁵⁹ Mihaylovskiy, Tager, a.g.e., s. 247.

¹⁶⁰ Troyat, a.g.e., s. 203.

Lenin'in ölümünden sonraki en üzüntü verici olay olarak yer alır.¹⁶¹ Cenaze alayının başını, kolunda siyah bir bantla, Stalin çeker. Toplar gürler, orkestralar enternasyonal'i çalar, askerler uygun adım resmigeçit yapar. Yazarın küllerinin bulunduğu vazo, Lenin'in mozolesinin arkasında, Kremlin'in duvarlarında oyulmuş bir nişe gömülüdür.¹⁶²

¹⁶¹ Anonim, **Russkie pisateli v Moskve**, s. 663.

¹⁶² Troyat, **a.g.e.**, s. 203.

2.3. Maksim Gorki'nin Sanatında Otobiyografinin Yeri

Gerçekçiliğin edebiyat sanatındaki serüveni pek çok araştırmamanın temelini oluşturmaktadır. Henüz 19. yüzyılın ortalarında Rusya'da kimi yazarlar ve eleştirmenler – önce A. Puşkin, ardından V. Belinski – farklı dönemlerde yaşamış olan; gerek toplumsal görüşleri, gerekse yaratıcılıklarındaki konu bütünselliği bakımından farklı tutum içinde bulunan pek çok yazarı ortak yönleriyle ele alırlar. Söz konusu ortak nitelikler, edebiyat bilimcileri tarafından da doğrulanır. Son derece farklı yazarları Shakespeare ile Cervantes'i, Stendhal ile Balzac'ı, Dickens ile Thackeray'i, N. Gogol ile L. Tolstoy'u, M. Gorki ile M. Şolohov'u "gerçekçiler" olarak ortak bir başlıkta değerlendirirler.¹⁶³ Son iki yüzyılın edebiyatında, öncelikle kahramanın içsel-düşünsel gelişiminin kroniği ve onun kendi bilincinin oluşum tarihçesi, ayırt edici bir nitelik kazanır. Goethe'nin "Wilhelm Usta'nın Çıracılık Yılları" adlı eseri bunun belirgin bir örneğidir. Ayrıca, L. Tolstoy'un "Çocukluk", "Ergenlik Yılları", "Gençlik Çağı", M. Gorki'nin "Çocukluğum", "Ekmeğimi Kazanırken", "Benim Üniversitelerim", N. Ostrovski'nin "Ve Çeliğe Su Verildi" eserleri buna örnek olarak verilebilir.¹⁶⁴

Gerçeklik, bir yandan yepyeni özleri durmadan ortaya çıkarırken eski özlerin de gözden kaybolmasına yol açar. Fakat araştıran özne, kendisini gerçekliğin değişimine kaptırarak, önemi daha önce anlaşılmamış eğilimleri de bulup çıkarabilir.¹⁶⁵ Bu bağlamda M. Gorki 1898 yılında yayımlanan "Denemeler ve Öyküler" (Oçerki i rasskazı) adlı eseri ile Rus edebiyatına yeni bir nefes getirir. O dönemde maddi durumları, soyları, eğitim seviyeleri, meslekleri başta olmak üzere pek çok kıstasa göre toplumsal sınıflara ayrılan Rusya'daki insanlar, Gorki'nin kaleminde bilhassa dipteki zümreyle edebiyata taşınır. Yazar, bu toplumsal sınıfların arasından hiç anlatılmayanları, en diptekileri okurla buluşturur. Yazarın kalemine yansıyan yaşamlarıyla tüm bu insanlar Gorki'nin bizzat tanık olduğu manzaralardan parçalardır. Özenle biriktirdiği anıları, izlenimleri metinleşerek Rus edebiyatında daha önce yer

¹⁶³ Gennadiy Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, 2. bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayım, 2005, s. 195.

¹⁶⁴ **A.e.**, s. 244.

¹⁶⁵ G. Lukacs, **Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı**, Çev. Cevat Çapan, 2. bs., İstanbul, Payel Yayınevi, 1975, s. 112.

verilmemiş bir toplumsal sınıfı “diptekileri” tüm gerçekliğiyle aktarır. Araştırmacı K. Zelinski, Gorki’nin bu yaklaşımını şu sözlerle ifade eder:

“Gorki’nin, edebiyattaki ilk adımları, Lenin’in Partisi’nin Rusya’da tarih sahnesine çıkmasına, işçi hareketinin gelişmesine ve devrimci hareketin hızla olgunlaşmasına rastlar. Gorki’nin eseri, bu büyük halkçı atılımın bir yansımasıdır. İlk eserlerinde, canlı ve romantik renklerle bezenmiş olarak, toplumun en ‘düşkün’ tabakaları, serseriler, hayalciler, isyankârlar, zanaatkârlar görülür. Gorki’nin kahramanları, bitmez tükenmez tartışmalardan, hayatın anlamı üzerine düşünmekten, okura sorular sormaktan ve cevap vermekten hoşlanırlar.”¹⁶⁶

A. Çehov’a yazdığı mektuplardan birinde, Gorki, aşırı doğruluk kuşkusunun “gerçekliği öldürdüğünü” ifade eder. Gorki, daha o zamandan eski gerçekçilik anlayışıyla yetinmemektedir. Günlük hayatın canlılığını yansıtabilmek için natüralist yöntemlerden de kaçınmaktadır. Onun aradığı hayatın şiirsel anlatımında okura kendisini gösteren, güzellik tutkusu uyandıran ve onu eyleme iten yeni bir yöntem bulmaktır. Gorki’nin sanatındaki romantik öge de budur. Yazarın A. Çehov’a yazdığı söz konusu satırları şöyledir:

“Senin ‘Bayan’ı okudum (Köpekli Kadın) Ne yaptığını biliyor musun? Gerçekliğin canına okuyorsun. Çok yakında, canını çıkarıp tümünden geberteceksin onu. Bu yazma biçimi ömrünü tamamladı... Bu bir gerçek! Senden sonra hiç kimse bu yolda yürümecek, çünkü hiç kimse, öylesine basit şeyleri senin kadar yalın anlatmayacak.”¹⁶⁷

Gorki’nin yaratıcılığının bu temel ilkesine, özellikle devrimci şiirlerinde, yazılarında ve hikâyelerinde rastlanır (“Şahin Türküsü”, “Fırtına Kuşunun Şarkısı” vs...) Bu ilkeye, Gorki’nin “alt tabaka”dan kahramanları sahneye her çıkarışında rastlarız. Bu kahramanlar çoğunlukla büyük bir anlatım ve hatırlatma gücüne sahiptir.

M. Gorki, henüz “Ana” adlı eseri üzerindeki çalışmalarını sürdürürken otobiyografisini yazmak istediğini dile getirir.¹⁶⁸ Nitekim Gorki’nin eşi Mariya Andreyeva, Lenin Kapri adasındayken M. Gorki’nin ona hayatını, çocukluğuna ait bazı

¹⁶⁶ K. Zelinski, *Sovyet Edebiyatı*, Çev. Funda Savaş, İstanbul, Konuk Yayınları, 1978, s. 71.

¹⁶⁷ M. Gorki, *Edebiyat Yaşamım*, Çev. Şemsa Yeğın, İstanbul, Payel Yayınları, 2007, s. 367-368.

¹⁶⁸ B. Mihaylovski, E. Tager, *Tvorçestvo M. Gorkogo*, Moskva, Uçpedgiz, 1951, s. 144.

anılarını, gençliğini anlattığı bir sırada Lenin'in "*Yazmalısın babacığım, bütün bunları yazmalısın! Bunların hepsi harika ve çok öğretici şeyler!*" dediğine tanık olmuştur.¹⁶⁹ Böylelikle M. Gorki "Okurov'un Karanlık Krallığı" adlı eserini bitirir bitirmez, Lenin'den de aldığı telkinle bir üçleme olmasını planladığı otobiyografisini yazma fikrini hayata geçirmeye karar verir. "Çocukluğum" 1912-1913 yıllarında kaleme alınır, 1913-1914 yıllarında yayımlanır. "Ekmeğimi Kazanırken" 1914-1915 yıllarında yazılır, 1916 yılında yayımlanır. "Benim Üniversitelerim" ise 1923 yılında gün yüzüne çıkar.¹⁷⁰

Gorki'nin "Çocukluğum", "Ekmeğimi Kazanırken", "Benim Üniversitelerim" adlı eserlerinden oluşan otobiyografik üçlemesi dışında kalan asıl yaşamöyküsü, günümüzde biyografik çalışmaları bilimsel bağlamda ele alan araştırmacıların halen üzerinde durdukları bir konudur. Nitekim yazar hakkında günümüzde bile aydınlanmamış noktalar bulunmaktadır. Gorki'nin yaşamını kaleme alan Pavel Basinski'ye göre Gorki'nin otobiyografik eserleri yazarın asıl yaşamöyküsünü tam olarak yansıtmamaktadır. Gorki, kendinden ve çevresindeki gerçek kişilerden söz etse de, eserlerini kurgusal sanatsal bir alt yapıyla yazmıştır. Bu nedenle gerçek yaşamöyküsü ve otobiyografik eserlerinde sunulan bilgiler kimi zaman birbiriyle örtüşmemektedir. Gorki'nin ait olduğu toplumsal sınıf, milliyeti (Kazak olduğu yönünde iddialar da ortaya atılmıştır) ve yaşadıkları hakkında farklı iddialar da ortaya atılmıştır. Hastalığı dolayısıyla vefat ettiği açıklanan Gorki'nin, yıllar sonra Stalin'in kurbanlarından biri olduğu iddia edilmiştir, günümüzde de bu tartışmalar devam etmektedir.

Gorki, aslında henüz yaratıcılığının başındayken (1893) daha sonraları "Çocukluğum" ve "Ekmeğimi Kazanırken" eserlerinde karşılaşılacak birkaç bölümü çıkararak sanatsal bir otobiyografi yazma denemesinde bulunur. Bu bölümlerden ilkinin "Gerçekler ve düşüncelerim, ikisi de kalbimin solmuş parçası gibi", ikincisini ise "biyografi" olarak adlandırır. Otobiyografik unsurların eserde çalışılması, Gorki'nin erken dönemdeki deneyimlerine göre romantik üsluptan biraz farklıdır, eserde keskin subjektiflik, ironi, hüznü bir espri anlayışı baş gösterirken burada esas olan, hayatın

¹⁶⁹ A.e., s. 144.

¹⁷⁰ A.y.

gerçeklerine atılan feryat ve başkahraman Alyoşa'nın karakteri, zayıflıkları, yardıma muhtaç oluşudur (Bu bölümler Gorki tarafından asla basılmaz ve ancak ölümünden sonra yayımlanabilir).¹⁷¹ Gorki, özyaşamöyküsünü yazma işine geleceğin olgun usta sanatçısı, yeni bir sanat modelinin kurucusu, devrimci bir Bolşevik, eski ve aktif bir özgürlük savaşçısı olarak döner. Kendi hayat yolu hakkındaki her şeyi yeni devrim kalkışması yıllarında ve Ekim Devriminin hazırlıkları döneminde yazar. Bu yılların olumlu ruh hali üçlemeye kuvvetli ve iyimser bir tonda yansır.

Klasik Rus edebiyatı, toprak köleliği döneminde soylu ailelerden gelen bir dizi otobiyografi yazarına ve eserlerine tanık olur: Lev Tolstoy'un "Çocukluk", "İlk Gençlik", "Gençlik" adlı üçleme eserleri, Sergey Aksakov'un "Aile Kronolojisi" adlı eseri, Aleksandr Hertsen'in "Olanlar ve Düşünceler", Saltıkov-Şçedrin'in "Poşehon'un Eski Zamanları" gibi. Vladimir Korolenko'nun "Bir Çağdaşımın Hikâyeleri" (1906 yılından 1922 yılına kadar basılmıştır) adlı eserinde ise soylu-entelektüel bir aileden gelen bir gencin reform döneminde halka yaklaştığı ve özgürlük için savaştığı süreç anlatılır.

Gorki, toplumsal katmanın en alt kesiminden kültürün zirve noktasına gelişini, bu yolda yaşadığı zorlukları ele alarak sanatına bir yön vermiştir. V. M. Molotov'un, Gorki hakkında yaptığı bir konuşması şöyledir:

"Ülkemizin en büyük yazarlarından ve hatta diğer milletlerin en büyük yazarlarından hiç kimse en alttaki toplumlara, kapitalizmin hüküm sürmeye başladığı böylesi bir dönemde bu kadar iyi tanımamıştır. Hiçbiri bu kadar iğrençlik görmemiş, bu kadar acı çekmemiştir ve hatta hiçbiri kapitalizmin yıkıcı etkisinden sıyrılmak için komünizmin bütünleştirici gücünü savunmak için çabalayan Gorki gibi kapitalizm tarafından bu kadar dövülmemiş ve bu kadar acıya maruz kalmamıştır. Bu hayat yolunun ilk bölümleri otobiyografik üçleme için tekrar yazılmıştır."¹⁷²

Gorki tarafsız gerçekleri ayrıntılı bir biçimde resmeder, küçük bir çocuğun hikâyesinde Rusya'nın ev sahipliği yaptığı bir dönemin tüm detaylarını tüm vahşetiyle ve kirliliğiyle aktarır. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde Gorki'nin üslubunun ve sanatsal yönteminin özgünlüğü belli bir kalıba sıkıştırılamaz; bu bakış açısı, Saltıkov-

¹⁷¹ Mihaylovski, Tager, **a.g.e.**, s. 145.

¹⁷² Aktaran: Anonim "Reç tovarişça V. M. Molotova" (Çevrimiçi) <http://elib.uraic.ru/bitstream/123456789/13048/1/0018521.pdf> 02.03.2019.

Şçedrin ve Reşetnikov gibi eleştirel gerçekliğin demokratik edebiyatının temsilcilerinin otobiyografileri için daha uygulanabilir. ¹⁷³ Gorki'nin üçlemesi sadece kötülük, çirkinlik, mutsuz bir hayat ifadeleriyle sınırlandırılmaz. Bu eserlerde çok planlı bir realizm ve eleştirel bir gerçekçilik söz konusudur. Yazarın kendisi de bu durumu şöyle ifade eder: “*Ne hayatımızın sevimsiz şeyleri ne de yağlı düz bir tabakanın içinden sıyrılamamak, hayatımızın daha parlak ve daha insanca yaşayabilme umudunu yok etmeye yeter.*”

Bir yazar olarak Gorki, Rus klasik edebiyatının A. Puşkin, M. Lermontov, N. Gogol ve N. Nekrasov, M. Saltıkov-Şçedrin ve L. Tolstoy'un'un sanat geleneğini sürdürür. Altında ezildiği ağır yaşam koşullarına rağmen, kendisini dönemin edebiyatını okumaya verir. Bu dönemde, ilgisi ve zengin hayal gücü sayesinde popüler macera romanlarını, resimli dergileri de okur. Honore de Balzac kitaplarını okumaya başladığında ise henüz on üç yaşındadır. İyi ve kötü ayırımının değil de büyüdü yaşamların yer aldığı Balzac'ın eserleriyle sanatsal gerçekliliğin ayırdına varır. Benzer bir biçimde Gustave Flaubert ve Stendhal'ın (Marie-Henri Beyle) eserlerinde de aynı duyguları hisseder. ¹⁷⁴ Yabancı edebiyatın önceliğinde misafir olduğu satırlar, farklı yaşamlar kendisini keşfetmesi yolunda ilk adımları olur. Başka bir deyişle Gorki'nin erken dönem sanatında sosyalizmden söz etmek doğru olmaz. Nitekim yazarın 1890'lı yıllarda henüz gelişim göstermekte olan sanatında daha çok demokratik çizgiler hâkimdir. Buna karşın yazarın eserlerinde sosyal tepki ve eleştiri odaklı anlatım öne çıkar. Araştırmacılar Alekseyev ve Belçikov'un belirttiği üzere Gorki bu dönemde, yaklaşan devrimi hissetmiş, topluma umut ve olumlu fikirler aşılama çabışmıştır. Bu nedenle halkın en alt tabakasının çekilmez yaşamını aktarırken dahi yarattığı kahramanlar geleceğe inanan, hayal eden, kendini geliştiren kişilikleriyle dikkat çekmektedir. ¹⁷⁵

“Çocukluğum” adlı eserde hem başkahraman hem anlatıcı olarak okurun karşısına çıkan Alyoşa Peşkov, yazarın üçleme eserlerinde yalnızca bir başkahraman olarak değil, aynı zamanda hayat sahnesinin bir tanığı olarak da yer alır. ¹⁷⁶ Gorki'nin

¹⁷³ Mihaylovski, Tager, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁷⁴ M. P. Alekseyev, N. F. Belçikov, **İstoriya russkoy literaturı**, Moskva, Akademiya nauk, 1954, s. 209-210.

¹⁷⁵ **A.e.**, s. 199.

¹⁷⁶ Mihaylovski, Tager, **a.g.e.**, s. 146.

üçlemesi bir günlük olaylar dizisi, bir anı yazarının hatırası veya çekilen sıkıntıların yazıldığı bir günlük değildir, ergen bir gencin yaşamından notlar da değildir. Gorki'nin üçlemesi derin felsefi doygunluğuyla diğerlerinden ayrılır. Her zaman hayatının izlenimlerini kahramanın önüne koyan, felsefi sorular soran, toplumsal düzeni sorgulayan, bunları hayatında uygulamaya koyan, farklı insanlar ile iletişim içinde olan bir kahraman yaratılmıştır.¹⁷⁷ Söz konusu felsefi ve toplumsal problem kahramanın büyüme evresini ve içinde yaşanılan dünyanın gelişimini, eserin kurgusunu, anlatılan olaylar zincirini ve halkın aydınlanma sürecini de ortaya koyar.

Gorki'nin sanatını toplumsal anlamda değerlendiren kimi eleştirilerde yazarın üçlemesinde küçük burjuvaların düşkün yaşamlarının öne çıktığına değinilir. Nitekim Gorki, insanı ön plana çıkarırken ve onu yepyeni bir sıcaklıkla yüceltirken bireycilikle de mücadele eder. Bu anlamda yazarın “Kişiliğin Parçalanması” başlıklı makalesi bireyciliğe karşı kaleme alınmış önemli bir felsefe incelemesidir.¹⁷⁸ Nitekim Lenin, Gorki'ye yazdığı bir mektubunda, “*Öyle sanıyorum ki, her felsefede bir yazarın olumlu bir şekilde yararlanacağı bir şey vardır...*” der ve Gorki'nin eserlerini düşünerek ekler; “*... Hatta bu felsefe idealist felsefe bile olsa.*”¹⁷⁹ 19. yüzyılın demokrat edebiyatının gelenekleriyle de kendisini geliştiren Gorki, N. Çernişevskiy ve N. Dobrolyubov başta olmak üzere sosyal demokratların estetik anlayışını kabul eder. Çernişevskiy ve Dobrolyubov'un sosyal demokrat estetik anlayışını geliştirerek sanatını başka bir noktaya taşıyan yazar, bir taraftan mevcut düzenle aktif bir şekilde mücadele ederken, diğer taraftan Puşkin, Nekrasov, Lermontov gibi Rus edebiyatının demokrat isimlerinin izinde ilerleyen estetik bir anlayış edinir.¹⁸⁰

Gorki'nin sanatını değerlendiren N. Dobrolyubov, sanatçının yaşamı üstüne konuşurken kendi diliyle konuşmak çabasında olduğunu, hatta bu arada yaşamın ve doğanın kendine özgü bir mantığının varlığından emin olursa, sanatçının, kendi soyut mantığını buna kurban bile edebileceğini ifade eder. Yaşamda var olan mantığın, belki bizim ona zorla yakıştırdığımız mantıktan çok daha iyi olduğu da görülebilir der.¹⁸¹

¹⁷⁷ Mihaylovski, Tager, **a.g.e.**, s. 14

¹⁷⁸ Zelinski, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁷⁹ Lukacs, **a.g.e.**, s. 112.

¹⁸⁰ Alekseyev, Belçikov, **a.g.e.**, s. 261-262.

¹⁸¹ Aktaran: Gennadiy Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, 2.bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayım, 2005, s. 198.

Sanat ilk etapta genç Gorki'nin romantik kaygılarını besler, sonraları ise gencin uzaklara, bilinmeyene olan arzusu onu beslemeye başlar. Edebiyat Gorki'nin ideallerinin büyümesini, çevresindeki boş ve sıradan günlük yaşama karşı duymaya başladığı umutsuzluğu siler, ona her daim ilham verir.¹⁸² Bu bağlamda Gorki'nin edebiyata olan coşkulu ilgisi L. Tolstoy'un üçlemesinde yer alan kontrastı çağrıştırır. Eğitim yaşamından kopmak durumunda kaldığı koşullar onu bambaşka uğraşlara savurdukça, sanata ve edebiyata olan ilgisi ters orantılı olarak artar. Erken dönem eserlerine bakıldığında Gorki, okurun karşısına bir romantik olarak çıkmıştır. “Makar Çudra”, “Şahin Türküsü”, “Çelkaş” gibi eserlerinde ve “Denemeler ve Öyküler” serisinde öne çıkan romantizm göz ardı edilemez.¹⁸³

Gerçek hayatta gerçek bir protestocuyu ilk kez kendi annesinin yüzünde görür. Annesi, büyükbabasının despotizmine karşı, özgürlüğü için, ataerkil – burjuva iktidarı yıkmak için ayaklanır. Gorki'nin protestocu anne figürü, Tolstoy'un “Çocukluk” adlı eserindeki anne figüründen keskin bir biçimde ayrılır.¹⁸⁴ Gorki'nin üçlemesindeki başkahramanı Alyoşa'nın, büyükbabasının ataerkil-bujuva despotizmine karşı göstermiş olduğu ilk karşı koyuş ise yaramazlık yapma ve onu dinlememe şeklinde olur. Alyoşa'nın bu asi ruh hali kahramanlık edebiyatına ait çok okuma yapmasıyla güçlenir, nitekim iyiliği, adaleti yaymak için yaşadığı bir hayatın hayalini kurar. Henüz genç bir ergenken bile hakarete uğramışları savunmak için işkenceye maruz kalma riskine rağmen, kendisini ortaya koymuştur.¹⁸⁵

Gorki'nin etik, felsefi ve sosyal arayışları ve hayatın içine karışma eğilimi onu devrim mücadelesinin içine iter. Yükseköğrenim hayalini ise “Benim Üniversitelerim” adlı eserinde anlatır. Onun hayatında üniversitenin rolü yasadışı arkadaşlar edinmesidir. Gorki, burada Rus – devrimci – demokratik ruhuyla tanışır. Çernişevski, Dobrovolny, Pisarev ve sonraları Marks, Engels, Plehanov gibi devrimci yazarları okur; Fedoseyev ve Lenin ile bağlantıda olan Marksist topluluğun organizatörü ile tanışır. Aynı zamanda kentin proleterya topluluğu ile bağlantı kurar. “*Her zaman işçilerden çok hoşlanırım.*

¹⁸² Aktaran: Gennadiy Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, 2.bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayım, 2005, s. 198.

¹⁸³ M. M. Golubkov, **Maksim Gorki**, Moskva, Moskovskiy universitet, 2000, s. 20.

¹⁸⁴ Mihaylovski, Tager, **a.g.e.**, s. 150.

¹⁸⁵ M. Gorki, **Sob. soç., tom: XVI**, Moskva, GİHL, 1950, s. 96.

Çok net bir şekilde şehrin eksikliklerini, mutluluğa olan açlığını, akılların cesur merakını, amaçlarını ve görevlerini onlarda görebiliyorum” der.¹⁸⁶

Gorki'nin kaleme aldığı üçleme eseri halk topluluklarıyla, devrimci entelektüel kesimle ve büyük Rus kültürüyle yakınlaştıkça gelişimi gözler önüne serilen yazarın serüvenini detaylı bir biçimde yansıtır. Otobiyografik üçleme; “Aleskey Peşkov” olarak başladığı yolculuğa “Gorki” olarak devam eden mücadeleci bir ruhun yeni bir hayat kurma savaşının, halk özgürlüğe doğru yürürken halkın etinden et olan birisinin kahraman bir yazara dönüşmesinin hikâyesidir.¹⁸⁷ Gorki'nin bu çok planlı, eleştiren, geleceğin gerçekliğini ve devrimdeki gelişmeleri kanıtlayan ve aynı zamanda işçi devrim hareketine ışık tutan gerçekçilik anlayışı, otobiyografik üçlemenin önemli bir eser olarak anılmasını sağlar.

20. yüzyılın başları Gorki için sanatsal yaratıcılığı açısından büyük bir yükselme dönemi olur. Onu eserlerinin tematik kökeni, kendi geçmişiyle yakından ilintilidir.¹⁸⁸ Gorki'nin üçleme eserlerinde “Aleksy Peşkov”un üstlendiği rol kadar, “büyükanne Akulina”, “çingene”, “Kraliçe Margo” ve “Romas”, “Pletnev” ve diğer kahramanlar da büyük önem taşır. Gorki, üçlemenin ilk bölümünde Tolstoy'un “Çocukluk” başlığını tekrar etse de sonraları tamamen farklı bir yolda ilerleyerek Tolstoy'un eseri ile yollarını ayırır. “Ergenlik Dönemleri”, “Gençliğim” gibi eserlerde “ben”den hiç söz edilmezken “Benim Üniversitelerim” ve “Ekmeğimi Kazanırken” adlı eserlerde “ben” kelimesi sık sık karşımıza çıkmaya başlar. “Benim Üniversitelerim” ve otobiyografik öyküler dizisi sınırsız sayıda portre örneğinin bulunduğu, hareket eden bir galeridir.¹⁸⁹ Gorki'nin eserleri birbirinden bağımsız değildir, bir bütündür.

¹⁸⁶ Aktaran: Mihaylovski, Tager, **a.g.e.**, s. 150.

¹⁸⁷ Mihaylovski, Tager, **a.g.e.**, s. 151.

¹⁸⁸ **A.e.**, s. 164.

¹⁸⁹ **A.y.**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞİN ONTOLOJİSİ: MAKSİM GORKİ’NİN ÜÇLEME ESERLERİ

3.1. “Çocukluğum” (Detstvo)

3.1.1. Kendiliğin Hasar Görmüş Bir Nüshası

Özyaşamöyküsü ve anıların yazılması da anı gibi zamandaki bu iki kutbu harekete geçirir. Betimlenecekler geçmişte kalmıştır ama yazma eylemi bugünde gerçekleşir. Bu temas başka bir sonuca daha yol açar. Çağrılacak anılar yazıya geçirilmek durumundadır. Anı iken neyse o olarak kalmış olan yaşanmışlıklar şimdi ise söze dönüştürülmek, okunabilir olmak, bir anlatının yapısına katılmak durumundadır. Bu noktada yalnızca okura doğru bir adım olmayan *dil* anılardan uzaklaştıran yanıyla da öne çıkar. Bir yaşamı kaleme alma süreci, anılar mümkün olduğunca gerçeğe yakın anlatılmaya çalışılsa dahi başkalaşıma maruz kalabilir. Yaşamöykülerinde olduğu gibi, özyaşamöykülerinde de hayat anlatımlarını değil, çeşitlemelerini okuruz.¹ Bu anlamda üçleme eserleri üzerinden yaşamımı kaleme alan Maksim Gorki’nin anlatımı ve gerçek yaşamı pek çok araştırmacı tarafından incelenerek ortaya konan *çeşitlemeler* yazarın yaşamına dair arşiv çalışmaları, mektuplar, günlükler vb. farklı kaynaklarla ele alınmış; farklılıklar ve benzerlikler bu kapsamda değerlendirilmiştir.

1871 yılının sonlarına doğru anne Varvara Kaşirin’in, oğluyla birlikte baba ocağına dönmesiyle başlayan “Çocukluğum” ve sonrasında kaleme alınan “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” adlı eserler M. Gorki’nin kendi yaşamını yansıtan önemli birer belge niteliğindedir.² Gorki’nin ve akrabalarının yaşamlarına dair farklı dönemleri çeşitli kaynaklarla belgelendiren araştırmacı İlya Gruzdev, yazarın “Çocukluğum” adlı eserinde ortaya koyduğu iç dünyasını ve anılarını mercek altına alarak *gerçek* ve *yaratıcılık* kavramlarını irdeler.³ Nitekim 1871 yılının Haziran ayında koleraya yakalanan Gorki’nin hastalığı babasına bulaşır. Gorki bu hastalığın pençesinden kurtulurken, babası Maksim Savateviç Peşkov kısa

¹ Douwe Draaisma, *Sıla Hasreti Fabrikası*, Çev. D. Tunç, İstanbul, YKY, 2016, s. 97.

² Dmirtiy Bikov, *Jizn zameçatelnih lyudey-Gorki*, Moskva, Malaya gvardiya, 2016, s. 19.

³ Pavel Basinski, *Strasti po Maksimu. Gorkiy: 9 dney posle smerti*, Moskva, Astrel, 2011, s. 29.

süre sonra doğacak olan diğer oğlunu göremeden hayatını kaybeder.⁴ Bu acı olay Gorki'nin gerçek yaşamıyla ve “Çocukluğum” adlı eseriyle örtüşmektedir. Fakat eserde babasının, Gorki'den bulaşan hastalık sonucu rahatsızlandığından ve bu nedenle hayatını kaybettiğinden söz edilmez.⁵ Ancak gerçekle örtüşür bir biçimde annesi, Aleksey'e karşı içten içe bir nefret duygusuyla doludur. Bu durum eserde şöyle aktarılır: “*Ne zamandır bu odadaydım, bir kez bile dönüp bana bakmamıştı; sürekli babamın saçlarını tarıyor, hiçkırta hiçkırta ağlıyordu.*”⁶ Küçük yaşta babasını ve henüz yeni doğmuş kardeşi Maksim'i kaybeden Aleksey Peşkov, annesiyle birlikte sığınmak durumunda kaldıkları büyükbabasının evinde yaşamın kendisiyle yüzleşir. Yazarın yıllar sonra kaleme alacağı “Çocukluğum” adlı eserde belirttiği gibi, o zamanlar Alyoşa babasının defnedilmesi sırasında, mezarın dibinde bulunan su birikintisi içindeki kurbağaların tabutla birlikte toprak altında kalması nedeniyle büyükannesine; “*Kurbağalar kurtulabilecekler mi?*”⁷ diye soracak kadar çocuktur. Eserde bu küçük çocuğun masum ve güzel dünyasından büyüklerin hırslı ve kasvetli dünyasına uzanan hüznü bir yolculuk havası sezilir.

“Çocukluğum” adlı eserde okuru karşılayan anlatım, küçük Alyoşa'nın babasının yaşamını yitirmesi sonrasındaki gelişmeler üzerinden şekillenir. Babasının yaşama veda ettiği andan itibaren Alyoşa'nın hep yanında olan büyükanne figürü eserde şu sözlerle tasvir edilir:

“Ninem benim elimden tutmuş; tostoparлак ve kocaman bir kafası, kocaman gözleri ve yumuşak gülünç bir burnu var ninemin. Bütün bedeni titriyor ağlarken, bir yandan da beni babama doğru itiyor; ama ben karşı koyuyorum, onun arkasına gizleniyorum. Korkuyorum, sıkıntılıyım (...) Bunun yanı sıra, “Mezar başındakiler: Ben, ninem, ıslanmış bekçi ve ellerinde kürekler olan iki öfkeli mujik...”⁸

Eserde belirtildiği gibi, babasının cenaze işlemleri devam ederken de büyükannesine yine Alyoşa'nın yanı başındadır. Ancak Gorki, gerçek yaşamında babasının cenaze işlemlerinden sonra annesiyle birlikte Nijniy Novgorod'a doğru yola çıkar ve

⁴ Viktor Karpenko, **Jizn znamenitih nijegorodtsev**, Nijniy Novgorod, Universitetskaya kniga, 2005, s. 7.

⁵ Maksim Gorki, **Çocukluğum**, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul, İş Kültür Yayınları, 2016, s. 2.

⁶ **A.e.**, s. 3.

⁷ **A.e.**, s. 5.

⁸ **A.e.**, s. 1, 4.

çocukluğunu geçireceği insanlar ile orada karşılaşır. Bu açıdan eserin bu kısmı Gorki'nin yaşamıyla uyuşmamaktadır. Araştırmacı Douwe Draaisma'nın belirttiği üzere anılar çıkartıp baktıktan sonra olduğu gibi belleğe koyduğumuz birer klasör değildir. Kullandıkça değişirler.⁹

Çoğu insanın ilk hatıraları üç veya dört yaşlarının sonrasına aittir. Sonra eğri dimdik yükselir, yirmi yaş dolaylarında zirveye ulaşır, nihayet düşer, düzleşir ve en sonda bir kez daha küçük bir çıkıntı oluşturur. Bu sonuncusu yakın geçmişin yarattığı bir etkidir.¹⁰ Bu anlamda M. Gorki'nin 1913-1914 yıllarında kaleme aldığı söz konusu eseri gerçeklerle örtüşen çoğu yönüyle, hatıraların zamanla bulanıklaştığına ya da kaybolduğuna ilişkin verilere aykırı bir duruş sergilemektedir.

Eserin giriş kısmında Aleksey'in babasının ölümü sonrasında ailece kendilerini başka bir dünyada bulmaları konusuna detaylı bir şekilde yer verildiğinden, Alyoşa'nın çocukluk yıllarına dair ayrıntılı bilgi ancak eserin ilerleyen kısımlarında öne çıkar. Giderek büyüyen ve hayatı daha yakından tanımaya başlayan Aleksey, kendi annesini ve yitirdiği babasını daha yakından tanıyıp anlayabileceği zamanlara erişir. Hem büyükbabası hem de büyükannesi aracılığıyla kendi yaşamına dair gizli kalmış bilgiler yavaş yavaş açığa çıkmaya başlar. Anne ve babasının evliliklerini onaylamayan büyükbabaya rağmen evlenen ebeveynleri, bir süre sonra Nijniy Novgorod'dan ayrılmışlardır.¹¹ Peşkov ailesinin söz konusu ayrılış hikâyesi büyükannenin anlatımıyla eserde şu sözlerle aktarılır:

“...Kısa bir süre sonra da Astrahan'a yol göründü babana; yazın çarın Astrahan'ı ziyaret etmesi bekleniyormuş, babandan da orada bir zafer takı yapmasını istemişler. Annenle birlikte ilk vapura atlayıp Astrahan'in yolunu tuttular.”¹²

Fakat eserde yaratılan baba figürünün mesleği Gorki'nin babasıninkiyle aynı değildir. Baba Peşkov'a ait bazı bilgiler şöyledir: Baba Peşkov, annesini ve babasını, ileride oğlu Aleksey'in de yaşayacağı gibi, erken yaşta kaybeder. Vaftiz babası

⁹ Draaisma, **a.g.e.**, s. 95.

¹⁰ **A.e.**, s. 55.

¹¹ Bıkov, **a.g.e.**, s. 18.

¹² Gorki, **Çocukluğum**, s. 223.

tarafından büyütülür. Perm şehrinde kaçarak Nijniy Novgorod'a gelir. Orada Kolçin vapurlarında bir müteahhit-marangozun yanında çalışmaya başlar. Yirmisine geldiğinde çok iyi bir mobilya ve kaplama ustası olur. Eserde baba Peşkov marangoz olarak tanıtılır, ancak gerçekte Gorki'nin babası nehir nakliyat şirketinin idari ve ticari görevlisi olarak Astrahan'a gider.¹³ Nitekim Gorki'nin büyükannesinin anlattıklarına göre, Maksim Peşkov kısa hayatının sonlarına doğru vapur kontrol görevine atanmışken Gorki'den bulaşan kolera hastalığı nedeniyle hayatını kaybeder.¹⁴ Baba Peşkov'un ölümü sonrasında onun ismini alacak olan Maksim dünyaya gelir.¹⁵ Maksim'in doğumu eserde "*Derken birden karanlıkta bir bebek çılgılığı duyuldu. /- Şükürler olsun Tanrım! dedi ninem. -Oğlan!*" sözleriyle yer bulur.¹⁶

Eşini kaybetmiş, yalnız ve iki çocuklu bir anne için herkesten uzakta yaşadıkları şehirde hayata tutunmak fazlasıyla zordur. Son çare için vakit çoktan gelmiştir. Yıllar önce, üzgün ve bir o kadar da sinirli bir halde ardında bıraktığı babasına, baba evine dönmekten başka çaresi kalmamıştır. Ailenin bu durumu eserde; "*Birkaç gün sonra ben, ninem ve annem, buharlı bir vapurun küçük kamarasına dolmuş gidiyorduk; yeni doğan kardeşim Maksim ölmüştü.*"¹⁷ sözleriyle yer bulur. Dolayısıyla eserdeki anlatıma göre vapurla Nijniy Novgorod'a doğru yol aldıklarında büyükanne yanlarındadır. Ancak, gerçekte Gorki bu yolculuğa annesi ve yolda hayatını kaybedecek olan kardeşi Maksim ile çıkar, yani yazarın gerçek yaşamı ve eserdeki anlatım bu olayda örtüşmemektedir. Buna ek olarak eserdeki anlatıma göre, Saratov'da mola verildiğinde, acı içindeki anne ve büyükanne küçük bir kutunun içine koydukları Maksim'i defnetmek için vapurdan inerler.¹⁸ Bu sırada Alyoşa'nın tayfalardan birisiyle yapmış olduğu konuşma şöyledir: "*- Ninem nereye gitti? /- Torununu gömmeye. /- Onu toprağın içine mi koyacaklar? /- Başka nereye olacak, toprağa tabii.*"¹⁹ Ancak gerçekte Gorki'nin kardeşi Maksim, erken doğması ve çok zayıf olması nedeniyle daha fazla

¹³ Basinski, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁴ İ. N. Suhih, **Ruskiy yazık i literatura**, Moskva, Akademia, 2014, s. 184.

¹⁵ Bikov, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁶ Gorki, **Çocukluğum**, s. 4.

¹⁷ **A.e.**, s. 5.

¹⁸ Henri Troyat, **Gorki**, Çev. Hakan Tansel, İstanbul, Alfa, 2017, s. 8.

¹⁹ Gorki, **Çocukluğum**, s. 7.

dayanamayarak yaşamını yitirir. Anne ve büyükannenin Maksim'in cansız bedenini gemiden kutu içinde çıkarmaları ise eserin kurgusal düzleminin bir parçasıdır. Maksim, gerçekte Saratov'da defnedilir.²⁰

Büyükbaba, tüm bu talihsiz yaşantısı sonrasında baba evine dönmek durumunda kalan kızına hâlâ çok kızgındır, ancak kızını bu durumda sahipsiz bırakmak da istemez. Eve dönüşleri sonrasında baba ve kız arasındaki konuşma eserde şu sözlerle yer bulur:

“-Babacığım! / İhtiyarsa, annemin başını tutup yanaklarını küçük kırmızı ellerinin arasına alarak çabuk çabuk okşarken, bir yandan da cırtlak bir sesle: / -Demedim mi sana, benim aptal kızım? diye vızıldıyordu. / -Ah, ah! Geldin mi benim sözüme? Ah, siz yok musunuz!”²¹

Dolayısıyla Varvara için baba evi bir sığınak olur, fakat bu sığınak geldikleri ilk günden itibaren onlar için yaşanılması güç bir hal alır. İ. Gruzdev'in, “Jizn zameçatelnih lyudey” adlı çalışmasında büyükbabanın tutumunun eserde yazılanlardan farklı olmadığı ifade edilir. Büyükbabanın evindeki yaşamları Gorki için Astrahan'daki durumlarından çok farklıdır.²² Büyükbabanın zanaata dayalı işleri gelişen teknoloji karşısında değer kaybeder ve ihtiyar adam hem ekonomik gücünü hem saygınlığını kaybetmeye başlar.²³ Ayrıca Varvara'nın düğününde kendisine verilmesi gereken ama babasının rızası olmadan evlenmesinden dolayı alıkonan çeyizi aile içinde önemli bir kavga nedeni olur.²⁴ Aslında bu kavgaların tek hedefi Aleksey'dir, çünkü miras baba ve oğullar arasında paylaşılacakken Aleksey bir rakip olarak görülür.²⁵ Bu durum aile içinde çatışmalara neden olur. Aleksey belli belirsiz sezindiği bu durumu eserde şu sözlerle ifade eder:

“Dedemin evinde herkes herkese düşmandı; bütün evi bir duman gibi dolduran bu hava büyükleri zehirlediği gibi, çocukları da bir şekilde etkilemişti, onlar da bu kavgada aktif olarak yer alıyorlardı.”²⁶

²⁰ Bıkov, **a.g.e.**, s. 18.

²¹ Gorki, **Çocukluğum**, s. 13.

²² İlya Gruzdev, **Gorki, jizn zameçatelnih lyudey**, Moskva, Molodaya gvardiya, 1958, s. 4.

²³ **A.e.**, s.10.

²⁴ Bıkov, **a.g.e.**, s. 19.

²⁵ Basinski, **a.g.e.**, s. 37.

²⁶ Gorki, **Çocukluğum**, s. 15.

Küçük Aleksey için anne karakteri varla yok arasındadır. Ara sıra ortadan kaybolan bir annesi vardır. Bu durum eserde şöyle ifade edilir: “*Bazen çok kısa bir süre için annem çıkar gelirdi bir yerlerden; kış güneşi gibi soğuk, gri gözlerinde gururlu, sert bakışlarla... Ve gelmesiyle kaybolması bir olurdu, kendine dair hiçbir hatıra bırakmadan.*”²⁷ Gorki’nin gerçek yaşamda annesi ile olan ilişkisi, eserde yarattığı anne figürü ile benzerlik gösterir. Gorki’nin yaşamı üzerine araştırmalarda bulunan Pavel Basinski’nin belirttiği gibi annesi sadece bir kez değil, çok kez Aleksey’i büyükannesine ve büyükbabasına bırakarak yeni eşleriyle çekip gider. Annesinin evde bulunduğu dönemler çok uzun sürmez.²⁸ Araştırmacı D. Bıkov da Gorki’nin annesinin, vakitsiz dul kalmayı kaldıramadığından ve sık sık evden kaçıp duygusal maceralar yaşadığından söz eder.²⁹ Eserde bu konuyu değerlendiren büyükbaba Kaşirin’in düşünceleri de gerçeğe örtüşür niteliktedir: “*Şimdi ne olacak söyler misin? Ben sana söylemedim mi otuz yaşına geldin, yirmilik biriyle evlenme diye?*” Varvara’nın söz konusu evliliği araştırmacı Henri Troyat’ın çalışmasında ise şu sözlerle doğrulanır: “*Aleksey henüz on yaşındayken annesi kendisinden on yaş küçük birisiyle evlenir.*”³⁰

P. Basinski’nin ifade ettiği üzere Gorki, büyükbabasının evinde geniş bir aile içinde yaşar. Eserde dayı Yakov’un, eşine her zaman çok kötü davrandığı, fiziksel şiddette bulunduğu, eşinin de bu duruma daha fazla dayanamayarak yaşamını yitirdiği aktarılır. Bu acıyı bir şekilde telafi etmek isteyen dayı, eşinin mezarına dikilmek üzere büyük ve ağır bir haç yaptırır. Bu haçı taşıyan Aleksey’in yakın arkadaşı Vanya Tsıganka tökezleyerek kocaman haçın altında kalır ve ölür. Bu sahne eserde ayrıntılı bir biçimde anlatılır. Ancak P. Basinski, bu ölüm sahnesinin M. Gorki tarafından uydurulduğunu ifade eder. Nitekim M. Gorki, İ. Gruzdev’e yazmış olduğu bir mektupta dayısı Yakov’un, oğlu Saşa’dan daha sempatik bir karakter olduğunu belirtir.³¹ Olaylara bu açıdan bakıldığında Vanya’nın ölümü bu şekilde

²⁷ Gorki, **Çocukluğum**, s. 79.

²⁸ Basinski, **a.g.e.**, s.128.

²⁹ Bıkov, **a.g.e.**, s. 24.

³⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 11.

³¹ Basinski, **a.g.e.**, s. 36.

gerçekleşmemiştir, dolayısıyla Gorki'nin dayısının gerçek yaşamdaki karakteri ve eserdeki durumu birbiriyle uyuşmamaktadır.

Annesinin yeni evliliği sonrasında, üvey babasının evinde onlarla birlikte ikamet etmeye başlayan Gorki büyükbabasının evinden ve oradaki karmaşadan bir süre uzak kalır. Bu süreçte okula başlar.³² Bu durum eserde şöyle aktarılır: “*Uzunca bir süre olaysız yaşadık; sonra beni yine annemin yanına yolladılar, taş yapının bodrum katında oturan annem ilk iş beni okula yazdırdı ve ben ilk günden nefret ettim okuldan.*”³³ Araştırmacı Viktor Karpenko'nun altını çizdiği üzere Gorki'nin eğitim hayatındaki bu zorlu başlangıç, ailesinin ekonomik açıdan iyi durumda olmaması nedeniyle onun için giderek daha da çekilmez bir hal alır. Kıyafetleri yüzünden arkadaşları Aleksey ile alay eder, öğretmenleri tarafından sevilmez.³⁴ Gorki okula giderken giydiği kıyafetleri eserinde şöyle tasvir eder:

*“Ayağımda annemin ayakkabıları, üzerimde sarı bir gömlek, paçaları ayakkabılarımın üzerine inen uzun bir pantolon ve ninemin hırkalarından bozma bir palto vardı. Kılığım tabii hemen alaya alındı; sarı gömleğimden dolayı nedense ‘karo ası’ diye çağırmaya başladılar beni. Çocuklarla kısa sürede hiçbir sorun kalmadı aramızda, ama öğretmenle papaz bir türlü sevediler beni.”*³⁵

Tüm bu bilgiler ışığında M. Gorki'nin okul yılları ile Aleksey'in okul yaşamının başlangıcının anlatıldığı bölümlerin örtüştüğü söylenilebilir.

D. Bıkov “Gorki” adlı eserinde Gorki'nin annesi ve üvey babası ile yaşadığı yeni evinde pek mutlu olmadığından söz eder. Bıkov'un anlatımına göre bir gün üvey babasının annesini şiddetli bir şekilde dövdüğüne tanık olan Gorki, eline geçirdiği bir bıçakla üvey babasına saldırır, ancak annesi yeni eşini iterek feci bir şekilde yaralanmasına engel olur.³⁶ Bu sahne eserde şöyle yer bulur:

“Annem yerde, dizlerinin üzerindeydi; göğsünü ileri, başını geriye atmıştı; dirsekleriyle bir sandalyeye dayanıyordu, hırıltıyla nefes alıyor, gözleri kor gibi yanıyordu. Üvey babamsa tertemiz giyimliydi, yeni üniforması vardı üzerinde. Uzun bacağını kaldırıp kaldırıp annemin göğsünü tekmeliyordu. Masanın üzerinden ekmek

³² Troyat, **a.g.e.**, s. 11.

³³ Gorki, **Çocukluğum**, s. 245.

³⁴ Karpenko, **a.g.e.**, s. 9.

³⁵ Gorki, **Çocukluğum**, s. 246.

³⁶ Bıkov, **a.g.e.**, s. 24.

kesmek için kullandıkları anneme babamdan kalan tek şey olan kemik, sapı gümüş işlemeli bıçağı kaptım ve tüm gücümle üvey babamın göğsüne savurdum. Bereket annem tam zamanında Maksimov'u itti. Bıçak adamın böğrünü sıyırıp geçti, yalnız derisi hafifçe çizilmiş, üniforması ise boydan boya yırtılmıştı.”³⁷

Üvey babasının, annesini dövmesi Gorki'de derin bir etki yaratır. Bu derinlik satırlarında şöyle yer bulur:

“Vahşi Rus yaşamına ilişkin olarak insanın yüreğine kurşun gibi çöken bu türden gerçekleri her anımsayışında, peki ama bunlardan söz etmeye değer mi diye kendime sorar, her seferinde de yenilenmiş bir inançla, değer diye cevaplarım kendimi; çünkü bunlar toplumumuzda bugün de varlığını sürdüren, bugün de yaşayan aşağılık gerçekliklerdir. Belleklerimizden, ruhlarımızdan, kahr dolu, utanç dolu hayatımızdan tümüyle söküp atabilmek için en kılcal köklerine kadar bilmeniz gereken gerçekliklerdir. Beni bu alçaklıkları anlatmaya teşvik eden çok daha olumlu bir başka neden daha var. Rus insanı her şeye karşın öylesine sağlıklı, ruhsal olarak öylesine gençtir ki, nice güzel insanımız hayatı çekilmez hale getiren ve üzerimize karabasan gibi abanan bu olumsuzlukların üstesinden gelmektedir, bundan sonra da gelecektir.”³⁸

Eserde bu şekilde yer bulan bu olay sonrasında, Aleksey tekrar büyükbabasının evine gönderilir. D. Bikov'un araştırmaları dikkate alındığında eserin gerçeği yansıttığı doğrulanmış olur.

İ. Gruzdev; ailenin, büyükbabasının giderek kötüleşen işleri yüzünden kötü bir evden daha kötü ve daha küçük bir eve taşındığını ve bu durum karşısında, büyükannesinin yaşadığı zorluğa kendince bir çare bulmak isteyen Gorki'nin okuldan arta kalan zamanlarda sokaklarda toplayıcılığa giriştiğini ve kazandığı az miktardaki parayı büyükannesine verdiğini ifade eder.³⁹ Eserde ise gençlik dönemlerinde becerileriyle ün salmış büyükannenin dantel işlerine yeniden başladığı dile getirilir.⁴⁰ Gorki'nin bu zorlu yılları, hayatın gerçekleriyle yüzleşmeye başladığı zamanlardır. Gorki, toplayıcılık yaptığı bu süreci eserinde şöyle kaleme alır:

“Ben de para kazanmaya başlamıştım. Pazarları ve bayram günleri, sabah erkenden bir çuval alıp sokakları, avluları dolaşılıyor, sığır kemikleri, paçavra, kâğıt, çivi falan

³⁷ Gorki, **Çocukluğum**, s. 254.

³⁸ **A.e.**, s. 255.

³⁹ Gruzdev, **a.g.e.**, s. 5.

⁴⁰ **A.e.**, s. 4.

topluyordum. Bir pud paçavra ve kâğıda hurdacılar iki onluk veriyorlardı; demir de aynı paraydı, bir pud kemikse sekiz on kapık ediyordu. Hafta içi okul çıkışı yapıyordum bu işi, cumartesileri de topladıklarımı götürüp satıyor ve otuz kapikle yarım ruble arası para kazanıyordum. Ninem kazandığım parayı alıp telaşla entarisinin cebine sokuşturur, gözlerini yere indirerek beni överdi.”⁴¹

Gorki'nin yapmakta olduğu bu iş kendisi için sıradanlaşsa da okul arkadaşları tarafından hep alay konusu olur, kıyafetleriyle dalga geçilir, hep çöpleri karıştırdığı için kötü koktuğu iddia edilerek öğretmene şikâyet edilir.⁴² Yaşadığı bu anlar eserinde şu sözlerle aktarılır:

“Okul hayatım yine ters gitmeye başlamıştı; paçavra toplayıcısı, eskici, dilenci diyerek çocuklar benimle alay ediyorlardı. Bir gün benimle tartıştıktan sonra öğretmene gidip benim çöp çukuru gibi koktuğumu, benimle yan yana oturmak istemediklerini söylediler.”⁴³

H. Troyat, toplayıcılık işlerini önceleri Gorki'nin kendi başına yaptığını, sonraları ise mahalleden arkadaşı olan beş çocukla beraber daha kazançlı ama bir o kadar da yasa dışı işlerle ilgilenmeye başladığını ifade eder. Toplayıcılık yaptığı için arkadaşlarının alay konusu olması, eserde hırsızlık yaptığı zamanlardan sonra aktarılsa da Gorki'nin hayatında bu tam tersidir.⁴⁴ Bu açıdan olaylar gerçekle örtüşür, ancak sıralanışlarında farklılık söz konusudur. Nitekim hatırlama efektinin kapsadığı dönemler yoğunlaşılın süreçlerden çok, duygularla çizilen bir kronoloji izleyebilir. Aynı dönemde Gorki, kendi gibi yoksul ve sahipsiz birkaç yoldaşıyla çete kurup nehir kenarındaki antrepolardan kütük ve tahta çalmaya başlar. Gorki'nin gerçek yaşamı ve eser bu açılardan da benzerlik gösterir. Gorki, hırsızlığa başlamasını ve bu işi beraber yaptığı çetesini şöyle anlatır:

“Oka kıyısındaki ya da Pesk adasındaki kereste depolarından kereste ya da odun ve tahta çalıp satmak, hurda toplayıp satmaktan daha kazançlıydı. Bu iş için bazı arkadaşlarımı seçip bir çete kurmuştum: Annesi Mordovya'lı bir dilenci olan Sanka Vhayir; Kostrama'nın dünyada kimsesi yoktu, Habi, son derece saf; Yaz, sekiz

⁴¹ Gorki, **Çocukluğum**, s. 259.

⁴² Troyat, **a.g.e.**, s. 12.

⁴³ Gorki, **Çocukluğum**, s. 270.

⁴⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 12.

yaşlarında ve yaşça en büyüğümüz dul bir terzi kadının oğlu olan Grişka Çurka'ydı. Hepimiz aynı sokağın çocuklarıydık.”⁴⁵

İ. Gruzdev, okul döneminde yaşamış olduğu pek çok olumsuzluğa rağmen, Gorki'nin eğitim hayatında başarılı bir süreç geçirdiği bilgisini verir: Sınavlarında başarılı olur, üçüncü sınıfa geçer ve bu başarısı karşısında üç kitap ile ödüllendirilir.⁴⁶ M. Gorki bu anları eserinde şöyle yazar: “*Sonunda sınavları verdim ve üçüncü sınıflı oldum; ödül olarak da üç kitap verdiler: İncil, Krilov'dan ciltli bir Hayvan Öyküleri ve “Fata Morgana” diye anlaşılmasız ciltsiz bir kitap.*”⁴⁷ Ancak, büyükbabasının ve büyükannesinin ekonomik durumu giderek kötüye gittiğinden dolayı bu kitapları saklayıp okumak yerine hemen satar ve paraya dönüştürür. Bu hareketi esere şu cümlelerle yansıtır: “*Kitapları küçük bir dükkâna elli beş kapiğe sattım, parayı nineme verdim.*”⁴⁸ İ. Gruzdev'in notlarına göre Gorki ve Aleksey'in bu durum karşısındaki tutumu benzerlik gösterir. Bir övünç kaynağı olması gerekirken M. Gorki tarafından karalanıp üzerine saygısız yazılar yazılan takdirname belgesi ise büyükbabası tarafından saklanır.⁴⁹ Gorki bu hareketiyle okula ve okul sistemine karşı nefretini açığa vurmuş olur. Takdirname hakkındaki tavrı ise eserde şöyle yer bulur: “*Takdirnameyi üzerine bir şeyler karaladıktan sonra dedeme verdim. Alıp özenle sandığına yerleştirdi; kâğıdın katını açmadığı için yaptığım yaramazlığı fark etmemişti.*”⁵⁰ Bütün bu olayların ardından, ilerde pişmanlık duyacağı bir hamle olarak nitelendireceği okuldan ayrılma kararı gelir. İ. Gruzdev bu durumu “*İmkânsızlıktan dolayı eğitimini tamamlayamamıştır.*”⁵¹ Sözleriyle ifade eder. “Çocukluğum” ve Gorki'nin gerçek yaşamı bu bağlamda da örtüşmektedir.

D. Bıkoy, Gorki'nin büyükbabasının evindeki huzur ortamının uzun soluklu olmadığını ifade eder. Nitekim yeni eşi tarafından terkedilen anne, hasta bebeği

⁴⁵ Gorki, **Çocukluğum**, s. 260.

⁴⁶ Gruzdev, **a.g.e.**, s.5.

⁴⁷ Gorki, **Çocukluğum**, s. 270.

⁴⁸ **A.e.**, s. 271.

⁴⁹ Gruzdev, **a.g.e.**, s. 5.

⁵⁰ Gorki, **Çocukluğum**, s. 271.

⁵¹ Gruzdev, **a.g.e.**, s.14.

Nikolay ile büyükbabanın evine döner.⁵² Hasta annesi ve kardeşi ile ilgilenmek de yine Gorki'nin birincil görevi olur. Bu anlar eserde şöyle ifade bulur:

“Okulu hallettikten sonra hemen sokak yaşamına döndüm. Ama bu yaşam uzun sürmedi; işten çıkarılan üvey babam çekip bir yerlere gidince annem küçük kardeşim Nikolay’la birlikte dedemin yanına taşındı ve kardeşime dadılık etmek de bana düştü; çünkü ninem zengin bir tüccarın evindeki İsa tasviri örtülerine nakış işlemek için şehre, adamın evine taşınmıştı.”⁵³

P. Basinski'in anlatımına göre Gorki'nin üvey babasından olan kardeşi Nikolay çok hasta ve zayıftır. Bu nedenle Nikolay daha konuşmaya yeni başlamışken hayatını kaybeder.⁵⁴ Ancak eserde Aleksey'in kardeşinin sadece sağlık durumundan söz edilir, öldüğüne dair bilgi verilmez. V. Karpenko'nun incelemelerine göre M. Gorki'nin annesi, durumunun günden güne ağırlaşmasından dolayı 5 Ağustos 1879 tarihinde hayatını kaybeder.⁵⁵ Gorki, annesinin hayata gözlerini yumduğu sahneyi eserinde şöyle anlatır:

“- Su ver... / Kovadan maşrapayı doldurup su götürdüm, başını güçlükle kaldırarak ancak bir iki yudum içebildi, sonra içini derin derin çekip buz gibi eliyle elimi itti. Derken ikonaların bulunduğu köşeye baktı, ardından bana yöneldi bakışları, dudaklarında gülümsemeyi andırır bir kımltı oldu... Ve uzun kirpikleri ağır ağız gözlerinin üzerine indi. Yüz derisini geren ve burnunu daha da sivrileştirten bir gölge dolaştı yüzünde. Birden ağzı bir şeye şaşırılmış gibi açıldı, ama soluma sesi duyulmuyordu.”⁵⁶

Gorki, anlatımında annesinin ölüm tarihine de yer verir: *“Ağustos'ta, bir pazar günü, öğleye doğru öldü annem.”⁵⁷* Eserde geçen zaman kavramı ile Gorki'nin annesinin resmi ölüm tarihi farklılık göstermemektedir. Bu son, Gorki için büyük bir başlangıcı beraberinde getirir. Nitekim özyaşamöyküsü türünün olmazsa olmazı “her şey bununla başladı” ibaresidir; kişinin okumaya, tamirci olmaya, konservatuara gitmeye karar vermesine yol açan bir tesadüf ya da bir olay. Bu süreç özyaşamöyküsüne

⁵² Bıkov, **a.g.e.**, s. 24.

⁵³ Gorki, **Çocukluğum**, s. 271.

⁵⁴ Basinski, **a.g.e.**, s. 34.

⁵⁵ Karpenko, **a.g.e.**, s. 9.

⁵⁶ Gorki, **Çocukluğum**, s. 276.

⁵⁷ **A.e.**, s. 275.

sıklıkla “hayat dersi” olarak katılır.⁵⁸ Nitekim annesinin ölümünden birkaç gün sonra, okurların kalbini bıçak gibi deiecek olan o cümle dökülür büyükbaba Vasiliy Vasilyeviç Kaşirin’in dudaklarından⁵⁹: “*Pekâlâ Aleksey, sen bir madalyon değilsin, her zaman boynumda asılı kalamazsın. İnsanların arasına karışıp kendi ekmeğini kazan artık!*”⁶⁰ Henüz on bir yaşında olan Aleksey büyükbabasının bu tavsiyesine uyarak çalışma hayatına atılır. V. Karpenko’nun belirttiği gibi eserin kapanışı olarak nitelendirilen bu cümle, Gorki’nin gerçek yaşamıyla benzerlik gösterir. “İnsanların arasına karış...” ifadesi bu eserin bitiş cümlesi olur, ancak “Ekmeğimi Kazanırken”de Aleksey’i hayatındaki ve ailesinde zorluklardan daha fazlasının beklediğine işaret eder. M. Gorki on altı yaşına kadar (1884), sonraları eserlerinde yazacağı gibi hayatını küçük, amaçsız, sonuçsuz olarak geçirmeye devam eder.

3.1.2. Maneviyata Uzanan El: Akulina İvanovna

M. Gorki “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” adlı eserlerini kaleme alırken Alyoşa Peşkov’dan Maksim Gorki’ye doğru yol alır. “Çocukluğum” eserinin eskizlerini 1895 yılında, Samara gazetesinde yayımlatırken bu eserin adını “Büyükanne” (Babuşka) olarak tasarlar. Hatta “Büyükanne Akulina” hakkındaki denemelerini bilinçli bir şekilde eserlerinin derlemelerine dâhil etmez. Büyükanne efsanesiyle onu yeniden var edebilmek için geçmişteki gerçek büyükanne Akulina imgesini toprağa gömer. “Büyükanne” adlı denemesinde nemli bir bodrum katında yaşayan, şehrin çöplerini toplayan, insanlardan kaçan, alkol bağımlısı, yaşlı bir kadından söz eder. Ancak sonraları planlarını değiştirir ve anlatımına farklı bir yön tayin eder.⁶¹

Gorki, annesiyle birlikte sığınmak durumunda kaldıkları büyükbabasının evini olumsuz duygularla aksetse de zamanla büyükannesi ile çok iyi anlaşmaya başlar ve onun soba başında kendisine anlattığı hikâyelerden büyük keyif alır. Viktor Karpenko, “Jizn znamenitih Nijegorodtsev” adlı eserinde büyükannenin Gorki’ye doğayı ve insanları sevmeyi, onlara karşı mücadele etmeyi, iyi bir hayata inanmayı

⁵⁸ Draaisma, a.g.e., s. 63.

⁵⁹ Bıkov, a.g.e., s. 24.

⁶⁰ Gorki, **Çocukluğum**, s. 278.

⁶¹ Basinski, a.g.e., s. 40

ve daha iyi bir hayat için çabalamayı öğrettiğini yazar.⁶² Bu anlamda eserdeki büyükanne imgesi ile Gorki'nin kendi büyükannesinin ona karşı tutumu örtüşmektedir. Büyükannesinin güven veren sesinden dökülen sözcükler insanlığa dair derslerle doludur. Gorki'nin karakterinin biçimlenmesinde etkin bir rolü olan bu kadın; halk edebiyatını çok iyi bilen, insanları, doğayı, yaşamı olduğu gibi seven, usanmadan anlattığı masallarla torunu için farklı bir dünya yaratan çok yönlü bir insandır. Yazar bu durumu; *“Ben ninemin şiirleriyle, balla dolu bir arı kovanı gibiydim...”*⁶³ sözleriyle ifade eder. Nitekim acımasız yaşamlarının kasvetli örtüsü altında, Kaşirin ailesinden yalnızca bir kişi ışık saçan yüreğiyle Gorki'yi hayata bağlar. Bu kişi Gorki'nin *“Çocukluğum”* adlı eserinde akıllardan silinmeyen, destansı bir anlatımla yer verdiği büyükanne karakteri Akulina İvanovna Kaşirina'dır.⁶⁴ P. Basinski, *“Strasti po Maksimu Gorki”* adlı eserinde Akulina İvanovna karakteri hakkında şu satırları yazar:

*“Gorki ne ‘Çocukluğum’ eserinden önce ne de sonra büyükanne Akulina İvanovna karakteri kadar naif ve şiirsel bir karakter oluşturmamıştır. ‘Çocukluğum’ adlı eserinden başka bir eser yazmamış bile olsaydı, dünya edebiyatında yine bir yer edinebilirdi.”*⁶⁵

P. Basinski'nin, büyükanne karakteri hakkında şu değerlendirmeleri de önem taşır:

*“Büyükanne Akulina'ya Aleksey'in gözünden bakıldığında görünen şey penceredeki güneş, dünyanın kalbi ve dünyadaki Meryem Ana'dır. Aleksey'i ailede seven tek kişi, ona sıcak davranan kişidir büyükanne Akulina, çünkü o Kaşirin değildir, o Muratova'dır.”*⁶⁶

Büyükannenin Muratova soyundan olması hem Gorki için hem de Aleskey için onun diğer aile fertlerinden ayrı bir yerde konumlanmasını sağlar. Eserin ilk satırlarından itibaren Aleksey'in yanında olan ve ilerleyen zamanlarda da yanında olmaya devam edecek olan büyükanne Akulina İvanovna, *“Çocukluğum”* adlı eserde etkin bir role sahiptir. Büyükanne karakteri eserdeki diğer kahramanlardan daha ayrıntılı bir şekilde, şu sözlerle tasvir edilir:

⁶² Karpenko, **a.g.e.**, s. 8.

⁶³ Gorki, **Çocukluğum**, s. 278.

⁶⁴ Gruzdev, **a.g.e.**, s.4.

⁶⁵ Basinski, **a.g.e.**, s. 39.

⁶⁶ **A.y.**

“Sözcükler sanki özel bir ezgiyle çıkıyordu ağzından ve birbirinden güzel, ışıltılı, renk renk çiçekler gibi hemen belleğimde yer ediyordu. Gülümsediğinde, vişneyi andıran kara gözbebekleri, anlatılmaz güzellikte bir ışıkla aydınlanıp büyüyor; sağlam, beyaz dişlerini ortaya çıkararak bu ışıklı gülümsemeyle, esmer yanaklarındaki kırışıklıklara rağmen yüzü genç, aydınlık görünüyordu. Delikleri iyice genişlemiş, ucu kızarık, kocaman burnu bu yüze yakışmıyordu. Gümüş süslemeli siyah tabakasını çıkarıp enfiye çekti. Dışarıdan bakıldığında baştan ayağa kapkaraydı, ama içinin aydınlığı sıcacık, neşe dolu, söndürülemez bir ışıkla gözlerinden yansıtıyordu. Kambur denecek kadar çarpık durmasına ve çok şişman olmasına karşın, hareketleri rahat, çevikti; kocaman bir kedi gibi tıpkı, bu sevimli yırtıcı gibi, yumuşacık.”⁶⁷

Gorki'nin gerçek hayatındaki büyükanne figürü ve eserde yer verilen Aleksey'in büyükannesi pek çok yönden benzerlik göstermektedir. P. Basinski'ye göre büyükanne, zamanla Alyoşa'nın annesinin yerini alır. Akulina İvanovna, Aleksey için Tanrı'nın onu merhametine bıraktığı dünyadaki tek dayanma gücü olur. Bu Tanrı'nın büyükbaba Kaşirin'in Tanrı'sı olmaması şaşılacak bir şey değildir.⁶⁸ İ. Gruzdev,. Gorki'nin yaşamını ele aldığı eserinde büyükanneye özel bir yer ayırır. Nitekim büyükanne figürü Gorki'nin yaşamında da büyük bir yer kaplar. Her kaybını büyükannesiyle ilişkilendiren Gorki'nin de Alyoşa'nın da eteğinin ucundan sıkıca tutmaktan kendini alıkoyamadığı bu yaşlı kadın, eserde aktarılan hüznü anlara yeni kapılar aralayan bir kahraman olarak sunulur. Eserde aktarılan, Volga üzerindeki uzun yolculukları sırasında büyükanne hem ailesiyle ilgilenir hem de gemideki tayfaları eğlendirmekten geri kalmaz. Hem hikâyeler anlatır hem şarkılar söyler. Akulina İvanovna gençlik yıllarından kalma güzel sesiyle ve etkileyici anlatı yeteneğiyle yalnızca aile içinde değil, yakın çevresinde de ilgi odağı olur. Yaşlı kadın folklorik içerikli anlatıları ve güzel şarkılarıyla eserdeki kültürel unsuru temsil eder.⁶⁹ Yaşamın tüm hüznü örtüsüne rağmen, anın kendisinden çalmasına müsaade etmeyen yaşlı kadının heyecanlı halleri eserde şu sözlerle yer bulur:

*“Çevremizi saran tayfalar, sakallı, temiz yüzlü adamlar ninemi gülümseyerek, beğeniyle dinliyor, sonra onlar da aynı istekte bulunuyorlardı:
-Nine bir tane daha anlatsana!*

⁶⁷ Gorki, **Çocukluğum**, s. 9.

⁶⁸ Basinski, **a.g.e.**, s. 40.

⁶⁹ Gruzdev, **a.g.e.**, 1958, s. 4.

*Sonra da sofralarına buyur ediyorlardı:
Buyurun, yemeği hep birlikte yiyelim!
Yemekte nineme votka, bana kavun karpuz veriyorlardı; ama gizlice, kimseye
göstermeden yapıyordu bunlar.”⁷⁰*

Akulina İvanovna gerçekte nasıl biridir? Araştırmacı P. Basinski’ye göre büyükanne gerçekte bir ayaştır. Ancak Gorki “Çocukluğum” ve “Ekmeğimi Kazanırken” adlı eserlerinde bu durumu gizlemeye çalışırken Kaşirin ailesinin tümü için aynı özeni göstermez.⁷¹ Kızı Varvara, onun bu halinden dolayı çoğu kez annesinden utanır. Eserde bu durum şu diyaloglarla hissedilir: “- *İnsanlar size gülüyorlar anneciğim! /- Tanrı onlarla olsun!*⁷²” Tüm bu bilgiler bir araya getirildiğinde büyükannenin gerçekte tezatlıklar gösterdiği çıkarımı yapılabilir, ancak yine de yazarın gerçek yaşamıyla örtüşen çoğu anlatımı göz önüne alındığında, bu ihtimalin zayıf olduğu söylenebilir.

Eserde Gorki’nin yaratıcılığıyla ilişkilendirilen bir sahne dahi ele alındığında yazarın büyükanneye olan tutumunun gerçektekinden farksız olduğu görülür. Örneğin Nijniy Novgorod’a doğru yol aldıkları küçük vapurun tıklım tıklım eşya dolu, nemli kamarasında seyahat ederlerken kısa ve eğlenceli masallar anlatan da büyükannesidir, daima onu içinde bulunduğu ruh halinden uzaklaştıran da. Bu seyahate dair bir anı eserde şöyle anlatılır:

“Yüzünü yüzüme eğip, yüreğime beni cesaretlendirecek bir güç boşaltmak ister gibi irilemiş gözbebekleriyle gözlerimin ta içine bakarak, kısık sesle ve gizemli bir havayla anlatıyor. Şarkı söyler gibi anlatıyor ve anlattıkça sözleri daha ahenkli bir hal alıyor. Onu dinlemek öyle hoş ki!... Dinlemeye doyamıyor ve rica ediyorum: -Bir tane daha! / -Peki öyleyse...”⁷³

Gorki’nin çocukluk dönemlerine ait bu anıları Aleksey’inkiler ile benzerlik gösterir. “Çocukluğum” adlı eserde Gorki’nin kendi yaşamından manzaralar hayli fazladır, ancak Aleksey’in büyükannesi ile buluşması eserde söz edildiği gibi gerçekleşmemiştir. Aleksey’in büyükannesi ile tanışması; annesi Varvara Vasilyevna ile baba evine döndükleri zaman, yani vapurdan indikleri sırada gerçekleşir.

⁷⁰ Gorki, **Çocukluğum**, s. 11.

⁷¹ Basinski, **a.g.e.**, s. 40.

⁷² Gorki, **Çocukluğum**, s. 12.

⁷³ **A.e.**, s. 11.

Büyükannesinden dinlediği şiirler M. Gorki’de şiir okuma ve şiir ezberleme şevki yaratır. Bir yazısında şöyle der: *“Büyüleyici şiirleri ta küçüklüğümde beri bilirim, büyükannemden öğrendim. «buntarskie reçi» şiirlerini belki bir saat belki de daha fazla okuyabilirim.”*⁷⁴ Okula devam ettiği dönemlerde kitaplarda yer alan şiirlerden çok büyükannesinden işittiği halk şiirlerine ve halk masallarına ilgi duyar. Hatta 1878 yılında Nijniy Novgorod piskoposu Hrisanf, Slobodsko-Kunavinskoe ilkokuluna derse geldiğinde, Aleksey’in halk söylencelerinden bazılarını ezbere okuyabilmesine çok şaşırır.⁷⁵ Bu ana ait değerlendirmeler “Çocukluğum” adlı eserde şöyle yer bulur: *“Beni içtenlikle dinliyor ve okuduğum şiirleri gerçekten beğeniyordu. Bu epeyce sürdü, sonra değişik sorular sordu.”*⁷⁶

H. Troyat “Gorki” adlı çalışmasında Gorki’nin yaşamı boyunca karşı karşıya kaldığı, anlam veremediği olayların ve diğer insanların ona karşı tutumlarının büyükannesine olan bağına güçlendirdiğini ifade eder.⁷⁷ Büyükanne Akulina’nın, Aleksey’in yaşamında böylesine önemli bir yer tutması eserde şu sözlerle dile getirilir:

*“Ondan önce bir karanlığa gömülmüş, uyuyor gibiydim; ama o gelip beni uyandırdı, kaldırıp ışığa götürdü, çevremdeki her şeyi, bitmez tükenmez iplerle renk renk bir dantel gibi işledi; bana en yakın, kendisini en iyi anladığım, benim için en değerli insan oldu, onun dünyaya duyduğu karşılıksız sevgi, zorluklarla dolu hayata karşı içimi güçle doldurarak beni zenginleştirdi.”*⁷⁸

Aleksey’in eserde anlattıkları ve gerçekte yaşananlar yan yana getirildiğinde Gorki ve Aleksey’in büyükannesine olan yaklaşımı oldukça benzerlik taşımaktadır. Öte yandan büyükbaba Kaşirin çoğu zaman zalim bir insandır, bu nedenle Gorki’yi büyükbaba Kaşirin’in zulmünden kurtaran her zaman büyükannesi olur.⁷⁹ Sürekli torunlarını, onları döven büyükbabalarının elinden kurtarır. Bir kurtarma sahnelerinden biri eserde şu şekilde aktarılır: *“Birden ninem bana doğru atıldı, beni sımsıkı kollarının arasına aldı: / Aleksey’i vermem! Vermeyeceğim sana onu,*

⁷⁴ Bıkov, a.g.e., s. 23.

⁷⁵ A.y.

⁷⁶ Gorki, *Çocukluğum*, s. 249.

⁷⁷ Troyat, a.g.e., s. 10.

⁷⁸ Gorki, *Çocukluğum*, s. 9.

⁷⁹ Bıkov, a.g.e., s. 20.

canavar!”⁸⁰ V. Karpenko’nun belirttiği gibi, “Eğer Akulina İvanovna olmasaydı, Kaşirin’lerin evindeki hayat çekilmez bir hal alırdı.”⁸¹ H. Troyat’a göre Gorki’nin büyükbabasından yediği dayak ona acı verir, ancak aynı zamanda öğretici de olur.⁸² Gorki, bu sırada hissettiklerini eserinde şu sözlerle aktarır:

*“Kendimden geçene kadar dövdü dedem o gün beni, birkaç gün hasta yattım. Hasta yattığım birkaç günün, hayatımda önemi büyük oldu. O günler içinde büyüyüverdim sanki özel birtakım duygular gelişti içimde. O günden sonra tedirgin edici bir dikkat gelişti bende insanlara karşı; benimle ilgili olsun olmasın her türlü acı, aşağılama karşısında duyarsız kalamıyordum, sanki yüreğimin derisi soyuluyordu.”*⁸³

H. Troyat’ın aktardığı üzere büyükbaba Kaşirin’in Gorki’ye olan tutumu karmaşıktır. Büyükbabası, Aleksey’e karşı her zaman gaddar olmamıştır.⁸⁴ Nitekim Aleksey’i öldüresiye dövdüğü günün ertesinde yanına gelerek pişmanlığını dile getirir. Kaşirin’in bu karmaşık ruh hali eserde şöyle yer bulur: “Sanırım geçen gün canını biraz fazla yaktım, kardeş... Çok kızmıştım; parmağımı ısırıyordun, tırmalıyordun, ben de kızdım.”⁸⁵ Gorki’ye okuma yazma öğreten de büyükbaba Kaşirin’dir. Din kitaplarındaki alfabe ile başladıkları bu öğretmen-öğrenci ilişkisi duaların ezberlenmesiyle devam eder.⁸⁶ Gorki, bu başlangıç anını eserinde şöyle aktarır: “Hey, sen, Perm’li, tuzlu kulak. Yanıma gel bakayım! Otur Kalmuk suratlı. Şu harfleri görüyor musun? Buna ‘Az’ derler. Neymiş, söyle: ‘Az!’ Bu, ‘Buki!’ Bu, ‘Vedi!”⁸⁷ Büyükbaba Kaşirin, çoğu zaman ona kızsada Aleksey’in çok akıllı olduğunu defalarca dile getirir. Kâh büyükbabasının değişken ruh hali, kâh dayılarının anlam veremediği tutumları, kâh annesinin belli belirsiz ortadan kayboluşu gibi olumsuzluklar ister istemez Aleksey’i de evdeki karmaşık ilişki ağı içerisine dâhil eder.

⁸⁰ Gorki, **Çocukluğum**, s. 26.

⁸¹ Karpenko, **a.g.e.**, s. 8.

⁸² Troyat, **a.g.e.**, s. 9.

⁸³ Gorki, **Çocukluğum**, s. 26.

⁸⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 9.

⁸⁵ Gorki, **Çocukluğum**, s. 13.

⁸⁶ Bıkov, **a.g.e.**, s. 23.

⁸⁷ Gorki, **Çocukluğum**, s. 82.

İ. Gruzdev, çocukluğunu annesinden mahrum geçiren Aleksey'in büyükannesinin hep yanında olmasından dolayı ona daha fazla bağlandığını dile getirir. Bu bağ "Çocukluğum" adlı eserde şu sözlerle ifade edilir:

*"Bütün gün bahçede ya da avluda onunla birlikteydim; komşulara gidip saatler boyu çay içerek birbirinden ilginç öyküler anlattığı zamanlarda da hep dizinin dibindeydim. Nineme yapışmış, onda kök salmış gibiydim. Yaşamının bu dönemine ilişkin olarak, yorulmak nedir bilmeyen, işi gücü iyilik yapmak olan yaşlı kadından başka kimse gelmiyor gözümün önüne."*⁸⁸

Dolayısıyla Aleksey'in yaşamında annesinin pek bir etkisi yoktur. Pek çok kez Aleksey'i büyükbabasının omuzlarına bırakarak Kaşirinler'in evinden çekip gider.⁸⁹ Bu nedenle Aleksey'in çocukluk döneminde hayata, dünyaya, aileye ve özellikle de dine olan bakışında büyükannesi önemli bir rol üstlenir. Büyükanne Akulina, Aleksey'i halk sanatından esintilerle, şiirsel imgelerle ve derin düşüncelerle donatır.⁹⁰ Böylelikle büyükanne figürü Gorki'nın yaşamında en üst noktaya erişir, bu durum eserde şu sözlerle yer bulur: *"Kalbime en yakın olan, arkadaşım ve en anlaşılabilir ve en değerli insan."*⁹¹ P. Basinski'nin ifade ettiği gibi, Aleksey, içindeki Tanrı'yı çoktan öldürmüştür. Aleksey için Tanrı bir tanedir ve onun için Tanrı: Akulina İvanovna'dır.⁹² İçindeki bu iyi ve oldukça Rus Tanrı'yı öldürmesinin bedeli Alyoşa Peşkov'un Maksim Gorki'ye dönüşmesidir. Zaman geçtikçe büyükannesinin Tanrı'sını da anlamamaya başlar. Ancak büyükannesinden uzaklaştıkça içindeki Tanrı'yı öldürür. Bu "mezar" ruhunda edindiği yerini hep muhafaza eder, eserlerini besler. Büyükbabası Kaşirin tarafından evden kovulduktan sonra, gideceği Kazan'da, Aleksey'in anlayabildiği kadarıyla büyükbabasının Tanrı'sına daha çok benzeyen inatçı ve kötü kalpli bir Tanrı ile yeni bir sözleşme imzalayacaktır.⁹³ P. Basinski'in incelemelerinde ifade edilenler ve Aleksey'in yaşamı hakkındaki bilgiler göz önüne alındığında, Aleksey'in ve Gorki'nin yaşamlarındaki büyükanne figürünün örtüştüğü düşünülebilir.

⁸⁸ Gorki, **Çocukluğum**, s. 79.

⁸⁹ Gruzdev, **a.g.e.**, s. 5.

⁹⁰ Karpenko, **a.g.e.**, s. 8.

⁹¹ Gorki, **Çocukluğum**, s. 10.

⁹² Basinski, **a.g.e.**, s. 40.

⁹³ **A.e.**, s. 43.

Bir vapurda Kazan'a doğru ilerlerken genç Aleskey'in kalbinde Kaşirin soyundan gelenlerin kaç "mezar"ı vardır bilinmez. Ruhunda sonsuza dek yer edebilecek bir insan bulamaz, hatta orada ne bir Tanrı ne bir baba ne bir anne figürü olmamasına rağmen. Ruhundaki bu boş yere girebilen tek kişi büyükannesi olur. Büyükanne Akulina 16 Şubat 1887 tarihinde, kilisede dua ederken kilise sundurmasının kırılması nedeniyle yaralanır ve kısa zaman sonra, yetmiş yaşında kangren olarak yaşamını yitirir. Tüm servetini kaybedip artık dilencilik yapmaya başlayan büyükbaba da cenazeye katılır. Büyükanne Akulina, Nijniy Novgorod'da bulunan Petropavlovsk mezarlığına defnedilir.⁹⁴ Gorki, büyükannesinin ölüm haberini cenaze töreninden yedi hafta sonra alır.⁹⁵

3.2. "Ekmeğimi Kazanırken"

3.2.1. Nijniy Novgorod'dan Kazan'a Özyaşam Öyküsü Şeması

Yaşam öyküsü zihinsel olarak *yaşamöyküsü şeması* biçiminde temsil edilir. Bu şemanın oluşmasında iki önemli kavramdan söz etmek gerekir. Birincisi yaşam anlatıları, diğeri de otobiyografik muhakemedir. Kısacası yaşam anlatıları, kişinin anlattığı öykünün içeriğidir. Bir anlatım gerektirdiği için, dilin sentaktik ve pragmatik kurallarını da içerir. Yaşam anlatılarının en önemli özelliklerinden biri, tutarlı bir biçimde birbirine entegre edilen olaylardan oluşmasıdır. Bu düzenlemenin ve entegrasyonun yapılmasını sağlayan işleme otobiyografik muhakeme ismi verilir. Otobiyografik muhakeme, bir tür kendini anlatma ve/veya kendini yansıtarak yapılan düşünce biçimidir. Bu yapılırken de kişinin yaşamını oluşturan unsurlar ve benlik algısı arasında bağlar kurulur böylelikle, kişinin geçmişi ile şimdiki zamanı arasında devamlılık sağlanmış olur.⁹⁶ Bu anlamda M. Gorki'nin "Çocukluğum" adlı eseriyle yola koyulduğu yaşam serüveni, "Ekmeğimi Kazanırken" adlı eseriyle masum çocukluk yıllarından yaşamın gerçeklerine uzanan bir şemaya benzetilebilir. Nitekim kendini tanıma, maneviyatını oluşturma gibi edinimler Gorki'nin ilk eserinde öne çıkan temalarken, hayata tutunma ve bu devasa sahnede bir yer edinme mücadelesi

⁹⁴ Anonim, "Pamyatnik Kaşirinoy A. İ. Maksima Gorkogo, Nijnij Novgorod. Park imeni Kulibina", <http://www.proznanie.ru/teacher/?class=7litra&content=fa2d3a3157d626b163afc40e8e96d430>

⁹⁵ Basinskiy, **a.g.e.**, s. 44.

⁹⁶ S. Gülgöz, B. Ece, S. Öner, **Hayatı Hatırlamak, Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 62.

ise ikinci eserle bütünleşen konulardır. Tüm bu ana konular yazarın birbirine entegre ettiği anıları, yaşanmışlıkları üzerinden kaleme alınır.

M. Gorki, ülkesinden ayrılmak zorunda olduğu dönemlerde (1914) Finlandiya, Peterburg ve Moskova'da bulunduğu süreçte “Ekmeğimi Kazanırken” adlı eseri üzerinde çalışmaya başlar. 1915 yılında “Russkoe slovo” adlı gazetede birkaç bölümlük bir yazı dizisi olarak yayımlanan eserin on iki bölümünün bir arada olduğu ilk toplu baskısı 1916 yılında “Letopis” adlı gazetede yayımlanır. Ardından bizzat Gorki tarafından düzenlenen metnin bir başka versiyonu da 1918 yılında “Parus” yayınevi tarafından Petrograd’da, 1922 yılında ise “Z. İ. Grjebin” yayınevi tarafından Berlin’de basılır. Bu eserde, Gorki’nin 1879 -1884 yılları arasındaki yaşamına ait olaylar yer almaktadır. Büyükbabasının; *“Pekâlâ, Aleksey, sen bir madalyon değilsin, her zaman boynumda asılı kalamazsın. İnsanların arasına karışıp kendi ekmeğini kazan artık!”*⁹⁷ sözleriyle evinden ayrılan Gorki, büyükannesinin koruyucu kanatlarının olmadığı, başka başka insanların, yeni deneyimlerin, yeni zorlukların arasında ayakta kalma mücadelesi verir.

Viktor Karpenko’nun belirttiği gibi, büyükbabasının sözleriyle evden ayrılmak durumunda kalan Gorki, bir ayakkabıcı dükkânında çırak olarak çalışmaya başlar.⁹⁸ Bu olay “Ekmeğimi Kazanırken”de şu sözlerle yer bulur: *“Ekmeğimi kazanıyorum. Ana cadde üzerindeki ‘Moda Kundura’da çırak olarak çalışıyorum.”*⁹⁹ İlya Gruzdev de büyükbabasının Gorki’yi Nijniy Novgorod’un ana caddesi olan Bolşaya pakrovskaya caddesi üzerindeki tüccar Parhunov’un ayakkabı dükkânına çırak olarak verdiği bilgisini doğrular.¹⁰⁰ Benzer bir biçimde Dmitri Bıkov da “Jizn zameçatelnih lyudey - Gorki” adlı eserinde Gorki’nin 1879 yılı sonbaharında o zamanın ana caddesi konumundaki Nijniy’in Bolşaya pakrovskaya caddesinde bir ayakkabı dükkânına çırak olarak verildiğinden söz eder.¹⁰¹ Bu bilgiler ışığında Gorki’nin evden ayrılması sonrasındaki yaşamı ve Aleksey’in yaşamı arasında benzerlikler olduğu söylenilebilir.

⁹⁷ M. Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, Çev. Mazlum Beyhan, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 278.

⁹⁸ Karpenko, **a.g.e.**, s. 9.

⁹⁹ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 1.

¹⁰⁰ Gruzdev, **a.g.e.**, s.14.

¹⁰¹ Bıkov, **a.g.e.**, s. 25.

Hangi olayların yaşam öyküsünde yer alacağını ve yaşam öyküsünde nasıl dizileceğini belirleyen dört temel tutarlılık ilkesi vardır. Bunlar zamansal tutarlılık, kültürel biyografi kavramı, tematik tutarlılık ve nedensel tutarlılıktır. Zamansal tutarlılık ilkesine göre, kişi tutarlı bir anlatıda ya da yaşam hikâyesinin tümünde, zamansal olarak da bir devamlılık ve tutarlılık olması gerektiğini bilir.¹⁰² Gorki'nin anlatımındaki zamansal tutarlılık, ilk olarak, söz konusu üçleme eserlerin isimlerinde kendisini gösterir: çocukluk dönemi, çok küçük yaşta iş hayatına atıldığı çocuklukla ergenlik yaşları arasındaki dönem ve gençlik yıllarını atfettiği “Benim Üniversitelerim” bu süreci ifade eder.

Biyografinin kültürel kavramı ilkesine göre, kişi yaşam hikâyesine neleri koyacağını belirlerken, içselleştirmiş olduğu kültürel normlardan faydalanır. Bu nedenle, örneğin doğum, boşanma gibi kültürel yaşam taslakları, sıklıkla yaşam hikâyesinin içinde yer alır. Bu iki tür tutarlılık ilkesi sayesinde, yaşamda belirli olaylar zamansal referanslar olarak kaydedilir. Bu bağlamda “Çocukluğum”da babasının ölümü ve Nijniy Novgorod’a taşınmaları üzerinden ele alınan zamansal referanslar, ikinci eserde Aleksey’in annesini de kaybetmesiyle farklı bir boyuta taşınır. Eserde çizilen aile tablosu aracılığıyla aktarılan kültürel norm; özelde Aleksey’in karşı karşıya kaldığı zorluklara işaret eder, ancak olaya genel bakıldığında dönemin ağır koşulları altındaki yaşamları ve farklı yazgılarıyla tüm bu insanların ortak varoluş mücadelesi sosyo-kültürel bir çerçevede ele alınmıştır. Başka bir deyişle yaratılan ve var olan gerçeklikler toplumun zihnini, yazarın bilincini yansıtır.

Nedensel tutarlılık yaşam öyküsü türünün önemli bir ilkesidir. Yaşam öyküsünde ve yaşam anlatılarında olaylar, yaşam dönemleri ve benlik, onları oluşturan motivasyonları, nedenleri ve sonuçları içerecek şekilde birbiriyle ilişkilendirilir. Örneğin başından geçen bir anıyı anlatan kişi, genellikle o olayın neden meydana geldiğini ve daha sonra başka hangi olaylara neden olduğunu anlatır. Bu anlamda üçleme eserlerin genelinde göze çarpan nedenler silsilesi Gorki'nin bir araya getirdiği anımsama duraklarının oluşturduğu büyük resme işaret eder. Nitekim

¹⁰² Gülgöz, Ece, Öner, **a.g.e.**, s. 63.

“Ekmeğimi Kazanırken”de büyükbabasının isteği üzerine yapmakla yükümlü olduğu ilk işinde bir şeyler yolunda gitmez, çünkü sadece ayakkabıcıda çalışmayan, aynı zamanda yanında kaldığı patronunun evinde de çalışan Aleksey, yaşadığı bu zorluklara dayanamayarak işten kaçmanın yollarını arar. Aklını hep kaçma planları meşgul eder. Öyle ki bu süreçte kendisini esir alan dalgın ruh hali nedeniyle hastaneye kaldırılır. Bu tatsız hatıra “Ekmeğimi Kazanırken”de şu sözlerle yer bulur:

“O akşam kaçmaya karar verdim. Ama öğle yemeği için gaz ocağında çorbaları ısıtırken, derin düşüncelere daldığım için çorbayı taşırdım. Telaşla ocağı söndürmeye çalışırken de kaynar çorba kabını devirip ellerimi haşladım. Beni hemen hastaneye kaldırdılar.”¹⁰³

Bu dalgınlık anını ele alan D. Bikov, kış günü ellerini sıcak su ile haşlayarak hastanelik olan Gorki'nin gerçekten de böyle bir anısı olduğuna işaret eder.¹⁰⁴ Benzer bir biçimde H. Troyat'ın “Gorki” adlı çalışmasında da Gorki'nin geçirdiği bu kazaya yer verilmiştir.¹⁰⁵ Bu olay sonrasında Aleksey, ayrılmak durumunda kaldığı büyükbabasının evine dönmek zorunda kalır (Bu durum büyükbaba Kaşirin'i mutlu etmez). D. Bikov'un da çalışmasında belirttiği gibi Gorki bir hafta hastanede yattıktan sonra büyükbabasının evine döner ve yaz mevsimini orada geçirir.¹⁰⁶ H. Troyat ise birkaç gün süren tedavi sonrasında Gorki'nin büyükbabasının evine döndüğünü yazar.¹⁰⁷ “Ekmeğimi Kazanırken”de bu durum şöyle aktarılır:

“Dedem beni avluda karşıladı. -Ooo, ekselansları!... Soylu efendimiz!... Çalışma hayatınız sona ermiş gibi? Eh, bundan böyle dilediğiniz gibi yaşarsınız! Ah, siz yok musunuz, siz!”¹⁰⁸

Aleksey'in çalıştığı evden uzaklaşmak istemesi ve hastanelik olması gibi birbiriyile ilişkilendirilen olaylar H. Troyat'ın dikkatini, ailenin giderek yoksullaşmasını

¹⁰³ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 20

¹⁰⁴ Bikov, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁰⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁰⁶ Bikov, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁰⁷ Troyat, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁰⁸ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 25.

zamanında yoksullara yardım etmemeleriyle ilişkilendiren büyükanne Akulina'ya yöneltir.¹⁰⁹ Büyükannenin bu ruh hali “Ekmeğimi Kazanırken”de şöyle yer bulur:

“Deden battı! Bütün paraları gitti! Ve bu işler, yoksullara yardım etmediğimiz, bahtsızlara acımadığımız için geldi başımıza... Onca varlığı niye verdim ben bu Kaşirin'lere? Düşündü taşındı, verdiği her şeyi elimizden geri aldı.”¹¹⁰

Kendince bir nedensellik yaratan büyükanne, çözümü geç de olsa yoksullara gizlice yardım etmekte bulur. Bu telafi çabası eserde şöyle aktarılır:

“-İhtiyarın üzerine fazla varmasın, canını fazla yakmasın diye Tanrı'nın güler yüzünü kazanmaya çalışıyorum. Kendi emeğimle kazandığım paraları geceleri çıkıp kimseye göstermeden sadaka olarak dağıtıyorum. İstersen sen de gel, bu gece birlikte çıkalım, param var...”¹¹¹ “Koluma girip, bir körü yeder gibi çekip götürdü beni. Gece simsiyah ve nemliydi. Yoksul evlerin karanlık pencerelerine dikkatle yaklaşan ninem üç kez haç çıkardıktan sonra pencerenin kenarına beş kopek ve üç gevrek bırakıyor, sonra yeniden haç çıkarıp başını yıldızsız gökyüzüne dikerek: - Ey Meryem Anamız! İnsanlara yardım et! Hepimiz senin önünde günahkârız! -diye mırıldanıyordu.”¹¹²

H. Troyat, ailenin Akulina İvanovna'nın ormandan topladığı yemiş, mantar ve şifalı otları satarak geçindiğinden ve ihtiyar kadının, paranın bir kısmıyla düşkünlere yardım ettiğinden söz eder.¹¹³ Çocukluğundan beri büyükannesi ile zaman geçirmekten hoşlanan Gorki de yaz gelince büyükannesiyile orman gezintilerine çıkar. Gorki'nin bu zamanlara ait anıları eserde şu sözlerle yer bulur:

“N'olur ormana gidelim! -diye yalvarıyordum nineme. Ninem dünden razıydı. Böylece güzün son günlerine dek bütün yazı orman yemişleri, mantar, fındık, ot toplayarak ormanda geçirdik. Topladıklarımızı ninem satıyor, kazancıyla da geçiniyorduk.”¹¹⁴ “Mantar ve ceviz satışından bira parası birikti mi, hemen “sessiz sadaka” olarak, pencere kenarlarına bırakırdı bu parayı, oysa bu sırada kendisi pazarları bile yamalı, eşli püskü giysiler giyerdi.”¹¹⁵

¹⁰⁹ Troyat, **a.g.e.**, s. 15.

¹¹⁰ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 25.

¹¹¹ **A.e.**, s. 25-26.

¹¹² **A.e.**, s. 28

¹¹³ Troyat, **a.g.e.**, s. 16.

¹¹⁴ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 59.

¹¹⁵ **A.e.**, s. 60.

Bu bilgiler doğrultusunda Gorki'nin ve Aleksey'in yaşamının bu döneminin örtüştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim yaşamöyküsü şeması, otobiyografik bellek organizasyonunda en üst seviyedeki yapıdır. Kişinin yaşam hakkındaki bağlamsal bilgisi ile geçmişini bütünleştirmesini sağlar.¹¹⁶ H. Troyat'a göre, orman Gorki'nin yaşamında yeni bir pencere açar; ormanın zenginliği onun hayata bakışını genişletir.¹¹⁷ Gorki ormanda gezdiği anlara ait duygularını eserinde şu cümlelerle aktarır:

“Orman ruhuma dinginlik veriyordu. Gerginliğimi geçiriyor, yaşadığım bütün tatsızlıkları unutturuyordu ama en önemlisi, beş duyunun daha duyarlı hale gelmiş olmasıydı. Görme, işitme duyularım olabildiğine keskinleşmiş, izlenimlerimi biriktirdiğim belleğim güçlenmişti.”¹¹⁸

Ancak anlatılan her detay, yaşamsal gerçekliğin kendisiyle her daim uyum içinde olamaz. Özyaşamöyküsü ve anıların yazılması da anı gibi zamandaki iki kutbu harekete geçirir. Betimlenecekler, anlatılacaklar geçmişte kalmıştır, ama yazma eylemi bugünde gerçekleşir.¹¹⁹ Örneğin, Aleksey'in üvey kardeşi Kolya, annesinin ölümünden sonra büyükbaba Kaşirin'in evinde hasta ve bakımsız bir şekilde yaşam mücadelesi verirken ansızın ölür. Bu ölüm eserde şu sözlerle yer bulur:

“Nasıl oldu, farkına bile varamadık: Minik bir yıldızın gün ışıırken solup gitmesi gibi kardeşim Kolya da birden sönüverdi. Bebecik yastuktan kaymış, çıplak mosmor keçenin üzerinde yatıyor; üzerindeki gömleği yukarı, boynuna doğru toplanmış: Şiş karnı yaralarla kaplı küçük, çarpık bacakları ortada. Elleri, sanki doğrulup kalkacakmış gibi, tuhaf bir biçimde belinin altında duruyor. Başı hafif yana kaymış. - Kurtuldu bebecik! Dedi ninem. -Şükürler olsun! Yoksa böyle sakat sakat ne yapardı?”¹²⁰

Kolya'nın ölümü esere konu olup Aleksey'i derinden etkilese de Gorki'nin yaşamını ele alan çalışmalarda küçük kardeş Kolya'nın ölümüne dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Benzer bir biçimde, Gorki, eserde bir orman gezintisi sırasında ağaçlara tırmanarak sincap yuvalarından yemiş toplarken yaralandığını yazar, fakat

¹¹⁶ Gülgöz, Ece, Öner, a.g.e., s. 63.

¹¹⁷ Troyat, a.g.e., s. 16.

¹¹⁸ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 59.

¹¹⁹ Draaisma, a.g.e., s. 97.

¹²⁰ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 47-48.

incelemekte olduğumuz çalışmalarda bu bilgiye de rastlanmamıştır. Gorki'nin geçirmiş olduğu yaralanmaya ait anlatımı eserde şöyle aktarılır:

“Bir gün yine bu işle uğraşırken, bedenimin sağ yanına bir avcının tüfeğinden çıkan yirmi yedi saçma saplandı. Saçmaların on birini ninem iğneyle çıkardı, kalanlar yıllar içinde kendiliklerinden yavaş yavaş çıktılar.”¹²¹

Uzun bir zamanı büyükbabasının evinde geçirdikten sonra Gorki için tekrar insanların arasına dönme vakti gelir. H. Troyat, Gorki'nin, inşaat şirketinde teknik ressamlık yapan Sergeyev'in yanına çırak olarak yerleştirildiğinden söz eder. Ancak Sergeyev çocuğa işi öğretmek yerine onu eşinin hizmetine verir. Huysuz kadın Gorki'yi parke silmeye, bakırları parlatmaya, odun kesmeye, sebze soymaya zorlar, pazara götürüp erzak sepetini taşır.¹²² Araştırmacı V. Karpenko Gorki'nin, Sergeyevler'e teknik ressam çırağı olarak gönderildiğinden, fakat gün doğumundan gün batımına kadar tüm ev işlerine koştuğundan söz eder.¹²³ Benzer bir biçimde D. Bıkov da Sergeyevler'in evine teknik ressam öğrencisi olarak gönderilen Gorki'nin ev işleri yapmak zorunda kaldığını ifade eder.¹²⁴ İ. Gruzdev ise Gorki'nin durumunu şöyle anlatır:

“Gorki, semaveri ve bakır kap kacağı temizler, parlatur, cumartesileri dairenin bütün yerlerini ve iki merdiveni de temizler, ocak için odun keser ve odun taşır, sebzeleri temizler, çocuklara dadılık yapar, ev sahibesiyle birlikte pazara gider, alışveriş paketlerini taşır, tüm getir götür işlerini yapar.”¹²⁵

Gorki'nin bu iş deneyimine dair yaşanmışlıkları “Ekmeğimi Kazanırken”de şu sözlerle aktarılır:

“Çok işim vardı. Diyebilirim ki, bir kadın hizmetçinin gördüğü bütün işleri görüyordum. Çarşambaları mutfak döşemelerini siliyor, semaveri ve bakır kap kacağı temizliyordum. Cumartesi bütün evin döşemelerini ve iki merdiveni siliyor, temizliyordum. Sonra ocaklarda yanacak odunu kesip yerlerine taşıyordum. Sonra

¹²¹ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 60.

¹²² Troyat, **a.g.e.**, s. 17.

¹²³ Karpenko, **a.g.e.**, s. 9.

¹²⁴ Bıkov, **a.g.e.**, s. 25.

¹²⁵ Gruzdev, **a.g.e.**, s. 14.

bulaşık yıkıyor, sebze ayıklıyor, patronun karısıyla pazara gidip onun ardı sıra alışveriş sepeti taşıyordum. Bakkala, eczaneye gitmek de benim işimdi."¹²⁶

Tüm bu bilgiler bir araya getirildiğinde, Gorki'nin ve Aleksey'in ikinci iş deneyimlerinin de benzerlik gösterdiği sonucuna varılır. İ. Gruzdev'e göre Sergeyevler'in evindeki yaşam Gorki için hayli sıkıcı geçer. Yaptığı işlerden dolayı evden bir saat olsun uzaklaşamaz, yalnızca ev sahibesinin onu kiliseye gitmeye zorladığı ayinlerin gerçekleştiği saatler Gorki için bir kurtuluş olur.¹²⁷ Araştırmaları sonucunda H. Troyat ile aynı sonuca ulaşan D. Bıkov ise bu ev içinde gerçekleşen kavgalara dikkat çeker. Nitekim, "Çocukluğum"da yer verilen aile içi tartışmalar buradakiyle karşılaştırıldığında, Sergeyevler'de yaşanan kavgaların Kaşirin ailesindeki kadar şiddetli olmadığı ve Sergeyevler'in daha burjuvazi bir tutum sergilediği görülür.¹²⁸ H. Troyat'ın belirttiği üzere Gorki, cumartesi ve pazar günleri kilisede düzenlenen ayinlerde genellikle ev sahiplerine eşlik eder. Kilisedeki huzurlu ortam ona büyükannesiyile geçen günlerini hatırlatsa da, gündelik yaşamın sefil gerçeklikleri Gorki'nin kiliseden uzaklaşmasına neden olur.¹²⁹ Gorki, kiliseyi Sergeyevler'in evinden kaçış için bir fırsat olarak gördüğünü ifade ettiği anılarına eserinde şu sözlerle yer verir:

*"Gezmeme izin verilmiyordu. Aslında gezecek zamanımın olduğu da söylenemezdi; kısa kış günleri, ev işlerini bitirme telaşı içinde hızla geçip gidiyordu. Ancak, kiliseye gitmek zorundaydım. Cumartesileri gece ayinine, pazarları da sabah ayinine. Kilise hoşuma gidiyordu. Genişçe, loş bir köşede durup resimlerle süslü duvara bakmayı severdim. Ninemin anlattığı Kityoy kenti üzerine masalının etkisiyle olsa gerek, zaman zaman kilise bana, tümüyle kendine özgü, çok özel bir hayatı yaşamak için dünyadan kaçarak bir gölün dibine gömülmüş gibi gelirdi. Bu yüzden olsa gerek, sık sık, çevremdeki her şeyle birlikte, koronun ninniye andırır ezgileri, dua mırıltıları, insanların göğüs geçirmeleri altında hafif hafif sallanarak, uykudaymışım gibi o hüzünlü, ezgili masalı yinelerdim içimden..."*¹³⁰

¹²⁶ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 69.

¹²⁷ Gruzdev, **a.g.e.**, s.15.

¹²⁸ Bıkov, **a.g.e.**, s. 25.

¹²⁹ Troyat, **a.g.e.**, s. 17.

¹³⁰ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 85.

Bir ritüel haline gelen bu ayinlerin etkisiyle Gorki, yaşamındaki zorluklar karşısında çareyi dua etmekte bulur. H. Troyat, Gorki'nin yazgısı üzerine düşündüğü zamanlarda, bazen kendi duasını oluşturduğundan ve bu duayı bir şiir edasıyla dile getirdiğinden söz eder.¹³¹ Bu durum eserde şöyle ifade edilir:

*“Kiliseye gittiğimde dua etmiyordum, ninemin tanrısı önünde dedemin öfke dolu dualarını, ağlamaklı ilahilerini yinelemek içimden gelmiyor, bundan tedirginlik duyuyordum. Ayrıca, tıpkı benim gibi, bunların ninemin Tanrısının da hoşuna gitmeyeceğinden emindim. Kaldı ki, bu duaların tümü kitaplarda yazılı olduğuna göre, bütün okuma yazma bilenler gibi, Tanrının da bunları ezbere bildiğinden kuşku yoktu. O bakımdan, kilisedeyken içimde ince bir hüznü duydum mu, o günün acı tatlı anıları yüreğimi tırmalayacak oldu mu, kendi dualarımı kendim düzmeye çalışırdım. Kara yazgımı düşünmem yeterdi bunun için, sözcükler kendiliğinden dökülmeye başlardı dudaklarımdan:
Ah, Tanrım, öyle sıkılıyor ki canım!
Hiç değilse çabucak büyüyebilsem!
Dayanamıyorum artık böyle yaşamaya!
Kendimi mi boğsam, Tanrım, bağışla!
Bir anlam bulamadım okumakta bile
Şeytanın kuklası Matryona nine
Kurt gibi hep üzerime geliyor
Tanrım, hayat zehir oldu bana!
Pek çok “duamı” bugün bile hatırlarım. Çocukluk yıllarıma ait yaşanmışlıklar, insan ruhunda çoğu kez ömür boyu kapanmayan derin yara izleri açıyor.”¹³²*

Öte yandan İ. Gruzdev, Gorki'nin bazı ayinlere gitmek için evden çıkıp kiliseye gitmek yerine, soğuk kış gecelerinde şehrin boş sokaklarında dolaştığından dile getirir.¹³³ Benzer bir biçimde H. Troyat da Gorki'nin çoğu cumartesi akşamı ayine gitmek için evden kaçıp sokaklarda aylak aylak dolaştığından ve aydınlık pencerelerden içeriye izlediğinden söz eder.¹³⁴ Gorki'nin dine olan karmaşık yaklaşımı “Ekmeğimi Kazanırken” adlı eserinde de kimi zaman kilisenin huzur veren atmosferine dair tasvirlerle, kimi zamansa havanın soğuk oluşuna dair bir gerekçeyle ilişkilendirilir:

¹³¹ Troyat, **a.g.e.**, s. 18.

¹³² Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 86-87.

¹³³ **A.e.**, s.15.

¹³⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 18.

“Ama ben kiliseye yalnızca havanın çok soğuk olduğu, tipinin tüm kenti esir aldığı günlerde giderdim. Tipisiz durgun gecelerde tüm kenti en ıssız yerlerine dek sokak sokak dolaşmak daha hoşuma giderdi. Işıklı, yarı açık pencerelerden sokaktaki tertemiz havaya, ince ince, hiç bilmediğim hayatların çağrışımlarıyla yüklü, bambaşka birtakım kokular karışırdı. Pencerenin altında durup sızan kokuyu içime çekerek seslere kulak kabartır, bu evde nasıl birtakım insanların yaşadığını, nasıl bir hayatın yaşanmakta olduğunu kestirmeye çalışırdım.”¹³⁵

İ. Gruzdev’in belirttiği üzere Gorki, Sergeyevler’in evinden kaçma planları yapar ama kış mevsimi olması nedeniyle dışarıdaki havadan ürker ve bu planını erteler.¹³⁶

H. Troyat’a göre de Gorki o evden firar etmeyi gitgide ciddi bir şekilde düşünmeye başlar. Fakat kışın soğuğu onu patronlarının evinde alıkoyar.¹³⁷ Gorki’nin kaçış planı eserde şu şekilde aktarılır:

“Kaçmalıyım buradan, diye geçirdi aklımdan bazen. Ama mevsim kahrolası kıştı! Geceleri korkunç bir fırtına esiyor, tavan arasında rüzgâr, soğukta donmuş tahtaları gıcırdatıyordu... Nereye kaçabilirdim?”¹³⁸

Çalışmasında Gorki’nin bu bekleyişine değinen İ. Gruzdev, Sergeyevler’in evindeki zulme daha fazla dayanamayarak baharın gelişini bir şans bilen Gorki’nin nihayet evden kaçıp nehir kıyısında yaşamaya başladığını belirtir.¹³⁹ H. Troyat’ın da ifade ettiği gibi, cebinde yirmi kapikle ekmek almaya gönderilen Gorki, kirişi kırar ve zorbalığından ürktüğü büyükbabasının yanına dönmek yerine, Volga kıyısında bir yerlere yerleşir.¹⁴⁰ Gorki’nin bu kaçış serüveni eserde şöyle aktarılır:

“Baharda her şeyi göze alıp evden kaçtım. Sabah bakkala kahvaltılık ekmek almaya gitmişim. Bakkal karısıyla kavga ediyordu; birden terazi taşlarından birisiyle karısını alnına vuruverdi. Kadın dışarı attı kendini, sonra olduğu yere yığılıp kaldı. Başına insanlar toplandı, sonra da kadını bir arabaya koyup hastaneye götürdüler.

¹³⁵ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 87-88.

¹³⁶ Gruzdev, **a.g.e.**, s.15.

¹³⁷ Troyat, **a.g.e.**, s. 18.

¹³⁸ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 85.

¹³⁹ Gruzdev, **a.g.e.**, s.15.

¹⁴⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 18.

Ben de arabanın ardi sıra yürümeye başladım. Bir baktım, elimde yirmi kopek, Volga kıyılarındayım.”¹⁴¹

Volga kıyısına kaçıının üçüncü gününde oradaki işçilerden biri Gorki’ye “Dobriy” adlı bir yolcu vapurunda bir bulaşıkçı arandığından söz eder.¹⁴² Bu olay eserde şöyle yer alır: “-Baksana küçük! -dedi, -Gördüğüm kadarıyla işsiz güçsüz dolanıp duruyorsun burada. “Dobriy”e git, orada bir bulaşıkçıya ihtiyaçları var...”¹⁴³ V. Karpenko’nun incelemelerinde de Gorki’nin Volga üzerinde çalışan “Dobriy” adlı bir vapurda bulaşıkçı olarak işe başladığı ifade edilir.¹⁴⁴ “Dobriy” vapuru, isminin aksine Volga boyunca Kama’ya, Tobolo’ya, Sibiry’a kadar gidip gelen tutukluların bulunduğu mavnayı çeken bir vapurdur. Bu vapur Gorki’nin sonraları tanışacağı ve hayatında önemli bir yer edinecek olan yazar Vladimir Korolenko’nun da sürgüne götürüldüğü vapurdur.¹⁴⁵ İ. Gruzdev ise Gorki’nin babasının marangozluk yaptığı dönemde bu vapurun yapımında çalıştığından söz eder. Vapurun şöyle bir görevi vardır: önceleri Sibiry’a sürgüne gönderimler Moskova’dan Vladimir’e kadar asfalt yoldan yapılmaktadır. Ancak demiryolunun 1862 yılında Moskova’dan Nijniy Novgorod’a kadar uzatılması, bu eski güzergâhın değişmesine neden olur. O zamanlarda mahkumlar Moskova’dan Nijniy’e trenlerle, oradan da Volga üzerinden Kama’ya, Tobolo’ya mavnalarla taşınmaktadır. Tutukluların bulunduğu mavnayı çeken, Gorki’nin de çalışmış olduğu vapur, haftalık seferlerle Nijniy-Perm güzergâhında gidip gelmiştir.¹⁴⁶ Gorki’nin “Ekmeğimi Kazanırken” adlı eserde bu vapuru anlattığı satırlar şu şekilde yansır:

*“Geminin yedeğinde, uzun bir halatla gemiye kıçtan bağlı, güvertesi demir kafesle kapatılmış, gemi gibi pas rengi bir mavna var. Kafes, sürgün ve kürek cezası yemiş mahkûmlarla dolu.”*¹⁴⁷

¹⁴¹ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 101.

¹⁴² Troyat, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁴³ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 101.

¹⁴⁴ Karpenko, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴⁵ Gruzdev, **a.g.e.**, s.15.

¹⁴⁶ **A.y.**

¹⁴⁷ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 103.

Tesadüfen Aleksey'i işe alan aşçı, Smuryy adında bir adamdır; ona çok yakınlık gösterir. Smuryy, kitaplara meraklıdır ve çelik çemberli siyah sandığında bir kitap koleksiyonu mevcuttur. Ama okuyacağı eserleri seçmekte usta olmayan, vasat bir zekâya sahiptir. Smuryy'ın küçük kütüphanesinde ilgi çekici olmayan eserler bulunur (Omir'in Öğütleri, Bir Topçunun Not Defteri, Lord Sedengal'in Mektupları, Bir Zararlı olarak Tahtakurusu- Zararlıının Yok Edilmesiyle ilgili Tavsiyeler...). Smuryy'ın kitapları Gorki'nin okuma sevgisini kamçılar ve onu okumaya teşvik eder. Smuryy ise ona kitap okutur ve Gorki'yi dinlemek uğruna onu her işten muaf tutar.¹⁴⁸ İ. Gruzdev, Gorki'nin bu yeni iş yerindeki şefini – vapurun aşçısı olan Mihail Akimoviç Smuryy'ı – “ilk öğretmeni” olarak nitelendirir.¹⁴⁹ P. Basinski ise Gorki'nin 1897 yılında yazmış olduğu bir nota dikkat çeker:

“İçimdeki kitap okuma ilgisini uyandırdı. Dışı deri kaplı bir sürü ciltten oluşan kitaplarla dolu bir sandığı vardı ve dünyadaki en tuhaf kütüphaneydi. Ekkartgauzen, Nekrasov'un yanında duruyor, Anna Radklif, 'Sovremennik' cildiyle birlikte duruyor ve hatta orada bir de 1864 yılına ait 'İskra', 'Kamen veri' ve Ukraynaca kitapçıklar.”¹⁵⁰

Smuryy'ın, Gorki'ye çok okumasını, anlamazsa yedi kez okumasını ve hatta hiç anlamazsa on iki kez daha okumasını tavsiye etmesinin birtakım mesajlar içerdiğini belirtir.¹⁵¹ Bu durum eserde şöyle yer bulur: “*Bana sürekli aşulamaya çalışırdı: / - Oku! Anlamadın mı, yedi kez daha oku! Yine mi anlamadın, on iki kez daha oku!*”¹⁵²

Yaşamöyküsü kuramı, otobiyografik bellek kavramının yaşam anlatımına odaklanmaktadır ve insanın kendi yaşamöyküsüne hangi olayları eklediğine ve tüm yaşam süresi boyunca bu olayların nasıl dizildiğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle, kişinin tüm yaşam hikâyesini ve bunu oluşturan dönemleri zihninde nasıl temsil ettiği, nasıl yorumladığı, nasıl hissettiği gibi soruları cevaplamaya çalışır ve bunu yaparken, benlik ile benliğin birbiriyle nasıl etkileştikleri üzerinde durur.¹⁵³ Bu düşünceyi destekler biçimde, Gorki'nin sorgulayıcı karakterinin oluşumu da varsıl-

¹⁴⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁴⁹ Gruzdev, **a.g.e.**, s.17.

¹⁵⁰ Basinski, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁵¹ **A.e.**, s. 48.

¹⁵² Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 109.

¹⁵³ Gülgöz, Ece, Öner, **a.g.e.**, s. 64.

yoksul yaşam mücadelesiyle ve bu karanlık gidişatı biraz olsun aydınlatan birkaç talihli rastlantıyla yakından ilişkilidir. Özellikle de vapurda çalıştığı süreçte okumuş olduğu kitapların etkisi büyüktür. Bu sayede dünya görüşünde farklılıklar oluşmaya başlar. Bu durum eserde şöyle açıklanır: *“Hiç farkında olmadan kitap okumaya alışıp gitmişim. Büyük bir keyifle elime alıyordum kitapları. Kitaplarda anlatılan hayatla gerçek hayat arasında hoş farklar vardı. Gerçek hayat gitgide ağır bir yüke dönüşüyordu.”*¹⁵⁴ Ancak Gorki, bu manevi aydınlanma sürecinde aşçı Smurıy ile olan yakın dostluğundan dolayı, mürettebat tarafından dışlanır, hakarete uğrar ve hatta yapmadığı bir hırsızlıkla suçlanıp onur kırıcı bir şekilde işinden kovulur. Smurıy ise ona bir sigara kesesi verir ve usulca iskeleye bırakır.¹⁵⁵ Gorki işten ayrılış anını eserde şöyle aktarır:

*“Nijnıy’de büfeci hesabımı kesti: Sekiz ruble kadar para verdi bana; kazandığım en büyük paraydı bu. Smurıy benimle vedalaşırken: -İşte böyle...-dedi, asık yüzle. - Bundan böyle gözünü dört aç, anlıyor musun? Ağzını ayırma... Boncuk işlemeli, renkli bir tütün kesesi tutuşturdu elime. Koltukaltlarımdan tuttuğu gibi beni havalandırdı, öptü, sonra sertçe iskeleye bıraktı.”*¹⁵⁶

Vapurdan ayrılışı sonrasında tekrar büyükbabasının evine dönüşü, ardından bir kez daha Sergeyevler’in evinde çalışmaya başlamak zorunda kalması Gorki’nin eserde aktardığı gerçeklikler üzerine bir dizi talihsiz olayı barındırır. Ancak tüm bu yaşanmışlıklar içinde “okuma hazzı”yla tanışmış olması onu kendi iç dünyasına yakınlaştırır. Çocukluğunun ilk dönemlerinden beri oradan oraya savrulan Gorki, hayatında olup bitenlerden fazlasıyla bunaldığı için kendisi adına köklü bir değişiklik yapmaya karar verir. O dönemde hissettiklerini eserinde şöyle yazar:

*“Bütün dünyada ve tabii kendime de, öyle bir tekme atmak istiyordum ki her şey, bu arada ben de, güzel, canlı, namuslu bir hayat başlatmak üzere, birbirini seven insanların neşe dolu danslarıyla, çilgınca dönmeye başlayalım... “Böyle giderse mahvolacağım, bir şeyler yapmalıyım...” diye düşünüyordum.”*¹⁵⁷

¹⁵⁴ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 115.

¹⁵⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁵⁶ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 133-134.

¹⁵⁷ **A.e.**, s. 434.

“Ekmeğimi Kazanırken” adlı eserini yeni bir serüven başlangıcıyla sonlandıran Gorki, bakışlarını Nijniy-Novgorod’dan Kazan’a çevirir. Nitekim eserin son cümlesi şöyledir: “*Ben de öyle yapmaya karar verdim. O yılın güzünde, içinde gizli bir umut, Kazan’a gittim; belki orada okuyabilirdim.*”¹⁵⁸

3.2.2. Otobiyografik Bellek Ağları

Otobiyografik bellek, kişilerin yaşamları boyunca deneyimledikleri olaylar ile kendilerine ilişkin bilgileri kapsayan dinamik bir sistem olarak tanımlanır. Erken çocukluk anılarından tutun da daha bugün başımızdan geçen bir olay bile bu bellek sisteminin bir parçası olarak düşünülebilir. Otobiyografik anılar için her ne kadar belirgin bir zaman ve mekânda yaşanmışlık bilgisi önemli olsa da zaman ya da mekân kapsamı daha geniş olaylar da otobiyografik bellek sisteminin bir parçası olarak değerlendirilir.¹⁵⁹ Tüm yaşamını çevreleyen sıkışmışlık hissiyle benliğine dönüp bakmakta tereddüt eden Gorki de bu dinamik içinde yaşanmışlıklarına dokunur. Çocukluğundan sıyrılıp büyüklerin yaşamına dâhil olmak durumunda bırakıldığı yılları aktardığı “Ekmeğimi Kazanırken”de onun iç sesini duyan Smuriy adlı aşçı ile karşılaşması Gorki için büyük bir şans olur, ancak bu mutluluğu uzun sürmez. İşinden ayrılması sonrasında, çaresiz bir şekilde büyükbabasının evine geri döner.¹⁶⁰ Gorki’nin eve dönüşü eserde şu cümlelerle yer bulur:

“Dedemle ninem yine şehre taşınmışlardı. Canım korkunç sıkın, dokunsalar patlayacak bir ruh hali içinde vardım yanlarına. Hırsız yerine konulmak korkunç ağırıma gitmişti. Ninem beni sevecenlikle karşıladı ve hemen semaveri yakmaya girişti. Dedemse her zamanki gibi alaycıydı: -Nasıl, epey para biriktirebildin mi?”¹⁶¹

Kişisel anılarımızın yaşam boyu hatırlanması üç tipik özellik gösterir: *Çocukluk amnezisi, anı tümseği ve yakınlık etkisi. Çocukluk amnezisi* genellikle yaşamın ilk yıllarından neredeyse hiç anı hatırlanmamasına verilen adken, *anı tümseği* özellikle geç ergenlik ve geç yetişkinlik dönemlerinden (15-30 yaş arası)

¹⁵⁸ A.e., s. 435.

¹⁵⁹ Gülgöz, Ece, Öner, a.g.e., s.71.

¹⁶⁰ Troyat, a.g.e., s. 20.

¹⁶¹ Gorki, *Ekmeğimi Kazanırken*, s. 135.

daha çok anı hatırlanması bulgusunu ifade eder.¹⁶² Bu anlamda Gorki'nin "Çocukluğum" ve "Ekmeğimi Kazanırken" adlı eserleri anlatıldıkları dönem itibarıyla *anı tümseği* ifadesine karşılık gelir. Benlik/Kimlik kuramı, *anı tümseğinin* oluşumunda, bu döneme denk gelen olayların benlik gelişimi ve kimlik oluşumu üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bu kurama göre, olayların benlik gelişimiyle bağlantılı olması, onların daha güçlü kodlanmasına ve ilerleyen yıllarda daha iyi hatırlanmasına katkıda bulunur.¹⁶³ Bu kapsamda gerçekleşen olumsuz olaylar ve beraberindeki gelişmeler anı tümseğinin oluşumunu tetikler. Nitekim esere de konu olan tatsız bir anı Gorki'nin kaleminden şöyle aktarılır:

*"Kardeşlerden büyüğü mutfağa gelmiş, semaverin musluğunu çıkardıktan sonra masanın altına girip muslukla oynamaya başlamış. Semaver kor doluydu, suları boşalınca sıcaktan lehimleri erimişti. Musluğun takıldığı boru lehimleri eridiği için semaverden ayrılmış, üzgünce aşağıya sarkmıştı. Çarpılan semaver kapağının saplarından erimiş kalay damlıyordu. Menekşe rengini alan semaver bu haliyle sarhoşa benziyordu. Üzerine su dökülünce semaverden fişirtılar yükseldi, hemen ardından da hazin bir şekilde yere yıkıldı. Kapı çaldı; açtım, kocakarının semaver hazır mı sorusunu tek kelime ile yanıtladım: -Hazır. Sanırım korkudan ve şaşkınlıktan çıkmıştı ağzımdan bu söz. Ama onlar alay olarak aldılar; bu, cezamı daha da ağırlaştırdı. Beni dövdüler. Kocakarı demet haline getirdiği çam dallarıyla yaptı bu işi. Aslında canım çok yanmadı, ama çamların kıymıkları derimin derinlerine kadar girdi. Akşama doğru sırtım şişip yastık gibi oldu. Ertesi gün öğleyin patronum beni hastaneye götürmek zorunda kaldı."*¹⁶⁴

V. Karpenko'nun da doğruladığı gibi kendisinden kaynaklanmayan bir nedenle mutfakta yaşanan bir aksilik sonucu semaver devrilir ve Gorki ağır bir dayak cezasına çarptırılarak hastanelik olur.¹⁶⁵ Benzer bir biçimde H. Troyat da ev sahibesi yaşlı kadının Gorki'nin üzerine atılıp onu çam dalıyla vahşice dövdüğünden ve o anda hastaneye götürülmesi gerektiğinden söz eder.¹⁶⁶ Ancak bu olayı bir *anı tümseği* olarak tanımlayan belirleyici unsur yalnızca talihsiz oluşuna değil, aynı zamanda bu olayla birlikte Gorki'nin aile üzerinde elde ettiği üstünlükle kendisine bir adım daha yaklaşmasına da odaklanır. Nitekim bu olayda bir eziyet söz konusu

¹⁶² Gülgöz, Ece, Öner, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁶³ Gülgöz, Ece, Öner, **a.g.e.**, s. 96.

¹⁶⁴ Gorki, Ekmeğimi **Kazanırken**, s. 190-191.

¹⁶⁵ Karpenko, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁶⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 22.

olduğundan, şikâyet edilebilecekleri endişesine kapılan Sergeyevler, Gorki'nin şikâyetçi olmayacağını öğrenince mutlu olurlar. Elbette Gorki bu olayı lehine çevirir ve gönlünce kitap okuyabilme ve daha önceden gizlice kitap aldığı komşunun karısından rahatlıkla kitap alma iznini elde eder.¹⁶⁷ Bu olay eserde şöyle yer bulur: *“Onlardan şikayetçi olmamamın çok hoşlarına gittiğini görüyordum. Bundan yararlanarak makastarın karısından kitap istememe izin vermelerini rica ettim. İsteğimi geri çevirmeye cesaret edemediler.”*¹⁶⁸ Sergeyevler ile aynı avluda yaşayan genç, sakat ve yarım akıllı komşuları Gorki'nin kitap okumayı sevdiğini öğrenince kitaplarını onunla paylaşır.¹⁶⁹ Bu kitaplar eserde şöyle anlatılır: *“Yeniden başladım kalın kalın kitapları okumaya: Baba Dumas, Ponson du Terrail, Montepin, Zakonne, Gaboriau, Aimard, Boisgobey... Kitapları birbiri ardınca adeta yutuyordum.”*¹⁷⁰

H. Troyat çalışmasında Gorki'nin kitap okuma şevkini doruğa taşıyan başka bir kadından daha söz eder. Troyat'ın sözünü ettiği komşu kadın çok güzel, çok zarif ve bir o kadar da esrarengizdir, bu nedenle Gorki ona baktıkça heyecanlanır ve ona “Kraliçe Margot” adını verir.¹⁷¹

*“Ender rastlanan bir güzelliği vardı kara gözlü kadının: Her gün yenilenen bir güzelliği bu; yenilenen, değişen ve karşısındakileri baş döndürücü bir sevinç içinde bırakan bir güzellik. Diane de Poitiers, Kraliçe Margot, Matmazel de La Valliere ve tarihsel romanların öteki güzel kahramanları da böyledirler herhalde diye düşünürdüm ona bakarken.”*¹⁷²

Otobiyografik anılar, önemli yollardan geçerek kendiliğin gelişmesini sağladığı gibi, kim olacağımızın sınırlarını da belirler. Başka bir deyişle, otobiyografik anılar kendiliğin içeriğini oluşturur; bizi sosyo-tarihsel zamanda, toplum ve sosyal gruplarımız içinde konumlandırır ve benliği tanımlar.¹⁷³ Bu anlamda Gorki'nin kendi dünyasına yaptığı bir yolculuk olarak ifade edilebilecek üçleme eseri kendiliğin yaratım sürecini aktaran bir içeriğe sahiptir. Eserde

¹⁶⁷ A.e., s. 22.

¹⁶⁸ Gorki, *Ekmeğimi Kazanırken*, s. 191.

¹⁶⁹ Troyat, a.g.e., s. 22.

¹⁷⁰ Gorki, *Ekmeğimi Kazanırken*, s. 191.

¹⁷¹ Troyat, a.g.e., s. 23.

¹⁷² Gorki, a.g.e., s. 200.

¹⁷³ P. Boyer, J. Wertsch, *Zihinde Ve Kültürde Bellek*, Çev. Y. A. Dalar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 43.

aktarıldığı biçimiyle, özellikle Aleksey'in kitaplarla tanışması bu yaratım sürecinin önemli bir evresidir. Nitekim belli bir zaman sonrasında Gorki, okumuş olduğu kitaplardan bazı çıkarımlar edinir.¹⁷⁴

“Ruhumu arındırdı bu kitaplar, sefil ve acı gerçekliğin kabuklarından içimi temizledi. İyi kitabın ne olduğunu, benim için ne kadar gerekli olduğunu anladım. Ve bu kitaplarla içimde sarsılmaz bir inanç yer etti: Dünyada yalnız değildim, yok olup gitmeyecektim!”¹⁷⁵

Gorki'nin tüm bu ruhsal dönüşümü sırasında, Sergeyevler'in evinde tekrar bir talihsizlik gerçekleşir. Gorki'nin para çaldığı iftirası ortaya çıkar, ancak daha sonra bunun bir yalan olduğu ortaya çıksa da evin büyükannesi onu evden attırmayı başarır.¹⁷⁶ Gorki'nin Sergeyevler'in evinden kovulmasıyla ilgili olay eserde şöyle ifade edilir:

“-Ah be Peşkov kardeş... Ne talihsiz adammışsın sen böyle! Sessizce başımı öte yana çevirdim. Patron sürdürdü: -Fakat çok pis küfrediyorsun be kardeş! /- Ayağa kalkar kalkmaz evinizden gideceğim, -dedim usulca. / -Sen bilirsin, -dedi. -Artık küçük sayılmazsın, senin için en iyisi neyse, onu yap... / Dört gün geçti olayın üzerinden ve ben evden ayrıldım.”¹⁷⁷

İ. Gruzdev, Sergeyevler'deki üç yıl süren iş deneyimi sonrasında Gorki'nin bir ikonografi mağazasında satıcı olarak çalışmaya başladığından söz eder.¹⁷⁸ Ancak H. Troyat'a göre Gorki, ikonografi mağazasındaki işine başlamadan önce Sergeyevler'den ayrılışının ardından, yine bir vapurda çalışmıştır. Bu kez “Perm” adındaki bir vapurda aşçı yamağı olarak çalışır.¹⁷⁹ Bu iş deneyimi esere şöyle konu olur:

“Yeniden bulaşıkçıyım. Bu kez kuğu gibi bembeyaz, büyük ve yollu “Perm”de çalışıyorum. Artık ‘düz’ bulaşıkçıyım... Ya da şu ‘mutfak elemanı’ dedikleri görevli. Kazancım, aylık yedi ruble. İşim, aşçılara yardım etmek.”¹⁸⁰

¹⁷⁴ Gruzdev, **a.g.e.**, s.21.

¹⁷⁵ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 217.

¹⁷⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁷⁷ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 224.

¹⁷⁸ Gruzdev, **a.g.e.**, s.22.

¹⁷⁹ Troyat, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁸⁰ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 225.

Otobiyografik bellek ağları çapraz kodlanmış çok sayıda anıdan oluşur. Kişiyi ait otobiyografik anılar çeşitli ağlar aracılığıyla endekslenebilir. Bu durum Sigmund Freud'un tanımladığı "çoklu belirleme"nin bir formudur.¹⁸¹ Nitekim başka bir vapurda çalışmaya başlayan Gorki'nin yaşamına giren Şumov, "Dobry" adlı vapurda tanıştığı Smury ile taşıdığı benzerlikler nedeniyle yazarın otobiyografik ağ diziminde öne çıkar. Şumov'un, dine yönelik tutumu insanı dünyayı farklı bir biçimde sorgulamaya iter. Daha da önemlisi Gorki bu süreçte Smury'la birlikte çalıştığı zamanlardaki gibi kitap okuma alışkanlığını sürdürür, böylelikle kitaplar hakkındaki görüşleri biraz daha netlik kazanır. Gorki'nin o döneme ait görüşleri eserde şöyle aktarılır:

*"Okuduğum bu öykülerin kahramanlarını, olayların gelişmesini içimden yükselen esine göre değiştiriyordum; çünkü bu öyküler benim dünyam olmuştur. Herkesle gönlünce oynayan dedemin Tanrısı gibi özgür, başına buyruk hissediyordum bu dünyada kendimi. Bu belki kaos olarak adlandırılabilir kitap karmaşası, var olan gerçekliği olduğu gibi görmek, insanları anlamak için duyduğum isteğe engel olmak şurada dursun, hayatın bin türlü pisliğinin, zehrinin içine sızmadığı saydam bir bulut gibi üzerimi örterek, beni çirkeften, çamurdan koruyordu. Kitaplar beni daha berk, daha dirençli yaptı, dayanıklılığımı arttırdı. İnsanların nasıl sevdiklerini, acı çektiklerini öğrendikten sonra geneleve gidebilmem mümkün değildi. Basit, sefih eğlenceler bende tiksinti uyandırıyor, böyle bir hayatı eğlenceli bulanlaraysa acıyordum. Rocambole'den dirençli olmayı, gündelik gelişmelerin gücüne boyun eğmemeyi, Dumas'nın kahramanlarından kendimi büyük bir davaya adamam gerektiğini öğreniyordum."*¹⁸²

İ. Gruzdev'in anlatımına göre, Gorki daha sonra tüccar Salabanov'a ait bir ikonografi mağazasında satıcı ve aynı mağazanın atölyesinde çırak olarak çalışmaya başlar.¹⁸³ Yeni iş yerindeki patronu öncekilerden biraz daha iyidir.¹⁸⁴ Mağazada insanlara karşı sergilenen tavırdan rahatsız olsa da ses çıkarmaz. Bu durum eserde şöyle yer bulur: *"Elindeki tarihi eseri satmaya gelen garibanın aldatılmasına tanık olmak beni utandırıyor, ama beri yandan, satıcı ihtiyarın sergilediği hünerli*

¹⁸¹ Boyer, Wertsch, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁸² Gorki, Ekmeğimi **Kazanırken**, s. 245.

¹⁸³ Gruzdev, **a.g.e.**, s.22.

¹⁸⁴ **A.y.**

oyunlar da beni eğlendiriyordu."¹⁸⁵ H. Troyat'ın araştırmalarına göre ise bu mağazanın müşterileri arasında resmi Ortodoks kilisesinden nefret eden, kapalı bir topluluk halinde yaşayan ve 1654'te Patrik Nikon'un gerçekleştirdiği reform öncesine ait metin ve ayinlere göre dua eden çok sayıda eski inanış yanlısı vardır. Bunlar, eski sözlere, hükmü kalmamış dogmalara sımsıkı tutunur, gözlerini dünyaya açmaktan korku duyarlar. Gorki, bu insanların, kendilerini hapseden, Sibiry'a ya sürgüne gönderen iktidar karşısındaki inançlarının gücüne hayrandır.¹⁸⁶

Otobiyografik ağlar içinde, anılar kişinin kendilik bilinciyle ilişkisine göre şekillenir. Bu bağlamda ikonografi atölyesinde bulunduğu zamanlarda orada çalışan ustalara kendi yaşamından kesitler anlatan Gorki, yalnızca farklı insanlarla kurduğu ilişkiyle değil, aynı zamanda kendilik bilinciyle kurduğu ilişkilerle de bulunduğu ortama ve o ana yön verir. Bu duruma ait tespitleri eserde şu sözlerle aktarılır:

*"Akşamları yapacak bir işim olmadığı için insanlara vapurda geçen hayatımı, kitaplarda okuduğum değişik şeyleri anlatıyordum; giderek, kendim de fark etmeden, hikâye anlatıcılığı ve okuyuculuk gibi özel bir yerim oldu atölyede."*¹⁸⁷

Onun bu tutumunu değerlendiren İ. Gruzdev, Gorki'nin kendi yaşanmışlıklarını aktarmaktan hoşnut olduğunu ifade eder.¹⁸⁸ Nitekim anlattıklarına şaşıran çalışma arkadaşlarından daha genç olmasına rağmen, zamanla kendisini onlardan daha bilgili ve daha çok şey yaşamış bir insan olarak görmeye başlar.¹⁸⁹

*"Buradaki herkesin benden daha az şey gördüğünü ve bildiğini anlamam uzun sürmedi; ustaların her biri daha çocukluklarından beri yaptıkları işle ilgili daracık bir kafes içine oturtulmuşlar ve bir daha da oradan hiç ıkarılmamışlardı."*¹⁹⁰

İ. Gruzdev, Gorki'nin kitap okumak ve hikâye anlatmak gibi alışkanlıklarından geri durduğu zamanlarda atölyeyi bir sessizlik kapladığından, zaman zaman iş

¹⁸⁵ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 258.

¹⁸⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁸⁷ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 301.

¹⁸⁸ Gruzdev, **a.g.e.**, s.22.

¹⁸⁹ **A.y.**

¹⁹⁰ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 301.

arkadaşlarıyla birlikte sahneledikleri oyunların konularının ise Rusya dışına taşıdığından söz eder.¹⁹¹

“Evlerden ağaçlara, yeryüzünde her şeyin şiddetli kış fırtınasıyla sarsıldığı, her şeyin uluduğu, ağladığı, Büyük Perhiz’i haber veren çanların bile derin bir kederle uğuldadığı günlerde, atölyeye de kurşun gibi ağır bir bezginlik çöker, insanları ezip, onlardaki canlı her şeyi yok ederdi. Böyle gecelerde kitaplar da bir işe yaramadığı için Pavel ve ben insanları kendi yöntemlerimizle eğlendirmeye çalışıyorduk. Yüzümüze is karası ve çeşitli boyalar sürüp, tüyler, pamuklar yapıştırarak kendi yazdığımız birtakım güldürüleri oynuyor, insanları neşelendirmeye çalışarak bezginlik ve can sıkıntısına karşı yiğitçe savaşıyorduk. Ama en çok beğendikleri, Çin Şeytanı Tsingü Yu-Tung söylencesiydi.”¹⁹²

Bu gibi gösteriler içinde bulunduğu hayattan, hislerinden kaçması için Gorki’ye bir sığınak olur. Gorki, o dönemlere ait hislerini eserde şöyle aktarır:

“Gösteri bitti mi, üzerimden bir çuval yük kalkmış gibi kendimi rahatlamış, hafiflemiş hissederdim. Yarım saat, bir saat boyunca kafam adeta boşalır ve bu boşalmışlık duygusu hoşuma giderdi. Sonra kafamın içi yeniden küçük, sivri çivilerle dolmaya başlar, bu çiviler sürekli hareket edip ısınır. Bir bataklıkla çevriliydim sanki ve usul usul bataklığın iğrenç sularına gömülüydüm. ‘Ne yani, bütün hayat böyle mi geçecek?’ diye düşünüyordum. ‘Daha iyi, daha güzel hiçbir şey görmeden, ben de bu insanlar gibi mi yaşayıp gideceğim?’”¹⁹³

Otobiyografi çalışmaları üzerinden sabit olmayan, sürekli değişen kimlik verileri kaydedilmeye çalışılır. Bir başka deyişle, kişi “kendi portresi”ni yaratmaya çalışır. Her otobiyografi, anlattığı yaşamın bir parçası olarak yaşamdan bir anlam çıkarmaya uğraşır ve otobiyografinin kendisi de yaşamda bir anlam kazanır.¹⁹⁴ Dolayısıyla söz konusu sorgulayıcı düşünceleri Gorki’yi farklı planlar yapmaya iter. Nitekim H. Troyat da Gorki’nin atölye ortamındaki tekdüzelikten ve hayatındaki karmaşadan

¹⁹¹ Gruzdev, **a.g.e.**, s. 22-23.

¹⁹² Gorki, Ekmeğimi **Kazanırken**, s. 311-312.

¹⁹³ **A.e.**, s. 334.

¹⁹⁴ G. Gusdorf, “Conditions and limits of autobiography”. Ed. J. Olney, **Autobiography: Essays theoretical and critical** New Jersey: Princeton University Press, Princeton University Press, 1980, s. 20.

kaçabilmek için Nijniy'den İran'a kaçış planları yaptığından söz eder.¹⁹⁵ Gorki'nin gerçek yaşamından bir kesit olan bu kaçış planı eserde şöyle aktarılır:

“Kaygılarım, tedirginliklerim baharın gelişiyle daha da güçlenmişti; bu karamsarlık içinde yeniden gemilerde çalışmaya ve Astrahan'a kadar inip oradan İran'a kaçmaya karar verdim. Kaçmak için İran'ı nasıl seçtiğimi hatırlamıyorum. Nijniy panayırında gördüğüm İranlı tüccarlar hoşuma gittiği için olabilir.”¹⁹⁶

Yaşamını farklı bir yönde ilerletmek isterken Gorki, yine Sergeyevler'e ait olan bir şantiyede, şantiye gözetmeni olarak çalışması için (büyükannesinin yeğeni olan teknik ressam tarafından) işe alınır.¹⁹⁷ Söz konusu inşaat çalışması D. Bıkov'un çalışmalarına da konu olur. Nijniy Novgorod panayırını önce yapıp sonra yıktıkları, ardından inşaat çalışmalarının tekrar başlatıldığı, üç yıl sürecek bu iş Bıkov'un aktarımıyla Gorki için anlamsız bir uğraş haline gelir.¹⁹⁸ Gorki'nin bu yeni işine giriş hikâyesi eserinde şöyle aktarılır:

“İran ya da değil, bir yerlere kaçmaya kafaya koymuştum, ama ustalardan kiminin köylerine, evlerine gittiği, burada kalanların da Oka Irmağı kıyılarında gezinip sarhoşluk ettiği güneşli bir Paskalya günü ninemin yeğeni olan eski patronuma rastladım. - Dinle Peşkov, istersen yeniden benim yanında çalış! Bu yıl, kardeş, fuarda kırk bin rublelik bir iş üstlendim. Sana kalman için fuar alanında bir yer sağladım. Çavuşluk gibi bir şey olacak, yapacağın iş. Gelen malzemeleri teslim alıp zamanında yerlerine ulaştırılmasını sağlamak ve işçilerin bir şey yürütmemesi için malzemeye göz kulak olmak...”¹⁹⁹

Bu süreçte Gorki, yaşlıları olan ve okula giden gençlerle vakit geçirmeye başlar. Onlardan daha çok kitap okuduğunun farkındadır ama onlarla kıyaslandığında düzenli ve iyi geliri olan bir işi olmasına rağmen, onların okul hakkındaki konuşmalarına özenir.²⁰⁰ Gorki'nin bu öğrencilere duyduğu kıskançlık eserinde şöyle yer bulur:

¹⁹⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁹⁶ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 336.

¹⁹⁷ Troyat, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁹⁸ Bıkov, **a.g.e.**, s. 29.

¹⁹⁹ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 336-337.

²⁰⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 29.

“Akşamları evin kapısı önünde büyükçe bir arkadaş grubu olarak toplanırdık: Kitaplardan, şiirden söz ederdik; bunlar benim de kendime yakın, anlaşılır bulduğum konulardı. Ben onlardan çok okumuştum. Ama onlar kendi aralarında daha çok liseden söz ederler, öğretmenlerinden yakınlardı. Anlattıklarını dinlediğimde kendimi onlardan daha özgür hisseder, onların bütün bu anlattıkları şeylere nasıl dayanabildiklerine şaşırırdım. Ama yine de okula gittikleri için onları kıskanırdım.”²⁰¹

Gorki'nin liseli arkadaşları daha çok genç kızlar hakkında konuşurlar, âşık oldukları kızlara şiirler yazarlar. Gorki de onlardan geri kalmamak için kızlara kur yapmaya kalkışır, ancak Gorki'nin planı istediği gibi gitmez. Başından geçen talihsiz bir anısı eserde şöyle yer bulur:

“Hiçbir şeyde onlardan geri kalmak istemediğim için Ptitsina'ya ben de âşık oldum. Bu duygumu ona nasıl dile getirdiğimi şimdi hatırlamıyorum ama macera kötü bitti. Zvezdin Gölü'nün çürümüş, yeşil sularında yüzen bir kalas üzerinde bir göl gezisi teklif ettim. Kabul etti. Kalası kıyıya çekip üzerine bindim. Ben tek başımayken rahatça taşıyabiliyordu kalas ama Ptitsina'nın danteller ve kurdeleler içindeki gösterişli giysisiyle ve benim sopayla kıyıdan uzaklaştırmamla beraber, lanet kalas altımızda oynamaya başladı, hemen ardından da kız sulara gömüldü. Düşünmeden suya atlayarak onu hemen kıyıya çıkardım. Korku ve gölün yosunlu suları sevgilimin bütün güzelliğini yok etmişti!”²⁰²

Gorki'nin yaşamında aralanan iş kapıları ona çok kazanç getirmez ancak farklı yazgıları olan onlarca insanı yakından tanınmasına, başka bir deyişle küçük yaşına rağmen hayatın kendisiyle yüzleşmesine olanak sağlar. Nitekim eserin ismi Rusçadan kelimesi kelimesine çevrildiğinde “İnsanlar Arasında” olarak karşılık bulur. Tüm bu insanlar arasında, “İnsan kendini insanda tanır” ifadesindeki gibi bir kimlik edinen Gorki'nin kimi zaman olgun denilebilecek kadar düşünceli tutumları da eserde yer bulur. Bu anlamda annesinin ölümünden sonra üvey babası ile yeniden karşılaşması önemli bir örnek sayılabilir. Nitekim son görüşmeleri ve annesinin vefatı nedeniyle ona kızgındır. Üvey babasının ise sağlık durumu oldukça kötüleşmiştir. Ancak onun böylesine hasta oluşu ve insanların ona karşı tutumundan

²⁰¹ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 348.

²⁰² **A.e.**, s. 349.

dolayı, annesi ve üvey babasının kötü anılarına rağmen, kendisini üvey babasına yakın hisseder.²⁰³ Gorki'nin, üvey babasıyla olan karşılaşması eserde şöyle anlatılır:

“Patronun proje çizim işleri çok yoğundu; kardeşiyle çalışmasına karşın işin altından kalkamadığından üvey babamı yardıma çağırdı. Bir akşam fuardan eve döndüm; saat beş gibiydi, yemek odasına girdiğimde çoktan unuttuğum birini çay masasında patronumla otururken gördüm. Bana elini uzatarak: -Merhaba! -dedi. Taş kesildim. Bütün bir geçmiş, yangın gibi parlayıp yeniden yüreğimi sardı. Verem olduğu apaçık ortadaydı; gidici olduğu da. Kendisi de bunun farkındaydı. Patronlarım, üvey babama incitici bir ilgi gösteriyor, ona durmadan birtakım ilaçlar salık veriyorlar, ama arkasından alay ediyorlardı. Patronum da: -Sabredin be orman tavukları... Yakında ölecek! -diyordu. Bu orta sınıf insanların bir soylu kişiye gösterdikleri anlamsız düşmanlık beni ister istemez üvey babama yaklaştırıyordu.”²⁰⁴

Benzer bir biçimde H. Troyat da Gorki'nin, üvey babasını görmek için hastaneye gittiğinden söz eder. Her zaman olduğu gibi merhamet Gorki'nin öfkesini yatıştırır, iyiliği isyanını bastırır. Gorki, henüz on beş yaşında olmasına rağmen, şaşırtıcı bir zihin açıklığıyla hislerini analiz eder.²⁰⁵

“Yarın büsbütün yok olacak... Kafasının ve kalbinin içinde gizli olan -benim güzel, kara gözlerinden okuyabildiğimi sandığım- her şeyle birlikte yok olup gidecek... O kaybolduğunda, beni dünyaya bağlayan canlı bağlardan biri kopmuş olacak, geriye anısı kalacak... Ve bu anı, sonsuza fek kayıt altına alınmış, değişmez bir bütün olarak içimde hep varlığını sürdürecektir. Sürekli değişen, başkalaşan şeye, bedene gelince... O yok olup gidecek.”²⁰⁶

Üvey baba örneğinde olduğu gibi, etrafına kayıtsız kalamayışı Gorki'yi insanlara, farklı yaşamlara yaklaştırır. Şantiyedeki mola saatlerinde, gözetimi altındaki işçilerle, hafriyatçılarla, marangozlarla, duvarcılarla, sıvacılarla uzun sohbetler eder, onların yaşam hikâyelerini dinler, okuduğu kitaplardaki hayatlar ile kıyaslar. Bu kıyaslamalar sonucunda bazı çıkarımlarda bulunur.²⁰⁷

²⁰³ Troyat, **a.g.e.**, s. 30.

²⁰⁴ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 349-350-351.

²⁰⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 30.

²⁰⁶ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, s. 357.

²⁰⁷ Troyat, **a.g.e.**, s. 31.

“Tüm bu konuşmalar, içimde tam belirleyemediğim birtakım kaygılar yaratarak beni sürekli geriyordu. Mujikler üzerine nice şey okumuş ve kitaplarda anlatılan mujiğin gerçek hayattaki mujiğe hiç ama hiç benzemediğini görmüştüm. Kitaplarda anlatılan bütün mujikler mutsuzdur; iyi ya da kötü olsunlar, tümü de gerek söz gerek düşünce açısından gerçek hayattaki mujiklerden yoksuldurlar. Kitaplardaki mujiklerin Tanrı’dan, mezheplerden, kiliseden söz ettikleri yoktu; onlar daha çok kendilerini yönetenlerden, topraktan, haktan hukuktan ve hayatın ağırlığından söz ederlerdi. Yine kadınlardan da pek az söz ederlerdi; söz ettiklerinde de kaba bir dille değil, sevecen bir dille anarlardı onları. Oysa gerçek yaşamdaki mujik için kadın demek, eğlence demektir; ama tehlikeli bir eğlence, dolayısıyla kadına karşı hep tetikte, kurnaz olmalıydı mujik; yoksa kadın onun canına okur, hayatını karartırdı. Kitaptaki köylüler ya kötü ya da iyidiler ve hepsi de tümüyle ve her şeyleriyle oracıkta, kitabın içindeydiler. Gerçek köylülerse iyi de kötü de değillerdi, ama şaşırtıcı derecede ilginç kişilerdi.”²⁰⁸

Ancak, çalıştığı her iş yerinde onca insandan yalnızca birine kalbini açar ve ona bağlanır. O zamana kadar hayatında yer eden insanlar ve onların kalbide bıraktığı izler eserinde şu sözlerle ifade edilir:

“Bir zamanlar ateşçi Yakov gözümde nasıl büyüdüyse, Osip de gözümde öyle büyüdü ve ben ondan başka kimseyi göremez oldum. Ateşçiye çok benzer bir şeyler vardı Osip’te ama aynı zamanda dedemi, yaşlı din bilgini Pyotr Vasilyev’i ve aşçı Smury’ı da hatırlatıyordu. Tüm bu insanları hatırlatırken de tıpkı asitin bakırı yemesi ve onun üzerinde silinmez izler bırakması gibi, belleğimde derin çentikler atarak orada kendine sınımsız bir yer ediniyordu.”²⁰⁹

İ. Gruzdev, şantiyedeki hayatı tekdüze ilerleyen Gorki’nin, o dönemde Nijniy’in köhne, pis ve bir o kadar da tehlikeli bir sokağı olan Milyon sokağında fazla vakit geçirmeye başladığından söz eder.²¹⁰ Bu sokakta bulunan insanlarda eserde uzun tasvirlerle yer bulur. Sokağın esere yansıyan tasviri şöyledir:

“Bu köhne, pis sokağın taştan çuvalını tıka basa dolduran insanlardan gözlerimi alamıyordum. Hayattan kopmuş insanlardı bunların tümü de; ama kimseden emir almadıkları, patronsuz, bağımsız neşeli hayat yaratmış gibiydiler kendilerine. Her tür kaygıdan uzak, gözü pek halleriyle de bana dedemin anlattığı, kolayca haydut olabildikleri gibi, dünya nimetlerinden de göz çevirmiş birer çile adamına da

²⁰⁸ Gorki, *Ekmeğimi Kazanırken*, s. 376.

²⁰⁹ *A.e.*, s. 381.

²¹⁰ Gruzdev, *a.g.e.*, s. 24.

dönüşebilen Volga yedekçilerini hatırlatıyorlardı. Mavnalardan ya da gemilerden küçük birtakım hırsızlıklar yapabiliyorlardı ama kendilerine acımadan, canla başla çalışıklarına da tanık oluyordum. Bir başka nokta da sürdükleri hayatın, herkesinkinden çok daha keyifli, neşeli olmasıydı.”²¹¹

Gruzdev, henüz on beş yaşını yeni bitirmiş olan Gorki'nin yaşadıklarının ve hayattan öğrendiklerinin ona ağır gelmeye başladığından söz eder.²¹² On beş yaşında dört katı fazla yaşanmışlıkla yarına yürüyen yazarın hayata dair düşünceleri anlatımında da kendisini gösterir:

“On beşini yeni bitirmiştım ama bazen kendimi yaşlı biri gibi görüyordum; yaşadığım, okuduğum, bin bir tedirginlikle üzerinde düşündüğüm her şey beni içten içe şişirmiş, ağırlaştırmıştı sanki. İçimi yokladığımda, hayata ilişkin edindiğim izlenimler birikimi bana, çeşitli eşyaların rastgele ve sıkış tepiş doldurulduğu karanlık bir bodrum gibi geliyordu. Bunları ayırıştırıp tanımak için gücüm de bilgim de yeterli değildi. Çok şey öğrenmişim hayattan, ama bunlar sağlam şekilde yerine oturmadığı için bu ağır yük, eğri bir kabın içindeki su gibi sallanarak beni tedirgin ediyordu. Felaketleri, mutsuzlukları, hastalıkları, sızlanmaları sevmez, tümünü küçük görürdüm. Kanlı bir kavga, hatta birinin sözle aşağılanması gibi bir acımasızlıkla karşılaşmak midemi bulandırır ve bu bulantı hemen soğuk bir öfkeye dönüşerek zincirinden boşanmış bir hayvan gibi kavgaya atılmama neden olurdu. Sonra da bu yaptığımdan acı duyacak kadar derin bir utançla ezilirdi içim.”²¹³

Gorki'ni sanatının özünü oluşturan çocukluk yılları, zamanla olgunlaşan gözlemlerinin filizlendiği masumiyet zamanlarıdır. Tüm anlattıklarını açık yüreklilikle ifade ettiğini belirttiği eserindeki cümleleri şöyledir:

“Bu iğrençlikleri niçin anlatıyorum? Bütün bunların geçip gitmediğini, henüz hiçbir şeyin bitmediğini bilesiniz diye, saygıdeğer baylar. İyi anlatılmış korku öykülerini sevdiğinizi, dehşet verici, fantastik birtakım kurgu öykülerin sizi tatlı tatlı heyecanlandırıldığını biliyorum. Ama ben, gündelik hayatımıza ilişkin gerçekten korkunç, tüyler ürpertici olaylar biliyorum ve bunları anlatarak nasıl yaşadığınızı hiç unutmayasınız diye sizi tatsız bir biçimde de olsa heyecanlandırma hakkını kendimde görüyorum. Kimsenin yadsıyamayacağı bir hak olarak görüyorum bunu kendimde. Alabildiğine aşağılık, iğrenç bir yaşam sürüyoruz. Olay budur! Ben insanları çok severim, kimseye acı çektirmek istemem; ama duygusal olmamalı,

²¹¹ Gorki, *Ekmeğimi Kazanırken*, s. 392.

²¹² Gruzdev, *a.g.e.*, s.24.

²¹³ Gorki, *Ekmeğimi Kazanırken*, s. 423.

kahrolası gerçeği cicili sözler, albenili yalanlar arasına gizlememeliyiz. Hayata doğru... Hayata doğru! Yüreğimizde ve beynimizde iyi, insanca ne varsa hepsini hayata katıp hayatın içinde eritmeye doğru!”²¹⁴

Özyaşamöyküsü yazmaya başlayan, hatıralarıyla işe koyulur. Ancak bir özyaşamöyküsünü yazmak için gereken güdülenme genellikle bunun tam tersidir: Hatıralar yazarla işe koyulur.

3.3. “Benim Üniversitelerim” (Moi universiteti)

3.3.1. Ben’in Keşfi

Beynimiz, yaşamımız boyunca duyularımıza hücum eden ve belleğimizde kalıcı izlenimler bırakan deneyimler çokluğunu anlamlı kılmak için, bütünlüklü bir model olarak *benlik deneyimini* yaratır. Beynimiz dış dünyanın modellerini inşa eder. Deneyimleri, sonraki adımda ne yapacağımızı yorumlamamızı ve belirlememizi sağlayan tutarlı bir öykü biçiminde dokuyabilir. Kim olduğumuz, benliğimizin bir öyküsüdür, beynimiz tarafından inşa edilmiş bir anlatıdır.²¹⁵ Kalemlerinden dökülen her bir satırla kendi benliklerinin öyküsünü anlatmaya koyulan yazarların benlik deneyimleri eserleridir. Yalnızca dış dünya modelini değil, iç dünyalarına ait çekişmeleri de sözcüklerinin arasına serpiştirirler. Bu bağlamda M. Gorki’nin kendi benliğini keşfi, yalnızca gözlemleri ve yaşamışlıklarıyla ilişkili olmayıp kitaplardan edindikleri ve “üniversitelerim” adını verdiği kazanımlarıyla, yol göstericileriyle de ilişkilidir. Yazarın on altı yaş sonrasına tekabül eden söz konusu farkındalığı, daha olgun, daha yetkin bir bakışla verdiği kararlar ve dile getirdiği fikirler üzerinden benliğin keşfine uzanan bir dönemeçtir.

M. Gorki’nin 1925 yılında tamamladığı “Benim Üniversitelerim” adlı eseri, yazarın Ağustos 1884’te Nijniy Novgorod’dan Kazan’a yapmış olduğu seyahatinden Eylül 1888’de “üniversitelerini” tamamen bitirmesine kadar geçen süredeki yaşamını konu alır.²¹⁶ Çocukluğunun ilk yıllarından itibaren oradan oraya savrulan Gorki,

²¹⁴ Gorki, *Ekmeğimi Kazanırken*, s. 426.

²¹⁵ Bruce Hood, *Benlik Yanılsaması*, Çev. Eyüphan Özdemir, İstanbul, Ayrıntı, 2012, s. 15.

²¹⁶ Yevgeniy Nikolayeviç Poznin, *Dokumentalnaya osnova povesti M. Gorkogo “Moi universiteti”*, (Çevrimiçi), <http://cheloveknauka.com/v/561971/a/?#?page=3>, Erişim tarihi: 29.01.2019

hayatında olup bitenler nedeniyle kendisi için köklü bir değişiklik yapmaya karar verir. O dönemde hissettiklerini eserinde şöyle yazar:

“Bütün dünyada ve tabii kendime de öyle bir tekme atmak istiyordum ki her şey, bu arada ben de, güzel, canlı, namuslu bir hayat başlatmak üzere, birbirini seven insanların neşe dolu danslarıyla, çılginca dönmeye başlayalım... “Böyle giderse mahvolacağım, bir şeyler yapmalıyım...” diye düşünüyordum.”²¹⁷

“Ekmeğimi Kazanırken” adlı eserde belirttiği gibi, vaktinin büyük bir kısmını liseli öğrenciler ile geçirdiği bu süreçte Nikolay Yevreinov adlı arkadaşı, Gorki'nin (bilime yönelik ilgisi dolayısıyla) mutlaka Kazan'a gidip ciddi bir eğitim alması gerektiğini söyler.²¹⁸ Bu durum “Benim Üniversitelerim”de şöyle aktarılır:

“Bizim evin tavan arasında oturan, kadınsı gözleri sevgi dolu, genç, yakışıklı bir lise öğrencisi, N. Yevreinov soktu kafama üniversite fikrini. Benimle aynı evin tavan arasında otururdu. Elimde hep kitap olması ilgisini çekmiş. Tanıştık. Tanışır tanışmaz da beni “bilimlere olağanüstü bir yeteneğim olduğuna” inandırmak için diller dökmeğe başladı.”²¹⁹

Gorki, kaygı içerisinde Kazan'a nasıl gideceğini düşünürken arkadaşı Yevreinov ona yardımcı olabilmek için, Kazan'daki konaklama problemini çözer. Bu durum esere de konu olur:

“Yevreinov bana Kazan'da kendisinin yanında kalacağımı, güz ve kış boyunca lise dersleri alarak “birtakım” sınavlar vereceğimi –“birtakım” onun sözüydü, - üniversitede devletten burslu olarak okuyacağımı, beş yıl sonra da “bilgin” olacağımı söylüyordu. Her şey bu kadar kolaydı, çünkü Yevreinov on dokuz yaşındaydı ve çok iyi yürekliydi.”²²⁰

Benzer bir biçimde H. Troyat da Gorki'nin 1884 yılı sonbaharında büyükannesiyle vedalaştığından, büyükannesinin ona öğütler verdiğinden ve yola çıkmak üzere evden ayrıldığından söz eder.²²¹

²¹⁷ Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, 2015, s.434.

²¹⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 34.

²¹⁹ Maksim Gorki, **Benim Üniversitelerim**, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul, İş Kültür Yayınları, 2016, s. 1.

²²⁰ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s.1.

²²¹ Troyat, **a.g.e.**, s. 34.

“Beni yolcu ederken ninem öğütledi: -İnsanlara kızma... Her şeye kıızıyorsun... Sert, kibirli bir çocuk oldun. Hep dedenden aldığıın huylar bunlar... Dedene ne oldu düşün! Zehir zemberek bir yaşam sürdü ne kendine ne başkasına hayrı oldu, bunayıp gitti zavallıcık. Şunu unutma: Tanrı yargılamaz insanları; şeytan hoşlanır bundan. Eh, yolun açık olsun...”²²²

D. Bıkov’un ifadesine göre, Gorki 1884 yılında Kazan’a gelir.²²³ Gorki, Kazan’a vardığı anı ve yanına yerleştiği arkadaşının evini eserde şöyle aktarır:

“Ve işte yarı Tatar kentte, tek katlı, küçücük bir evdeyim. Daracık, yoksul bir sokağın sonundaki tepenin üstünde bir başına yükselen bir ev bu. Evin duvarlarından biri, her yanında yabancı otlar bitmiş, yarı yıkık bir yangın yerine bakıyordu; pelin öbekleri, dulavratotları, kuzukulakları, mürver çalılıkları arasından tuğla bir binanın yıkıntıları yükseliyordu. Bu yıkıntıların altındaysa sokak köpeklerinin yaşayıp öldükleri bir bodrum vardı. Bugün bile gözümün önündedir, üniversitelerimden biri olan bu bodrum.”²²⁴

Benliğin gelişimi, çocukluk boyunca, beynin deneyimlerden öyküler inşa ederek biçimlendirmeleri ile diğer insanların etkileri arasındaki etkileşiminden ortaya çıkar.²²⁵

Gorki’nin benlik gelişimi de karşısına çıkan kimi insanlarla olan etkileşimi üzerinden biçimlenir. Bu bağlamda “Benim Üniversitelerim”de öne çıkan ilk isim Yevreynoy olur. Onun yönlendirmesiyle Kazan’a gelerek eğitimini sürdürme kararı alan Gorki, bu süreçte olumlu düşünür, bir yılda üniversiteye kaydolmasına imkân sağlayacak bir “olgunluk diploması” almayı ve verilen burs sayesinde tahsilini sürdürmeyi umar.²²⁶

Gorki’nin bu planı esere şöyle aktarılır: “Yaşlı kadın usulca ve sakınarak sordu: - Niçin geldiniz buraya? /- Üniversitede okumak için.”²²⁷ Kente geldiğinde üniversiteye henüz başlayamamış olsa da öğrenme sürecine kaldığı yerden evde devam eder; arkadaşı Yevreynoy okulda gördüğü dersleri eve gelince Gorki’ye anlatır.²²⁸

²²² Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 2.

²²³ Bıkov, **a.g.e.**, s. 30.

²²⁴ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 2.

²²⁵ Hood, **a.g.e.**, s. 17.

²²⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 35.

²²⁷ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 3.

²²⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 35.

“Bana bir şeyler öğretmekten çok hoşlanan Nikolay, uygun her fırsatta beynime bir şeyler tikiştiriyordu. Onlarsız yaşanmayacak, bilinmesi zorunlu şeylerdi bunlar ona göre. Bu yaman delikanlı beni “adam etmeyi” kafasına koymuştu ve bunu yapacağına dair bana içtenlikle söz vermişti, ancak bunun için hem zamanı hem de diğer bazı koşullar benimle ciddi olarak ilgilenmesine elverişli değildi.”²²⁹

Ancak Kazan’a geldiği ilk günden itibaren kalmakta olduğu Yevreynovlar’ın evinde kendisini çok rahatsız hisseder. Yevreynov ailesi – dul bir kadın ve iki oğlu – köhne bir evde yaşar ve annelerinin cılız emekli maaşı sayesinde kıt kanaat geçinirler. Ailenin kıt kanaat geçindiğini gören Gorki, onca yoksulluk karşısında, onlara yük olduğu için üzülür.²³⁰ Gorki’nin bu dönemde hissettikleri eserde şöyle yer bulur:

“Benimse uzun yıllardır tüm incelikleriyle bildiğim bir şeydi, mutfakta gerçekleştirilen kimya ve tasarruf sihribazlıkları. Her gün çocuklarının midesini aldatmak, üstüne bir de benim gibi çirkin, davranışları tuhaf bir yersiz yurtsuzun karnını doyurmak zorunda olan kadıncağızın bu uğurda ne hünerler sergilediğini görebiliyordum. Bundan dolayı da payıma düşen her lokma, içime taş gibi oturuyordu.”²³¹

Gorki, bu fakir ve cömert ailenin sırtından geçindiğinden ötürü gün geçtikçe utanır. Sonunda yemeklerini kaldığı evde yememeye başlar. Sabahları erkenden evden kaçır ve ıssız bir arazideki görkemli ama harap düşmüş bir binanın mahzenine sığınır, başıboş köpeklerin gidiş gelişlerini seyreder ve kendi kendine Pers ülkesine gitmenin daha iyi olup olmadığını sorar.²³² Gorki, evden kaçışını eserde şöyle aktarır:

“Bir iş aramaya başladım. Yemek yememek için sabah çok erken evden çıkıyor, kötü havalarda ise bitişikteki yıkıntının bodrumunda oturuyordum. Orada kedi köpek leşlerinden yayılan pis kokular, duvarları kamçılayan yağmur ve rüzgâr uğultuları arasında otururken üniversitenin benim için bir hayal olduğunu, İran’a gitmenin yapabileceğim en akıllıca şey olduğunu çabucak anladım.”²³³

V. Karpenko’nun aktarımına göre, Gorki kaldığı eve karşı hissettiği mahcubiyetten ve yaşadığı sefillikten kurtulmak ve açlıktan ölmek için Volga rıhtımında çok az

²²⁹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 4.

²³⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 35.

²³¹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 4-5.

²³² Troyat, **a.g.e.**, s. 36.

²³³ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 5.

bir ücretle geçici işler aramaya başlar.²³⁴ Gorki'nin iş aradığı bu dönem eserinde şöyle yer bulur:

“Aç kalmamak için Volga kıyılarına iniyor, on beş yirmi kopek gibi bir paranın kolay kazanılabildiği iskelelere gidiyordum. Orada hamallar, işsiz güçsüzler, yankesiciler arasında kendimi korlar içine sokulmuş bir demirin parçası gibi hissediyordum. Her günüm birbirinden keskin, yakıcı izlenimlerle dolu geçiyordu. Önümden inanılmaz açgözlü, inanılmaz kaba içgüdüleri olan insanlar bir sel gibi akıyordu; onların hayata karşı öfkeleri, hayattaki her şeye karşı duydukları gülünç düşmanlık ve kendilerini umursamayışları hoşuma gidiyordu. Orada dolaysız olarak yaşadığım her şey beni bu insanlara çekiyor; bende onların sert, dokunaklı çevrelerine katılma, orada kaybolup gitme isteği uyandırıyor. Bret Harte ve okuduğum çok sayıdaki “bulvar romanı” da bu çevreye duyduğum sevecenliği iyice arttırıyordu.”²³⁵

Gorki'nin diğer insanlarla iç içe yaşamakta olduğu hayat, onu daha diplere çekerken, çok geçmeden yüksek tahsil hayalinden vazgeçmekten başka çaresi olmadığını anlar.²³⁶ Gorki'nin, uğruna Kazan'a kadar geldiği üniversite okuma hayalinden vazgeçmek zorunda kalışı eserde şöyle aktarır:

“Ama en hüznülsü, hayat üzerine düşüncelerini dile getirirken sanki birbirlerini dinlemeden konuşarak her biri kendi hikâyesini anlatan insanların karanlıkta usulca sözlerini dinlemektir. “Oldu”, “olur”, “olmuştu” sözleri uçuşurken havada, bana sanki her şey olup bitmiş, bundan sonra olabilecek bir şey kalmamış ve bu gece insanlar hayatlarının son saatlerine gelip dayanmışlar gibi gelirdi. Yaşadığım şeylerin mantığı gereği onlara uymam, onlarla birlikte gitmem de doğal bir davranış olurdu. Yükselme, dokuma umutlarım yerle bir olması da beni onlara doğru itiyordu. Aç, üzgün, hüznülsü olduğum anlarda kendimi müthiş bir şekilde suç işlemeye yatkın görüyordum, üstelik yalnızca “kutsal mülkiyet kurumu'na karşı da değil.”²³⁷

Ancak eserde Gorki'nin neden üniversiteye giremediğinden söz edilmez. D. Bıkov'a göre Gorki'nin üniversiteye girememesindeki ana neden şöyledir: III. Aleksandr yönetimindeki devlet yeni bir yasayla üniversitelerin bağımsızlıklarını kaldırır ve öğrenci seçimlerinin ortak yapılması kararını alır. Henüz 1881 yılındayken İç İşleri

²³⁴ Karpenko, a.g.e., s. 10.

²³⁵ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 5-6.

²³⁶ Troyat, a.g.e., s. 37.

²³⁷ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 9.

Bakanı Loris-Melikov, Graf İgnatyeva'dan bütün teröristlerin üniversitelerden çıktığı dolayısıyla terörün kökten temizlenme zamanının geldiğini belirten bir telgraf alır. III. Aleksandr der ki; "Devlet üniversitelerinde okuyan yoksul öğrenci kontenjanının %15'e kadar sert bir şekilde düşürülmüştür. Bize bu kadar üniversite mezunu gerekli değildir, özellikle de yoksullarsa." Bu suni kısıtlama, 1899 yılında başlar ve 1901 yılında Karpoviç adlı bir öğrencinin Bakan Bogolenov'u öldürmesinden sonra başka yeni tedbirleri de beraberinde getirir.²³⁸

Gorki, Yevreynovların evinden sonra, bir lise öğrencisi olan Pletnev'in evine yerleşir. Pletnev ona, haddini aşan heveslerini dizginleyip basit bir köy öğretmeni olmak üzere sınava hazırlanmasını öğütler. Gorki, Pletnev'in evine taşınmasını şöyle anlatır:

*"Bu arada yeni dostluklar kurmuş, yeni izlenimler edinmiştim. Yevreynov'ların evine bitişil yangın yerinde lise öğrencileri çelikçomak oynamak için toplanırlardı. Bunlardan biri olan Guriy Pletnyov beni derinden etkilemişti. Nasıl zor ve tehlikeli bir yaşamın içinde olduğumu öğrenince, kendisiyle birlikte oturmamı ve köy öğretmenliği eğitimi almamı önerdi. Böylece ben "Marusovka"ya taşındım."*²³⁹

H. Troyat; Gorki ve Pletnev'in sırayla kullandıkları tek bir yatakları olduğunu, bu yatağın oda işlevi gören koridorda, tavan arasına çıkan merdivenin altına yerleştirildiğini, yarı harabe durumundaki evde, bir deri bir kemik kalmış öğrencilerin, terzi çırağı kızların, fahişelerin ve tırnaklarını kanatana kadar kemirip Tanrı'nın varlığını saf matematik yoluyla kanıtladığını iddia eden veremli bir matematikçi gibi "hayat yorgunu" adamlardan müteşekkil, ufak ve garip bir ahalinin barındığını yazar.²⁴⁰ Gorki, o dönemde kaldığı evi eserde şu sözlerle tasvir eder:

*"Kazan'da eğitim gören kim bilir kaç öğrenci kuşağının çok iyi bildiği, tuhaf, neşeli, pis bir evdi "Marusovka". Ribnoryadskaya Sokağı'nda aç öğrenciler, orospular ve kendilerini tüketmiş birtakım insan hayaletleri tarafından zorla el konuşmuş, yarı yıkık, kocaman bir ev olan "Marusovka"nın tavan arasına çıkan merdivenlerin altında oturuyorlardı."*²⁴¹

²³⁸ Bıkov, a.g.e., s. 30.

²³⁹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 10.

²⁴⁰ Troyat, a.g.e., s. 37.

²⁴¹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 11.

V. Karpenko'ya göre, Gorki'nin pek çok insanla yaşamakta olduğu bu ev, daha sonra kaleme alacağı eserleri için ilham kaynağı olacaktır.²⁴² Benzer bir biçimde H. Troyat da sanki daha sonra yazacağı anlatı ve oyunlara konu oluşturacaklarını o zamandan sezmiş gibi, bu evde birlikte yaşadığı insanların onun için değerli olduğundan söz eder.²⁴³ Gorki'nin bu evdeki yaşamı, bir önceki evden iyi değildir. Pletnev, geceleri bir gazetenin matbaasında on bir kapık yevmiyeyle düzeltmen olarak çalışır, eğer Gorki de eve biraz para getirmese, iki arkadaşın midelerini bastırmak için azıcık ekmek ve şekerle yetinmekten başka çareleri kalmaz.²⁴⁴ Bu durum eserde şu cümlelerle yer bulur:

“Pletnyov, bir gazetenin basımevinde gece düzeltmeni olarak çalışıyor ve gecede on bir kapık kazanıyordu. O gün ben eğer hiçbir şey kazanamadıysam dört funt ekmek, iki kapıklık çay ve üç kapıklık şekerle günü geçiriyorduk.”²⁴⁵

Gorki'nin içinde bulunduğu geçim sıkıntısı, yorgunluk ve yarın kaygısı, derslerine yoğunlaşmasına engel olur. Programdaki konuları öğrenmekte zorlanır, özellikle de dilbilgisi “tuhaf, dar ve kemik gibi kurallarıyla” onu bezdirir.²⁴⁶ Gorki, dilbilgisine olan tepkisini eserde şöyle ifade eder:

“Bilimi kavramakta inanılmaz zorluk çekiyordum; özellikle de dilbilgisi kahredici dar kalıpları, kemikleşmiş biçimleriyle gözümü pek korkutmuştu. Canlı, zor, handiyse (eserde aynen böyle yazıyor) şımarıkça bir kıvraklığı olan Rusçayı dar kalıplar içine sığdırmayı asla beceremiyordum.”²⁴⁷

H. Troyat'ın ifadesine göre, Gorki, imtihandan başarılı olsa bile, yaş sınırını geçtiği için öğretmenlik kadrosu elde edemeyeceğini öğrendiği zaman rahatlar.²⁴⁸ Bu durum eserde şöyle yer bulur:

²⁴² Karpenko, **a.g.e.**, s. 10.

²⁴³ Troyat, **a.g.e.**, s. 37.

²⁴⁴ **A.e.**, s. 37.

²⁴⁵ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 12.

²⁴⁶ Troyat, **a.g.e.**, s. 37.

²⁴⁷ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 12.

²⁴⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 37.

“Ama çok geçmeden öğrenimime “fazla erken” başladığım ve köy öğretmenliği sınavlarını kazansam bile yaşımın küçüklüğü dolayısıyla atanamayacağım ortaya çıktı; doğrusu buna ben de sevindim.”²⁴⁹

Bu bilgileri incelediğinde H. Troyat, Gorki'nin yaş sınırını geçtiği için öğretmen olamayacağını yazarken, Gorki eserinde yaşının küçüklüğünden dolayı öğretmen olamayacağını belirtmiştir. Bu açıdan eser ile gerçeğin uyuşmadığı gözlemlenir. Gorki, bu dönemde okuduğu kitaplar, tanıştığı insanlar ve limanda çalışan işçiler sayesinde suça bulaşmaktan kurtulur. Bu dönemde gizli faaliyetler yürüten Guriy Pletnyov ve Nikolay Fedoseyev ile tanışır.²⁵⁰ Gorki, Guriy Pletnyov'u eserde şöyle anlatır:

“Guriy Pletnyov bu eski evde yaşayan tuhaf insanlar arasında, neşe adı verilen bir bilgeliğe sahipti ve masallardaki iyilik perisinin rolünü oynardı. Gençliğin renkleri ve ışıltısıyla dolu ruhu, harika şakalar, güzel şarkılar, insanların görenek ve alışkanlıklarını tiye alan en ince nükteler ve hayatın kaba haksızlıkları üzerine söylenmiş yürekli sözlerden oluşan havai fişeklerle hayatı aydınlatırdı...”²⁵¹

Gorki, sefalet içinde yaşadığı o eski evde barınan kolonide, politikayla ilgilenen gizli örgüt üyeleriyle yakınlık kurar. Bu yakınlaşma sayesinde, kısa süre sonra gizli bir “araştırma grubuna” kabul edilir. Derin konuların konuşulduğu topluluklarda teorik meselelere pek hazırlıklı olmayan Gorki, çığ gibi düşen o “zorlu sözcüklerden” sıkılır. Halkın kendisiyle, özellikle de dok işçileri ve mavnaları boşaltan serserilerle ahbaplık etmeyi, genç aydınların kendi aralarında halkın acılarından söz ettikleri toplantılara tercih eder.²⁵² Gorki, gizli örgüte dâhil oluş hikâyesini şöyle aktarır:

“Yevreinov beni gizemli biriyle tanıştırdı. Tanışma öylesine karmaşıklaşmış önlemler altında gerçekleşti ki, bu durum bende ciddi bir iş olduğu duygusu uyandırdı. Mezarlar arasında, sık çalıkların gölgesine oturdum. Bir iş görüşmesi yapıyor muyuz gibi soğuk, kupkuru bir dille konuşuyordu karşıdaki adam. Hoşuma gitmemişti. Sert bir dille şimdiye dek neler okuduğumu sorup ayrıntılarıyla öğrendikten sonra, bana kendisinin kurduğu hücreye girmemi teklif etti. Kabul ettim,

²⁴⁹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 12.

²⁵⁰ Karpenko, **a.g.e.**, s. 10.

²⁵¹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 18.

²⁵² Troyat, **a.g.e.**, s. 37-38.

ayrıldık. Bizden başka üç dört delikanlının daha bulunduğu hücrede en gençleri bendim ve John Stuart Mill'ini Çernişevski'nin açıklayıcı notlarıyla birlikte yayımlanan kitabını okumaya hiç hazır değildim. Mill'in kitabını hiç ilginç bulmadım. Her zaman keskin bir tutkal kokusunun duyulduğu bu çukurda, kirli duvarlarda gezinen tespihböceklerini izleyerek iki üç saati gerginlik içinde geçirdim.”²⁵³

Benlik inşa etme süreci çoğunlukla sonlanmaz. Yetişkin olarak bile benlik yanılısamamızı sürekli geliştirir ve ayrıntılandırırız. Dolayısıyla Gorki'nin kendine yolculuğu yaşamına giren farklı insanlarla olan etkileşimiyle uzayıp giden bir serüvendir. Kazan'da başlayan dönüşümü, bizzat dahil olduğu gizli faaliyetlerle hareketlilik kazanır, bu faaliyetleri yöneten ve onlara kaynak sağlayan Andrey Derenkov ile tanışır. Bu tanışma eserde şöyle aktarılır:

“Biri beni Andrey Derenkov'la tanıştırdı. Yoksul, daracık bir sokağın sonunda, çöple doldurulmuş bir dere yatağının üzerinde küçük bir bakkal dükkânı olan Andrey Derenkov, iyi yüzlü, sarı sakallı, zeki bakışlı bir adamdı; çolaktı. Yasaklanmış, zor bulunan kitaplardan oluşan kentteki en iyi kitaplığa sahipti. Kazan'daki üniversite öğrencileriyle, her eğilimden devrimciler yararlanırlardı bu kitaplıklardan.”²⁵⁴

Derenkov'un bakkal dükkânının gizli bölümünde yasa dışı kitaplar vardır.²⁵⁵ Gorki, bu kitaplık sayesinde Çernişevski'nin, Dobrolyubov'un, Pisarev'in, Plehanov'un eserlerine ulaşma şansı yakalar. “Komünist Parti Manifestosu” ile burada tanışır.²⁵⁶ Derenkov'un dükkânı ve orada tanıştığı eserler “Benim Üniversitelerim”de şöyle ifade edilir:

“Derenkov'un dükkânı, hadım (Hadım (lar) [Rusçası “Skoptı”]: Ortodoksluğun gösterişli ritüellerine karşı çıkan ve hadım olduklarında Tanrı'ya daha yakınlaşacaklarına inanan bir mezhebin üyeleri. (ç.n.)) bir sarrafın evinin bitişiğinde alçacık bir yapıydı. Dükkân içindeki bir kapıdan büyük bir odaya geçilirdi; odanın uzantısında daracık bir mutfak vardı. Mutfağın arkasında, ev ile bu ek yapı arasındaki bu loş sofada, köşede karanlık bir kiler vardı ve zararlı kitaplar

²⁵³ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 20-21.

²⁵⁴ **A.e.**, s. 26.

²⁵⁵ Bikov, **a.g.e.**, s. 32.

²⁵⁶ **A.e.**, s. 30.

da buraya gizlenmişti. Kitaplıktaki kitapların bazıları kalın defterlere elle yazılmıştı. Örneğin, Lavrov'un 'Tarihsel Mektuplar'ı, Çernişevski'nin 'Ne Yapmalı?'sı, Pisarev'in 'Çar-Açlık', 'Kurnaz Düzenek' gibi yazıları bunlardandı; tüm bu el yazması kitaplar okumaktan yıpranmış durumdaydı.”²⁵⁷

V. Karpenko'nun ifadesine göre Gorki 1885 yılında günlük 3 ruble maaşla Vasiliy Semyonov adlı bir fırıncının yanında işe başlar.²⁵⁸ Benzer bir biçimde D. Bıkov da, üniversiteye girme hayalleri tamamen ortadan kalkan Gorki'nin Vasiliy Semyonov'a ait bir fırında işe girdiğinden söz eder. İlginç bir karaktere sahip olan Vasiliy Semyonov, sonraları Gorki'nin “Patron” (Hozyain) adlı denemesinde ve “Konovalov” adlı öyküsünde yer bulacak bir karakterdir. Hatta Gorki, Semyonov'un bir fotoğrafını saklar.²⁵⁹

“Ama işte güz geldi; düzenli, sürekli bir işim olmadan yaşamam zordu. Çevremde olup biten her şey dehşetli ilgimi çektiği için gitgide daha az çalışıyor ve karnımı insanın boğazından her zaman çok zor geçen el ekmeğiyle doyuruyordum. Kış için kendime bir “yer” bulmam gerekiyordu ve bu yeri Vasiliy Semyonov'un çörek fırınında buldum. Hayatımın bu dönemini “Patron”, “Kovovalov”, “Yirmi Altı Erkek ve Bir Kız” öykülerimde anlattım. Zor ve ağır bir dönemdi. Ama öğreticiydi de.”²⁶⁰

D. Bıkov, Gorki'nin Semyonov'un fırınında çalıştığı dönemde kendisinin en göz alıcı karakteri olan serseri, şarkıcı bir alkolik olan Konovalov ile tanıştığını aktarır. Nitekim Gorki de 1896 yılında yazmış olduğu bir makalesinde Rus stereotipini tam olarak Konovalov karakteri gibi yazdığından söz eder. Konovalov, bir sanatçıdır. Bu karakter Gorki'nin eserlerinin Kazan'a kadar olan bölümlerinde yer almaz.²⁶¹ Ancak, Gorki, “Benim Üniversitelerim”de bu karakterden söz etmiş ve bu durumu şöyle açıklamıştır:

²⁵⁷ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 26.

²⁵⁸ Karpenko, **a.g.e.**, s. 11.

²⁵⁹ Bıkov, **a.g.e.**, s. 31.

²⁶⁰ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 35.

²⁶¹ Bıkov, **a.g.e.**, s. 32.

“Kış için kendime bir “yer” bulmam gerekiyordu ve bu yeri Vasiliy Semyonov’un çörek fırınında buldum. Hayatımın bu dönemini “Patron”, “Konovalov”, “Yirmi Altı Erkek ve Bir Kız” öykülerimde anlattım.”²⁶²

H. Troyat, Gorki’nin bir süre sonra Semyonov’un fırınından ayrılarak Derenkov’un fırınına geçtiğini yazar.²⁶³ Gorki’nin iş değişikliği eserinde şöyle anlatılır:

“Derenkov bir çörek fırını açmaya karar verdi. Yapılan çok ince hesaplamalarla, dönen her bir rubleden yüzde otuz beş kazanç sağlanacağı sonucuna ulaşılmıştı. Ben tutulacak ustanın yanında “yardımcı” olarak çalışacak ve “patronun yakını” olarak un, yağ, yumurta ve pişirilmiş ürün çalmaması için adamı izleyecektim.”²⁶⁴

Gorki bir bodrum katından daha ufak ve temiz bir başkasına geçer ve daha iyi bir kültür düzeyine eriştiği yanılısamasına kapılır. Bu fırında, Derenkov ile birlikte öğrencilerle yeniden buluşur ve yeni, gizli “araştırma gruplarına” katılır. Bu toplantılarda karşılaştığı aydınların çoğu *halkçıdır*, yani Rus mujiğinin atadan kalma bilgeliğinden esinlenmiş idealist bir sosyalizmi göklere çıkaran popülistlerdir.²⁶⁵ Gorki’nin çalıştığı dükkâna gelen gençler ve sahiplenmeye çalıştığı statü eserde şu sözlerle ifade edilir:

“Dükkânda işten anlamayan, durmadan kitap okuyan birtakım kızlarla, patronun kız kardeşi ve onun pembe yanaklı, sevecen bakışlı, iriyarı bir arkadaşı satış işinde çalışıyorlardı. Sonra öğrenciler geliyor, dükkânın arkadaşındaki odada uzunca süre kalıyor, bağırıyor ya da fısıldaıyorlardı. Patron pek seyrek uğruyordu; bana gelince, aslında yalnızca bir “çırak” olmama karşın, dükkânın müdürü gibiydim.”²⁶⁶

Gorki, bu faaliyetlere katılımından dolayı polis tarafından takip edilir ve çok kez sorgulanır. Gorki, polis tarafından takip ediliyor olmasını eserde şöyle aktarır:

“Polis Nikiforiç, bir çaylak gibi çevremde dolanıp durmaya başlamıştı. Güçlü, yapılı bir adamdı; gümüşsü saçları fırçayı andırırdı, özenle kesilmiş, gür, kaba bir

²⁶² Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 35.

²⁶³ Troyat, **a.g.e.**, s. 40.

²⁶⁴ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 51.

²⁶⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 40.

²⁶⁶ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 53.

sakalı vardı. Noel içi kesilip hazırlanmış bir kazmışım gibi, ağzını zevkle şapırdatarak bakardı bana. -Okumayı sevdiğini duydum...-derdi. -Okudukların ne tür kitaplar? Kutsal Kitap ya da azizlerin hayatı falan gibi mi?"²⁶⁷

D. Bıkov'a göre Gorki, büyük olasılıkla fırında, üstün fiziksel gücü sayesinde kalabilmiştir. Gorki o dönemki işini şöyle tasvir eder: "*İşim 4-5 çuval unu hamura çevirmek ve ekmek yapımı için una şekil vermektir. Hamuru çok iyi yoğurmam gerekiyordu ve bu da sadece elle yapılıyordu. Sabah erkenden, 6-7 gibi kiloluk ekmekler hazır olunca alır, Derenkov'un çalıştırdığı diğer fırına götürür, dönüşte de iki, iki buçuk pudluk koca bir çöreklerle ve francalayla doldurup ilahiyat fakültesine koşardım.*"²⁶⁸ Gorki'nin, o dönemdeki bu rutini eserde şöyle yer bulur:

"Satışları kiloyla yapılan yuvarlak, beyaz ekmekler çıkınca, uzunca bir tahtaya on-on iki kadar ekmek dizip hemen Derenkov'un dükkânına götürüyordum. Dönünce de iki pud'luk koca bir sepeti yağlı çörek ve francalayla doldurup öğrencilerin sabah çaylarına yetiştirmek için İlahiyat Fakültesi'ne koşuyordum."²⁶⁹

Yaşadığı buhranlı dönemden sonra Gorki, günlük hayatına, gizli işlerine devam ederken bir yandan da şiir yazmaya başlar.²⁷⁰ Gorki'nin, şiir yazmaya başlaması eserde şu sözlerle yer bulur:

"Çok kitap okumuştum, ama şiir okumayı özellikle seviyordum, hatta şiir yazmaya da başlamıştım. Artık "kendi sözlerim"le konuşuyordum. Bunların ağır, keskin şeyler olduğunu hissetsem de bana kafamdaki karmaşayı ancak onlarla dile getirebilmişim gibi geliyordu. Hele bazen, tepemi attıran durumlarda basbayağı kabalaşıyordum."²⁷¹

1887 yılı, şubat ayı Gorki'nin dünya ile arasında bağ kurmasını sağlayan kişiyi kaybettiği tarih olur. Bu tarihte Nijniy Novgorod'dan, kuzenlerinin birinden gelen bir mektupta büyükannesinin hayatını kaybettiği haberini alır. Mektupta cenazenin kendisine haber dahi verilmeden yedi hafta önce kaldırılmış olduğunu

²⁶⁷ A.e., s. 61-62.

²⁶⁸ Aktaran: Bıkov, a.g.e., s. 31.

²⁶⁹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 55.

²⁷⁰ Bıkov, a.g.e., s. 32.

²⁷¹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 57.

öğrenir.²⁷² H. Troyat bu durumu Gorki'nin dünya ile arasındaki son şefkat bağı koştur, sözleriyle ifade eder.²⁷³ Büyükanne Akulina'nın ölümü eserde şu sözlerle yer bulur:

"Ninem öldü. Ölüm haberini, ninemin toprağa verilışinden yedi hafta sonra kuzenimden aldığım bir mektubunda ninemim kilise önünde dinlenirken düşüp bacağını kırdığını yazıyordu kuzenim. Kırılan bacak sekiz gün sonra kangren olmuş. Daha sonra öğrendiğime göre, ninemin sırtından geçinen, ihtiyarcığın dilenerek topladığı parayla yaşamlarını sürdüren iki erkek ve bir kız kardeşiyle onların çocukları, -tümü de genç, sapasağlam insanlar-ninemim yaşadığı kaza üzerine bir doktor çağırılmayı bile akıl edememişler. "Kendisini Petropavlovsk'ta toprağa verdik." diye devam ediyordu mektup. "Biz hepimiz oradaydık." Kendisini seven yoksullar da geldiler, ağladılar. Dedem de ağladı. Bizi yanından kovup mezar başında yapayalnız dikildi kaldı. Biz de çalıkların ardına gizlenip onun nasıl ağladığına baktık. Yakında o da ölecek."²⁷⁴

Gorki, mektubu okuduktan sonra büyükannesinin yanında geçirdiği tüm neşeli anlar yeniden canlanır ve kötü bir ruh haline girer.²⁷⁵ Akulina İvanovna'nın ölümü sonrasında Gorki'nin hissettikleri eserde şöyle aktarılır:

"Ben ağlamadım. Yalnız, hatırlıyorum, sırtımı buz gibi bir rüzgâr yaladı. O gece avluda, odun yığınları üstünde otururken, birilerine ninemi anlatmak için karşı konulmaz bir arzu yükseldi içimde: Onun ne kadar iyi yürekli, içten, akıllı, herkese annesiymiş gibi davranan bir insan olduğunu anlatma arzusu. Şiddetini hiç kaybetmeden yüreğimde uzun süre varlığını sürdürdü bu arzu. Ancak çevremde anlatabileceğim kimse yoktu. Sonunda öylece, dile getirilemeden sönüp gitti."²⁷⁶

D. Bıkov, büyükbaba Kaşirin'in de büyükanne Akulina İvanovna'nın ölümünden üç ay sonra, 1 Mayıs'ta öldüğünü ifade eder.²⁷⁷ Ancak V. Karpenko; Kaşirin'in, Akulina İvanovna'nın ölümünden bir ay sonra yoksulluk içinde öldüğünden söz eder.²⁷⁸ Öte yandan Gorki, eserinde büyükbabasının ölümüne yer vermez.

²⁷² Karpenko, **a.g.e.**, s. 11.

²⁷³ Troyat, **a.g.e.** s. 41.

²⁷⁴ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 61.

²⁷⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 40.

²⁷⁶ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 61.

²⁷⁷ Bıkov, **a.g.e.**, s. 34.

²⁷⁸ Karpenko, **a.g.e.**, s. 11.

Farklı durumlarda uyum sağlamayı öğrenmek gibi benlik yanılması da çok yüzlü olarak tanımlanabilir: ev benliği, bir işimiz varsa iş benliği, ebeveyn benliği, politik benlik, bağınaz duygusal benlik, duygusal benlik, cinsel benlik, yaratıcı benlik ve hatta saldırgan benlik. Hepsi de neredeyse farklı bireyler gibi görünür ancak tek bir beden vardır ve yaşanmışlıkların ağırlığıyla ayakta kalma mücadelesi verir. Dolayısıyla Gorki'nin mücadelesi koşulların bir yansımasıdır. Bu durum Bruce Hood'un çalışmasında "ayna benlik" olarak da adlandırılır.²⁷⁹ Başka bir deyişle Gorki'nin varoluşu çevresindekilerin bir yansımasıdır.

3.3.2. Geçmişin Öğrettikleriyle Bir Hayat

Kişisel anıların karmaşıklığına rağmen, otobiyografik hatıralarımızın temelinde bir düzen vardır. Geçmişte olanlara dair anılar şekilsiz bir enstantane fotoğraflar ve hikayeler yığını gibi görünse de birçok araştırmacı farklı otobiyografik bilgi düzeyleri arasında ayırım yapar. Bu düzeyleri tanımlamak için çeşitli terimler önerilmiştir ancak otobiyografik bellek araştırması konusunda öncü olan Martin Conway ve David Rubin'in önerdiği tanımlar ayrıca önem taşır. Onlar üç farklı otobiyografik bilgi türünü içeren hiyerarşik bir model önerirler. Hiyerarşinin en üst düzeyi hayat dönemlerini içerir – üniversiteye gitmek, Arizona'da yaşamak ya da belirli bir yerde çalışmak gibi yıllar ya da on yıllarla ölçülen uzun hayat kesitleri. Hiyerarşinin orta düzeyi genel olayları içerir – üniversitenin ilk senesinde futbol maçlarına gitmek, Büyük Kanyon'da tatil yapmak ya da sahip olduğumuz ilk profesyonel iş gibi günler, haftalar ya da aylarla ölçülen yaygın, bileşik olay zincirleri. Hiyerarşinin en altında da olaylara özgü bilgiler yer alır – futbolda sezonun final maçını sona erdiren büyük kavga, Büyük Kanyon'u ilk kez gördüğümüz zaman ya da bir toplantıya hazırlıksız geldiğiniz zaman gibi saniyeler, dakikalar ya da saatlerle ölçülen tekil olay zincirleri.²⁸⁰ Bu düşünceye göre M. Gorki'nin yaşamışlıklarında öne çıkan hiyerarşik düzen; çocukluk yıllarında babasını yitirmesi, annesiyle birlikte büyükbabasının evine taşınmak durumunda kalmaları, annesinin ölümü sonrasında büyükbabasının onu çalışmak üzere insanların arasına göndermesi ve üniversitede okuma hayaliyle Kazan'a gelmesi şeklinde sıralanabilir. Bu

²⁷⁹ Hood, a.g.e., s. 17.

²⁸⁰ Daniel L. Schacter, *Belleğin İzinde, Beyin, Zihin ve Geçmiş*, Çev. Eda Özgül, İstanbul, YKY, 2010, s. 139-140.

gelişmeler Gorki'nin yaşamındaki hiyerarşik düzenin en üst düzey yaşam deneyimleridir. Elbette tüm bu süreçleri etkileyen deneyimler, ilişkiler, kazanımlar ve yitirilen şeyler önem taşır, üstelik Gorki'nin karakterinin biçimlenmesinde de hayli etkin olmuşlardır, ancak onun iç dünyasında büsbütün etkili olan büyükanne Akulina'nın ölümü bu hiyerarşik düzen sıralamasındaki en yaralayıcı halkadır.

Büyükanne Akulina'nın ölümünden sonra Gorki'nin dünyayla arasındaki şefkat bağı kopar. V. Karpenko'nun ifadesine göre Gorki'nin bu süreçteki ruh hali boşluğa düşmekle eşdeğerdir. Nitekim birlikte olmak için değil ama yumuşaklığında, temizliğinde, anlayışında kendini bulmak için bir kadınla ilişki kurmak ister. Bu nedenle olsa gerek, patronunun kız kardeşi Maria Derenkova başta olmak üzere, bu süreçte birkaç kadına âşık olur. Ancak, Maria Derenkova kızıl saçlı bir öğrenciye tutkundur ve Gorki'nin duygularını hor görür.²⁸¹ V. Karpenko'nun ifade ettiği gibi, Derenkova, Gorki'nin aşkını karşılıksız bırakmakla kalmaz bir de onun duygularıyla alay eder.²⁸² Mariya Derenkova ile Gorki'nin tanışmaları 1884 yılının sonbaharında gerçekleşir.²⁸³ Gorki, âşık olduğu bu dönemi ve duygularını eserde şöyle anlatır:

“Sanırım Marya Derenkova'ya âşıktım. Bizim dükkânda ekmek satış işinde çalışan kırmızı dudaklarından sevecen gülümsemesi hiç eksik olmayan, dolgun yapılı, al yanaklı Nadejda Şçerbatova'ya da âşıktım. Galiba ben hep âşıktım. Yaşım, kişiliğim, sürdürdüğüm karmaşık yaşam bir kadınla birlikte olmamı gerektiriyordu ama bunun için zaman erken olmaktan çok, galiba artık geçti. Bir kadının sevecenliğine ya da hiç değilse dostça ilgisine ihtiyaç duyuyordum. Açık yüreklilikle kendimi anlatmak istiyordum; zihnimi dolduran kördüğüm olmuş düşünce karmaşasından, biriyle ilintisiz izlenimler kaosundan kurtulmak istiyordum.”²⁸⁴

Gorki'nin yaşamında gerçekleşen bu gibi olumsuzluklar hiyerarşinin orta düzeydeki genel olayları olarak değerlendirilebilir. Ancak günden güne daha da kötüye giden bileşik olay zincirleri Gorki'yi, yaşamı çok merhametsiz bulmaya iter. Yazarın söz konusu ruh hali esere şöyle yansır:

²⁸¹ Troyat, **a.g.e.**, s. 41.

²⁸² Karpenko, **a.g.e.**, s. 11.

²⁸³ Pozdin, **a.g.e.**, s. 15

²⁸⁴ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 79.

“Doğrudan gözlemcisi olduğum hiçbir şeyin insanlara merhamet duygusuyla bir ilgisi yoktu; gördüğüm, yaşadığım her şey hemen bütünüyle bu duyguya yabancıydı. Önümde göz alabildiğine açılan hayat, bitmez tükenmez düşmanlıklar, acımasızlıklar, beş para etmez şeylere sahip olma uğruna verilen bitmez tükenmez kirli savaşlarla doluydu. Bense yalnızca kitap peşindeydim, kitap dışında hiçbir şey umurumda değildi. (...) Rüzgâr, adeta iç çekiyor, fenerin ışığını titretiyordu; ama insana sanki fenerlerin ışığı değil de yere toz gibi bir ekim yağmuru serpeleyen koyu kurşuni gökyüzü titriyormuş gibi geliyordu. Sırlıklam olmuş bir orospu, koluna girdiği bir sarhoşu yolun yukarısına doğru çekiştiriyordu. Adam hıçkırıklar içinde bir şeyler homurdanıyor, kadınsa boğuk bir sesle, yorgunca: - Senin kaderin de bu... -diyordu. “İşte” diye düşündüm, “beni de tıpkı böyle sürüyüp götürüyor biri, pis birtakım yerlere doğru çekiştiriyor ve bana birbirinden değişik, kederli, tuhaf insanlar gösteriyor. Ben bundan yorulduğum artık.” Belki tam da bu sözler geçmedi aklımdan, ama zihnimde ışıyan düşünce buydu ve ben ruh yorgunluğumu, yüreğimi saran acı küflenmeyi tam da o kederli güz akşamı hissettim. Ve o andan sonra kendimi büsbütün kötü hissetmeye başladım; kendime dışarıdan soğuk, yabancı, düşman gözüyle bakıyordum artık.”²⁸⁵

19. ve 20. yüzyılın sınırında gençlerin daha yeni yeni büyümeye başladıkları dönemde herhangi bir nedenle kendilerini öldürmeleri moda olur. 1885 yılının Ocak ayında Kazan’da çay tüccarı bir babanın kızı, kendisinin rızası dışında sevmediği birisiyle evlendirilmek istemesi nedeniyle intihar eder. Bu olay bütün Kazan’da hızla yayılır. Bu haber “Voljskiy vestik” gazetesinde dahi yayımlanır; yalnızca öğrenciler tarafından değil, Semyonov fırınının çalışanları tarafından da konuşulur. Gorki, bu kızın kendi rızasıyla neden olduğu ölümüne kayıtsız kalır. Kızın cenaze törenine beş bin civarında öğrenci katılmışken Gorki katılmaz.²⁸⁶ Ancak, tuhaf bir şekilde, bu olayın ardından Gorki de bir intihar girişiminde bulunur.²⁸⁷ H. Troyat, Gorki’nin 12 Aralık akşamı saat sekizde, saçma bir duruma son verme duygusuyla, Kazanka ırmağının kıyısına gidip göğsüne bir mermi sıktığından söz eder.²⁸⁸ 14 Aralık 1887 tarihinde “Voljskiy vestnik” gazetesinde şöyle bir yazı çıkar:

“12. günün akşamı 20.00 sularında Nijegorodsk loncasından Aleksey Maksimoviç Peşkov hayatını sonlandırmak maksadıyla sol göğüs boşluğuna bir tabanca ile ateş etmek suretiyle kendini yaralamış, tıbbi müdahalenin yapıldığı hastaneye

²⁸⁵ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 89, 91.

²⁸⁶ Basinski, **a.g.e.**, s. 54.

²⁸⁷ Bıkov, **a.g.e.**, s. 34.

²⁸⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 42.

götürülmüş, yarası doktorlarca ağır bulunmuştur. Kurşun kalbe yakın geçmiş fakat ciğerlere zarar vermemiştir. Dokuz gün sonra hastaneden taburcu edilmiştir.”²⁸⁹

D. Bıkov’a göre, Gorki’nin anatomi atlasından insanın göğüs kafesinin yapısına dahi çalışarak yapmış olduğu bu intihar girişimi, elinin titremesi nedeniyle başarısız olmuş, kurşun kalbine isabet etmemiş, ancak ciğerlerine zarar vermiştir. İ. Gruzdev ise kalbine ateş etmek niyetiyle silahını ateşleyen Gorki’nin başarısız olduğunu ve kurşunun ciğerini delerek sırt derisinin altında kaldığını, ardından neredeyse bilinci tamamen kapalı bir şekilde hastaneye getirildiğini, yapılan ilk muayenede müdahale etmenin umutsuz olduğunu ama sonrasında ameliyatın cerrah Plyuşkov tarafından yapıldığını ve 6. günün sonunda Gorki’nin oturabildiğini, 10. günde ise hastaneden taburcu edildiğini yazar.²⁹⁰ P. Basinski, Gorki’nin intihar girişimi sonrasındaki hastane sürecini ayrıntılı olarak anlatır: Gorki, kendine ateş ettikten sonra operasyonun yapıldığı yerel hastaneye kaldırılır. Dokuzuncu günde taburcu edilir. Hastanenin erkek cerrahi bölümüne ait raporlar listesindeki bilgiler şöyledir:

“Aleksy Maksimoviç Peşkov, yaş: 19, Rus, Nijniy Novgorod’dan, meslek: fırıncı, okuryazar, bekâr, ikamet adres: Basseynaya sokağı Stepanovların evi. Hastaneye geliş zamanı: 12 Aralık 1887, saat: 20.30, Teşhis: Akciğer bölgesinden ateşli silahla yaralanma, sol ciğerin alt kısmında bir parmak çapında giriş izi ve yaranın etrafı yanmış durumdadır. Ciğerin arka üst kısmında, kürek kemiğinin alt köşesinin üç parmak altında kurşun sabitlenmiş ve yerinden çıkarılmıştır. Yaraya antiseptik tedavi uygulanmıştır. 21 Aralık 1887 tarihinde iyileşmiş olarak taburcu edilmiştir. Stajyer Doktor İv. Plyuşkov, Uzman Doktor Malinovski.”²⁹¹

Bu bilgilerin yanı sıra, Gorki’nin bu denemeden sonra çok ciddi bir şekilde değişerek farklı bir insana dönüştüğünden de söz edilmiştir.²⁹² Gorki, intihara kalkışmasını eserinde şöyle anlatır:

“Aralık’ta, canımı kıymaya karar verdim. ‘Makar’ın Yaşamından Bir Olay’ adlı öykümden bu kararımın nedenlerini açıklamaya çalıştıysam da bunu başaramadım: Öykü, iç gerçekçiliği olmayan, tuhaf, tatsız tuzsuz bir şey oldu. Ama belki de bu

²⁸⁹ Karpenko, **a.g.e.**, s. 11.

²⁹⁰ Gruzdev, **a.g.e.**, s.41-42.

²⁹¹ Basinski, **a.g.e.**, s. 54.

²⁹² Bıkov, **a.g.e.**, s. 35.

öykünün başarılı yanı tam da buydu: İç gerçeklikten tümüyle tamamen yoksun oluşu. Anlatılan olaylar gerçek olmasına gerçek; ama bunlar sanki benim ağzımdan anlatılmıyor gibi ve öykü de zaten sanki bana ilişkin değilmiş gibi. Yazınsal değer konusu şurada dursun, ama bu öyküde, kendi üzerimden atlamış gibi hissetmek hoşuma gidiyor. Pazarda bir trampetçinin içinde dört mermisi olan tabancasını satın aldım ve kendimi tam kalbimden vurmaya umarak göğsüme ateş ettim. Ancak kurşun yalnızca ciğerimde bir delik açmıştı. Bir ay kadar hastanede yattıktan sonra dünyada benden daha aptal birinin olmayacağına iman etmiş olarak ve utançtan yerin dibine geçerek yeniden fırında çalışmaya başladım.”²⁹³

“Benim Üniversitelerim”de Gorki’nin bir ay sonra hastaneden taburcu edildiği ifade edilir, ancak daha önce de belirtildiği üzere V. Karpenko ile P. Basinski, Gorki’nin dokuz gün sonra taburcu hastaneden edildiğini belirtmiştir. D. Bıkov’a göre ise hastanede iki hafta süren iyileşme süreci boyunca Gorki kendisini iyi hissettirecek bir şeyler bekler.²⁹⁴ H. Troyat’ın incelemelerine göre ise Gorki’nin intihar girişiminden sonra, cebinde alaycı bir not bulunur, notta şöyle yazmaktadır:

“Ölümünden Alman şair Heine’nin sorumlu tutulmasını rica ediyorum: Dişi ağrıyan kalbi o icat etti. İlişikte, bu vesileyle mahsus çıkarttığım kimlik belgelerimi bulacaksınız. Son zamanlarda bana ne tür şeytanların musallat olduğunu anlamak için, kalıntılarımın kesilip açıklanarak incelenmesini rica ederim. Ekteki pasaporttan, Aleksey Peşkov olduğum anlaşılıyor, ama umarım bu nottan hiçbir şey anlaşılıyordur.”²⁹⁵

Ancak, Gorki, eserinde bu nota dair herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. H. Troyat, Gorki’nin hastanede bulunduğu süreçte (üçüncü günde) başucunda bulunan hidrokloriti (hastaları uyutmak ve sakinleştirmek için kullanılan bir tür preparat) içerek ikinci bir intihar girişiminde bulunduğundan söz eder. Midesinin yıkanmasından sonra kendisine gelir.²⁹⁶ D. Bıkov’a göre de Gorki, ikinci kez intihar girişiminde bulunur, ancak bu kez kendine geldiğinde bu dünyaya inat olsun diye, tüm zorluklara rağmen ölme arzusundan vazgeçer. Ölümün kıyısında olmak onun için ciddi bir tetkik olur ve dünyanın değil Gorki’nin kendisinin haklı olduğuna dair

²⁹³ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 97.

²⁹⁴ Bıkov, **a.g.e.**, s. 36.

²⁹⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 42.

²⁹⁶ **A.y.**

düşüncelerini tam anlamıyla güçlendirir. Daha sonra, intihar ettiği zaman onu karlar üzerinde yaralı bir şekilde bulup ölmekten kurtaran yaşlı Tatar bekçi gelir ve onun ağzından çıkan kelimeler dünyanın tüm zalimliğinin ve sıkıntısının yerini alır. Fırından iki arkadaşı ve üç işçi de ziyaretine gelir, neyse ki onunla ideolojik bir görüşme yapmazlar. Yalnızca sakin ve laubali bir şekilde görünmeye çalışırlar ancak bu bile Gorki'yi ağlamanın eşiğine getirir.²⁹⁷ Derken yoldaşlarından birisi kulağına eğilerek ona “Budala!” der. Gorki, eserinde bu bilgilere yer vermemiştir.

Gorki, hastaneden taburcu olduktan sonra bambaşka bir insan olur. Daha sonraları çok ıstırap çekeceği tüberküloz hastalığının nedeni olacak intihar girişiminden çok utanç duyar.²⁹⁸ D. Bıkov, Gorki'nin bir süre daha Semyonov'un fırınında çalıştığından, bu süre zarfında patronuyla barış ilan etse de bunun onu tatmin etmediğinden ve Derenkov'un fırınına geri döndüğünden söz eder.²⁹⁹ H. Troyat ise hastaneden taburcu edilmesi sonrasında, Gorki'nin fırındaki işinin başına döndüğünü belirtir.³⁰⁰

H. Troyat, bu intihar vakasının basitçe unutulmadığından, Peşkov vakasının daha derinden incelenmesi için polis görevlilerinin “veda notunu” Ortodoks kilisesinin mahalli yönetim kuruluna ilettiğinden söz eder. Ayrıca, Gorki'nin yaşadığı bölgenin papazı, Peder Malov ona iki celp yollar ama Aleksey cevap vermez. Bunun üzerine yönetim kurulu Aleksey Peşkov'dan başarısız intiharının nedenlerinin sorgulanması ve “bu dünyadaki varoluşunun anlamını ve amacını” aydınlatılmak üzere, Aziz Theodore manastırına gitmesini talep eder. Huzuruna çıktığı dini mahkeme bir keşiş, bir papaz ve Kazan ilahiyat akademisinin bir profesöründen oluşur. Gorki, o seçkin ruhani yargıçlar karşısında, “tanrıtanımaz hareketine” dair bir açıklama yapmayı reddeder ve otoritelere meydan okuyup dogmalarla alay ederek kendini “hayatının ve ruhunun yegâne meşru efendisi” telakki ettiğini bildirir. Bu yüzden yüksek hukuk meclisi onu yedi seneliğine aforoz edilmeye mahkûm eder.³⁰¹ V. Karpenko'nun incelemelerinde ise Gorki'nin intihar girişiminden altı ay sonra, kendisine 1888 yılı Haziran ayında Kazan ruhani liderliği

²⁹⁷ Bıkov, **a.g.e.**, s. 36-37.

²⁹⁸ Karpenko, **a.g.e.**, s. 12.

²⁹⁹ Bıkov, **a.g.e.**, s. 37.

³⁰⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 42.

³⁰¹ **A.e.**, s. 43.

tarafından 7 yıl süresince dinden çıkarıldığına dair bir belge verildiği ifade edilir.³⁰² Öte yandan Gorki, eserinde bu bilgilere yer vermemiştir.

Otobiyografik bilginin farklı unsurları birbirinden koştığında, normalde sorunsuzca hatırladığımız bir dünya dolusu anının altında büyük bir düzen ve kompleks bir yapı olduğunu fark ederiz. Otobiyografik bir anı olarak yaşadığımız şey, hayat dönemlerini, genel olaylar ve belirli olay zincirlerine ilişkin bilgilerimizden oluşmaktadır. Tüm bu bilgiyi bir araya getirdiğimizde, hayat hikâyemizi anlatmaya başlarız. Hikâyeler sadece, bir sekreterin toplantı tutanakları gibi, tam olarak ne zaman ne olduğunu bildirmek için tutulan “kayıtlar” değildir. Hikâyeler gerçeklerden ziyade anlamlarla ilgilidir. Geçmişin öznel ve süslü anlatımıyla, geçmiş inşa edilir – tarih yapılır.³⁰³ Bundan olsa gerek Gorki’nin anlatımında bazı şeyler gerçekle örtüşmez, bazı şeylerse yazarın yüklediği anlamla okura yol alır. Kayıt olarak değil, anlamlandırılmayla ilişkilendirilen bu aktarım, yalnızca hiyerarşinin üst düzey olaylarını değil, orta ve an alt kısımda yer alan genel gelişmeleri de kendi bünyesinde barındırır. Nitekim 1888 yılı, Mart ayında ekmek fırınındaki işine döndükten sonra gizli faaliyetlerine kaldığı yerden devam eden Gorki’nin deneyimleri bu yönde önem taşıyan bir dizi olayla eserinde de yer bulur.

Fırıncı Derenkov’un bir arkadaşı olan kumral sakallı, alabros kesilmiş gür saçlı, koca bir dev olan Mişel Romas, Gorki’yi görmeye gelir ve onu oradan kırk verst mesafede, Volga kıyılarındaki Krasnodivovo kasabasına çalışmaya davet eder. Mihail Romas, 1885 yılında, kısa bir zaman önce on yıl kaldığı Yakustk’tan, sürgünden gelmiştir.³⁰⁴ Romas, Gorki’ye orada kolay bir iş, bolca boş vakit ve her türlü yasadışı kitaba erişim vaat eder. Romas’ın büyük fikri, başka dükkânlarda ilan edilenden düşük fiyata mal satarak köylülerin güvenini kazanmak ve onları kendine çekip ilerici bir siyasi düşünce uyandırmaktır.³⁰⁵ D. Bıkov, Gorki’nin fırına döndükten sonra Mihail Romas ile tanıştığını ve onun halkçı olduğunu ifade eder.³⁰⁶ Gorki, Romas ile tanışmasını şöyle anlatır:

³⁰² Karpenko, **a.g.e.**, s. 12.

³⁰³ Schacter, **a.g.e.**, s. 144.

³⁰⁴ Karpenko, **a.g.e.**, s. 12.

³⁰⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 44.

³⁰⁶ Bıkov, **a.g.e.**, s. 37.

“Yeniden fırında çalışmaya başladım. Ama fırın işi uzun sürmedi. Mart sonlarında bir akşam fırından çıkıp satış yerine geldiğimde satıcı kızların odasında Hohol’u gördüm. Pencerenin önünde bir sandalyede oturmuş kalın sigarasını tütürüyor, dalgın dalgın savurduğu dumana bakıyordu. Beni görür görmez: -Biraz zamanınız var mı? -diye sordu, selam bile vermeden. / -Yirmi dakikam var. / -Oturun, konuşalım. / -Yanıma gelmek istemez miydiniz? -diye başladı; sakın, alçak sesle konuşuyordu.- Volga’nın kırk beş verst kadar aşağısında, Krasnovidovo köyünde oturuyorum; bir dükkânım var, bana alışveriş işlerinde yardım edeceksiniz... Çok zamanınızı alacak bir iş değil bu... Güzel kitaplarım var... Okumanız konusunda yardımcı olurum. -Altı dakikada bitirdik! Adım Mihaylo Antonov, soyadım Romas, işte böyle.”³⁰⁷

Gorki, bu teklifi sevinçle kabul eder ve iki gün sonra, Volga’dan Krasnodivovo’ya gitmek üzere vapura biner. Gorki, kasabaya vardığı akşam Romas’la her kelimesi hafızasına kazınan bir sohbet gerçekleştirir.³⁰⁸ Gorki ve Romas arasında geçen sohbet, eserde şöyle yer bulur:

“-Siz doğuştan yetenekli, inatçı ve görebildiğim kadarıyla iyi niyetli bir insansınız. Sizin eğitim almanız gerek; ama kitapların insanları görmenize engel olmayacağı bir eğitim olmalı bu. Eski tarikatlardan birine bağlı olan yaşlı bir adamın çok yerinde bir sözü vardı, “Her bilginin kaynağı insandır” diye. İnsanların acı duyarak, zorlanarak öğrendikleri bilgi, sağlam yer edinir kendine.”³⁰⁹

Sohbetin devamında Romas, Gorki’ye Krasnovidovo kasabasına geliş amaçlarının muhtemel fikirlerini dayatmak ve onları toprak sahiplerine karşı örgütlemek olduğunu anlatır. Ayrıca Romas “köyün ruhunu uyandırmak” ister. Kurmaya çalıştığı organizasyonun gücüyle polisin keyfiyetine, idarenin toprak kurallarına karşı koymayı hedefler. Ona göre birlik, bir köydeki birinci ve en üst kaledir.³¹⁰ Gorki, bu propagandaları eserinde şöyle aktarır:

“Romas, muhlikleri, küçük toprak sahiplerini örgütleyerek istifçi tüccarın elinden kurtarmak gerektiğinden söz etti. Mujiğin kafasına sokulması gereken şey şudur:

³⁰⁷ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 98-99.

³⁰⁸ Troyat, **a.g.e.**, s. 45.

³⁰⁹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 105.

³¹⁰ Gruzdev, **a.g.e.**, s.44.

‘Sen, kardeş, aslında fena bir adam değilsin, ama hayatın berbat ve onu düzeltmek, güzelleştirmek, kolaylaştırmak için parmağını bile oynattığın yok. Yabani bir hayvan bile kendine bakma, kendini savunma konusunda senden daha iyidir. Oysa kaynak mujiktir, yani sensin: Bütün o soylular, din adamları, bilginler, çarlar... Hepsi eski birer mujiktir. Gözün açıldı mı? Yaşamayı öğren ki, önüne gelen seni tokatlamasın...’³¹¹

Gorki, burada bulunduğu zaman zarfında, okuma hevesi konusunda Kazan’da olduğundan daha rahat bir konumdadır; böylelikle daha fazla kitap okur. Hatta Krasnovidovo kasabasına geldikleri birinci günde Romas, Gorki’yi daha da çok cezbetmek için ona kitaplığını gösterir.³¹² Gorki, bu kitapları eserinde şöyle anlatır:

“Mutfağa geçtik ve bana kitaplarını göstermeye başladı. Kitapların hemen tümü bilimsel nitelikteydi. Buckle, Lyell, Lecky, Lubbock, Taylor, Mill, Spencer, Darwin... Ruslardan Pisarev, Dobrolyubov, Çernişevski, Puşkin, Gonçarov’un Pallada Fırkateyni adlı eseri ve Nekrasov. Kitapları, kocaman eliyle bir kedi yavrusunu okşar gibi okşuyor, sevecenlikle mırıldanıyordu: -Güzel kitaplar! Hele şu, sansür yaktığı içi bulunması çok zor bir kitap. Devletin ne olduğunu öğrenmek istiyorsanız, bu kitabı okumalısınız. Hobbes’un Leviathan’ını uzattı bana. -Şu kitap da devlet üzerinedir, ama biraz daha kolay, eğlenceli bir kitaptır. Machiavelli’nin Hükümdar’ıydı, eğlenceli dediği kitap.”³¹³

Gorki ile Romas’ın sohbetleri uzar gider. Yaptıkları bu konuşma sonrasında Gorki, intiharın ardından büründüğü ruh halinden bir nebze de olsa uzaklaşabilmiştir.³¹⁴ İkilinin sohbeti eserde şu sözlerle aktarılır:

“Bu tek yönlü konuşma neredeyse gece yarısına kadar sürdü; sanırım Romas bunu hiç zaman yitirmeden beni kendi düzeyine yükseltmek, bana yanı başında sağlam bir yer vermek için yapmıştı. Biriyle birlikte bulunmak bana ilk kez büyük keyif vermişti. Canıma kıyma girişiminden sonra kendime saygım yerlerde sürünüyordu; kendimi bir hiç olarak görüyor, sürekli kendimi suçluyor, yaşamaktan utanıyordum. Romas, sanırım bunu anladı ve yalnızca önümde kendi hayatının kapısını açarak, alabildiğine yalın, insanca, düştüğüm yerden doğrulup kalkmamı sağladı. Unutulmaz bir gündü.”³¹⁵

³¹¹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 106.

³¹² Gruzdev, **a.g.e.**, s.43-44.

³¹³ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 107.

³¹⁴ Troyat, **a.g.e.**, s. 45.

³¹⁵ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 107-108.

Kitapların çekiciliğine gitgide daha çok kapılan Aleksey, patronunun küçük insanlara büyük beyinlerle aynı sevgiyi göstermesini anlayamaz. Oysa kendisi şair ve filozoflarla ahablık etmekten coşku duyarken, mujiklerin dar ve kindar zihniyetlerini kınamaktan başka bir şey yapmaz. Onları şehirli işçilerden geri bulur. İnsan gücünü aşan bir işin bitkin düşürdüğü köylüler neşe ve şaka nedir bilmez, “kör gibi” yaşar, bir felaketten ötürü hep bir korku duyar, gün boyu sızlanır ve “kurtlar gibi” birbirlerinden kuşkulanırlar. Sonuç olarak Gorki, köylünün yaşamını, tutum ve davranışlarını hep yadırgar ve eleştirir.³¹⁶ Gorki’nin köylüler hakkındaki düşünceleri eserde şöyle ifade bulur:

“Köy ise hoşuma gitmiyor. Mujikler anlaşılmaz insanlar. Hele kadınları! Durmadan hastalıklarından yakınırlar: Ya “yürekları daralır” ya da “göğüsleri sıkışır” ya da sürekli “karınları oyuluyor” gibidir. Bayram günleri evlerinin önünde ya da Volga kıyısında otururken en çok ve neredeyse haz duyarak söz ettikleri konu hep budur. Bir anda ve inanılmaz bir kolaylıkla birbirlerine kızar, bitmez tükenmez öfkeyle küfürler yağdırırlar. On iki kapık etmeyecek kırık bir çömlek için üç aile sopalarla birbirine girer, yaşlı bir kadının kolu kırılır, bir delikanlının başı yarılr. Hemen her hafta görülür böyle kavgalar. Delikanlıların kızlara davranışlarındaki edepsizliğe diyecek yoktur: Tarlada yakaladıkları kızların eteklerini başlarına geçirirler ve ağaç kabuğundan yapılmış bir ipele eteği sıkıca bağlarlar. Bunun adı “kızı çiçek yapmak”tır. Belinden aşağısı çıplak kalan kızlar çığlık atıp küfredeseler de sanki bu oyun onların da hoşuna gider.”³¹⁷

Romas ve Gorki’nin çabalarına rağmen kasabalılar onlara düşman olmayı sürdürür. Romas’ın başka yerlerden daha ucuza mal satması, onları zengin köylülerin ve tefecilerin çevirdikleri dümenlere karşı savunması bile şüpheli görülür. Krasnovidovo’nun önde gelen insanları sosyalist esnafı yıldırma için birleşir ve kaderlerini iyileştirmeyi düşleyen zavallıları onlara karşı kışkırtırlar. Kimliği belirsiz kişiler Gorki ve arkadaşının üzerlerine ateş atar, en sadık taraftarlarından biri balta darbesiyle katledilir. Ağustos 1888’de dükkân ve evleri yakılır.³¹⁸ İ. Gruzdev’in

³¹⁶ Troyat, a.g.e., s. 46.

³¹⁷ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 123-124.

³¹⁸ Bıkov, a.g.e., s. 39.

çalışmasında Romas ve Gorki'ye gece vakti sopalarla saldırıldığını, Romas'a iki kez ateş edildiğini, kendilerine çok fazla sorun çıkarıldığını, Romas'ın kendisi başta olmak üzere yardımcısının da yanarak ölmesi için kulübesinin kundaklandığı ve köylü İzot'un balık avladığı sırada baltayla öldürüldüğü aktarılır.³¹⁹ Bu olayın ardından Gorki, köye karşı nefret duymaya başlar. Romas, girişiminin başarısız olmasından sonra vaazlarını başka yerde vermek için Krasnodivovo'dan ayrılmaya karar verir.³²⁰ Evin ve dükkânın kundaklama anı eserde şöyle anlatılır:

“Hohol: -Yanık kokusu geliyor, -dedi kaygıyla. -Galiba yanıyoruz? Aynı anda avludan Aksinya'nın çıığı yükseldi: -Yanıyoruz! Avluya koşuştuk. Samanlığın, sebze bahçesinden yana olan duvarı yanıyordu. Samanlığa gazyağı, katran ve değişik yağ fiçilerini depoluyorduk. Birkaç saniye taş kesilmiş gibi, parlak gün ışığı altında soluklaşmış işgüzar alev dillerinin duvarları yalayıp oradan çatıya doğru kıvrılışını izledik. Aksinya bir kova su getirdi. Hohol suyu çiçeklenen duvara serpti. Sonra kovayı fırlatıp atarak: -Lanet olsun! -diye bağırdı.”³²¹

Bu olaylar sonrasında Romas'ın, Gorki'nin kasabadaki insanlar hakkında varmış olduğu yargıyı değerlendirdiği ve ardından kasabadan ayrılma kararını bildirdiği konuşma eserde şöyle yer bulur:

“-Yargılamakta, kınamakta, ayıplamakta acele etmeyin! Bu en kolay yoldur; kendinizi bu tür kolaylıklara kapılmaktan alıkoyun. Her şeye sakın, soğukkanlı bir şekilde bakın ve bu sırada yalnız bir şey düşünün: Her şey geçer, her şey iyiye doğru değişir. Ha, bu uzun mu sürer? Daha iyi ya, ne kadar uzun sürerse değişim o kadar iyi olur! Her şeyi izleyin, inceleyin, yoklayın... Korkusuz olun... Ama yargılamada acele etmeyin... Yeniden görüşünceye kadar hoşça kalın, değerli dost!”³²²

Bu olay sonrasında, Gorki uzun yıllar boyunca köye ve köylüye karşı güvensizlik duyar.³²³ Oysa Gorki'nin Krasnovidova kasabasına gelişi, gerçekten yeni bir hayata ve işe adım atma hayaliyle doludur. Sonunda bir şeylere ciddi ciddi yaklaşma şansı olur. “Şimdi gerçek bir işin insanlarıyla birlikte çalışabilecektim” diyecektir.

³¹⁹ Gruzdev, **a.g.e.**, s.46.

³²⁰ Troyat, **a.g.e.**, s. 47.

³²¹ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 148.

³²² **A.e.**, s. 160.

³²³ Karpenko, **a.g.e.**, s. 12.

Kasabada umudunun ne kadar arttığı anlaşılır. Kasabadaki bu hayatı ve işi Gorki'ye yeni bilgiler katar. İ. Gruzdev'in deyimiyle Krasnovidova kasabası da, Semyonov'un fırını gibi Gorki'nin *üniversitelerinden* biri olur.³²⁴ Gorki, Romas'ın kasabadan ayrılışından sonra kendisini yalnız hissetmeye başlar. Efendisini kaybetmiş genç bir köpek gibi, köyden köyde başıboş dolaşır. Sonunda o da bu konuk sevmez bölgeden kaçmaya karar verir.³²⁵ D. Bıkov'a göre, Gorki'nin Krasnovidovo'dan gezgin hayatı yaşamak için ayrılışının bir nedeni de Gorki'nin Derenkov'un kız kardeşi Mariya'ya âşık olmasına karşın, onun Romas'ı seçmesi ve onunla evlenmesidir.³²⁶ Gorki, Romas'ın gidişinden sonra hissettiklerini ve oradan ayrılışını eserde şöyle ifade eder:

“Onun Krasnovidova'dan ayrılışından sonra kurşun gibi ağır bir keder kapladı içimi. Sahibini yitirmiş bir yavru köpek gibi gezinip duruyordum. Barinov'la köy köy dolaşıyor, varsıl mujiklerin harmanlarını kaldırıyor, patateslerini söküyor, bahçelerini temizliyorduk. Ben, Barinov'un hamamında yatıp kalkıyordum. Hamamın camını döven şiddetli yağmur, camın alt köşesinden minik bir dere gibi aşağıya, dere yatağına akıyordu. Son fırtınanın solgun şimşekleri güçsüzce ışıyordu gökte. Usulca üsteledi Barinov: -Ha? Gidelim mi? Yarın? Gittik.”³²⁷

P. Basinski'nin incelemelerinde de Gorki'nin Kazan'dan sonra Krasnovidova'da köylülerin arasında bulunduğu ve halkçı Romas'ın dükkânını yakan köylülerle kavgaya tutuştuğu anlatılır. Fakat Gorki ilerleyen zamanlarda bu köylülere rençberlik eder. Rençberlikten usanınca ise Samara üzerinden bir yük gemisiyle Hazar denizine doğru yola koyulur.³²⁸ Volga'dan aşağıya inen bir mavnaya tayfa olarak yazılır.³²⁹ Gorki, Krasnovidovo'dan ayrılış hikâyesini eserinde şöyle aktarır:

“Bir güz gecesi, Volga üzerinde çalışan bir mavnanın kışında, kocaman kafalı, baştan ayağa tüyler içinde bir ucubenin tuttuğu dümenin yanında oturup yolculuk yapmak inanılmaz güzeldi. Yolcu vapurlarına binecek paramız olmadığı için bu mavnaya bizi “hayrına” almışlardı. Öbür tayfalar gibi “vardiya tutmamıza” karşın, mavnadaki herkes bizi dilenci gibi görüyordu.”³³⁰

³²⁴ Gruzdev, **a.g.e.**, s.47.

³²⁵ Troyat, **a.g.e.**, s. 47.

³²⁶ Bıkov, **a.g.e.**, s. 39.

³²⁷ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 160.

³²⁸ Basinski, **a.g.e.**, s. 70

³²⁹ Troyat, **a.g.e.**, s. 47.

³³⁰ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 161-162.

Simbirsk'te, o ve macera yoldaşı Barinov adında genç bir köylü, davranışlarını şüpheli gören mürettebat tarafından tekneden kovulurlar.³³¹ Gorki, mavnadan kovulmalarını şöyle yazar: “*Simbirsk'e vardığımızda mürettebat, hiç de nazik olmayan bir biçimde bizi mavnadan indirdi. -Bize uygun insanlar değilsiniz! - dediler bize.*”³³² H. Troyat'a göre Gorki ve yol arkadaşı Hazar denizi kıyısına erişme düşüncesiyle bir yolcu treniyle Samara'ya kadar kaçak seyahat ederler. Orada yine bir mavnada işe girerler. Yedi gün sonra Astrahan'a varırlar ve bir Kalmuk balıkçılık işletmesinde iş bulurlar.³³³ Gorki, Hazar denizine ulaşmasını eserinde şöyle anlatır:

*“Kaçak olarak bindiğimiz bir yolcu vapuruyla Samara'ya gittikten sonra iş bularak yedi gün süren kazasız belasız denilebilecek bir yolculukla Hazar kıyılarına ulaştık ve Kabankulbay aldı bir Kalmuk'un pis işletmesinde, küçük bir balıkçı artelinde işe girdik.”*³³⁴

Anlatım ve gerçekte var olan arasında kimi zaman uyuşmazlıklar olması otobiyografik anıların karmaşık inşalar olduğunu düşündürebilir, ancak bu tamamıyla sahte, kendi kurgularımızı doğrulayan düşler dünyasında yaşadığımız anlamına gelmez. Hayatın genel hatlarını oluşturan anıların esas itibarıyla doğru hatırlandığına inanmak için nedenler mevcuttur. Araştırmacı Daniel L. Schacter'ın ifade ettiği gibi “*Bellek alanları sınırsızdır. Mekânlar onun hizmetkârı, zaman ise oyun sahasıdır. Hayat içinde yol aldıkça, daha yakın bir arkadaş bulmak zorlaşır.*”³³⁵ Belleğimiz anılarımızı çarpıtığında veya olmamış bir şeyi olmuş gibi hatırladığımızda, bu hatalar bize belleğin kırılğan gücünün doğası hakkında açıklayıcı ipuçları sunar. Bu anlamda Devrim öncesi Rusya'nın ağır koşullarını ve aşağılanmış insanların içindeki gücü gören, başka bir deyişle kendi hissiyatıyla da bunun bilincinde olan Gorki, özgür, onurlu insan idealini yalnızca devrimci-romantik bir biçimde değil, aynı zamanda otobiyografik bir aktarımla da sanatına taşımıştır.

³³¹ Troyat, **a.g.e.**, s. 48.

³³² Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 167.

³³³ Troyat, **a.g.e.**, s. 48.

³³⁴ Gorki, **Benim Üniversitelerim**, s. 168.

³³⁵ Daniel L. Schacter, **Belleğin İzinde, Beyin, Zihin ve Geçmiş**, Çev: Eda Özgül, İstanbul, YKY, 2010, s.145.

SONUÇ

“Otobiyografi Sanatı Bağlamında Maksim Gorki’nin ‘Çocukluğum’, ‘Ekmeğimi Kazanırken’ ve ‘Benim Üniversitelerim’ Üçlemesi” başlıklı çalışmada otobiyografi sanatının özünü oluşturan *bellek* kavramı felsefi bir yaklaşımla, *kendilik* kavramı ise psikoloji araştırmaları ekseninde ele alınmıştır. Kendi yaşamını sanatıyla bütünleştiren, yaşanmışlıklarıyla bir varoluş hikâyesi yaratan Gorki’nin üçleme formundaki eserleriyle bütünleştirdiğimiz çalışmamızın kuramsal çerçevesi otobiyografiyi psikolojik bir yaklaşım olarak ele alan araştırmacıların ve otobiyografi sanatını bu disiplinle bir arada değerlendiren edebiyat bilimcilerin çalışmaları ışığında oluşturulmuştur. İncelememizin birinci bölümünde her varlığı bir kendiliğindenlik, bir kendini yaratma birimi olarak nitelendiren *kendilik*, *benlik* bir kavram olarak ele alınmış, otobiyografi sanatıyla bütünleştirilen bu yaklaşım “Yaşanan haliyle bir hayat, anlatılan haliyle bir hayattan ayrılamaz” diyen psikolog Jerome Bruner’e mal edilmiştir. Bunun yanı sıra edebi bir tür olarak otobiyografi sanatının özelliklerine yer verilmiş; yazarın psikolojisi, manevi gelişimi ve kişisel özelliklerinin karakteri üzerindeki izdüşümü bu yaklaşım ekseninde ele alınmış ve örneklerle açıklanmıştır.

Temel olarak Batı düşüncesi çalışmalarından beslenen otobiyografi sanatının Batı’daki tarihsel gelişimi irdelenmiş, Antik Yunan, Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanmayı kapsayan bir süreç sonucunda biçimlenen *kendilik kavramı* bireyselliğin kökenleriyle ilişkilendirilmiş ve St. Augustinus, Dante Alighieri, Michel de Montaigne, Jean Jacques Rousseau gibi farklı dönemlerde öne çıkan sanatçıların çalışmaları örneğinde bu kavram açıklanmıştır.

Otobiyografi sanatının Rus edebiyatında ortaya çıkışını ve tarihsel gelişimini ele aldığımız çalışmamızın ikinci bölümünde ise bu kavramın Rusya’da ortaya çıktığı 17. ve 18. yüzyıllar dikkate alınmış, “ben”in ortaya çıkışıyla bu ifadenin kültürel yaşamda varlık göstermeye başladığı ortaya konmuştur. Nitekim bireyselliğin keşfiyle öne çıkan unsurlar edebiyatta itiraf, kronolojik veri ve anı gibi türlerin çıkışına işaret eder, ancak Rus edebiyatında bu tanımlamanın özyaşamöyküsü, itiraf ve vaaz türleri üzerinden oluştuğu saptanmıştır. Bu bağlamda Yelizar’ın ve Avvakum’un yaşam öykülerinin Rus edebiyatındaki ilk otobiyografik

eserler kabul edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Heterojen bir tür olamayan otobiyografik metnin gelişimi, hatıralarla etkileşimi ve edebiyata dâhil olması ise metinlerarası bir sistemin oluşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ele alınan eser isimlerinin, metnin vurgulamak istediği konuya işaret ettiği ve metnin türüne dair bilgi verdiği sonucuna ulaşılmış, söz konusu *başlıklandırmalar* Rus edebiyatından örneklerle değerlendirilmiştir. 19. ve 20. yüzyıl otobiyografi metinlerine ait başlıklar anlambilimsel bir düzene göre sınıflandırılmış, incelememize konu olan Gorki'nin üçleme eserleri “zaman”, “uzam” kavramlarını barındıran başlıklar altında değerlendirilmiştir. Bu yaklaşıma göre “Çocukluğum”; dolaylı ya da doğrudan bir ifadeyle yaşamın bir döneminin adlandırılması olarak, “Ekmeğimi Kazanırken”; zamanın belirli imgeler üzerinden aktarılması olarak, “Benim Üniversitelerim” ise hem zamansal hem uzamsal bir adlandırma olarak değerlendirilmiştir. Rus edebiyatındaki otobiyografi sanatının önemli bir temsilcisi olarak çalışmamıza konu olan Gorki'nin kronolojik yaşamı da bu bölümde aktarılmış, tarih bilgisiyyle paylaşılan ayrıntılar, inceleme kısmında ele alınan konuların bir tekrarı olmaması için kısa bilgi akışlarıyla sunulmuştur.

Çalışmamızın son bölümü Gorki'nin kaleme almış olduğu eserlerinden incelememize dâhil edilen “Çocukluğum”, “Ekmeğimi Kazanırken” ve “Benim Üniversitelerim” adlı eserlerin otobiyografi sanatı ekseninde incelenmesine ayrılmıştır. Eserlerin Türkçe tercümelerinin olması nedeniyle konu ve özet bilgisine yer verilmemiş, ayrı alt başlıklarda incelenen her bir eser için belirlenen yaklaşım eserin anlatımında öne çıkan yaşanmışlıklar üzerinden oluşturulmuştur. Bu kapsamda yazarın yaşamı hakkında incelemelerde bulunan İlya Gruzdev, Viktor Karpenko, Henri Troyat, Pavel Basinski ve Dmitriy Bıkov'un çalışmaları referans alınmış, yazarın kronolojik yaşamı da dikkate alınarak eserde sunulan anlatım ve Gorki'nin yaşamöyküsü arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. “Çocukluğum” 1912-1913 yıllarında kaleme alınır, 1913-1914 yıllarında yayımlanır. “Ekmeğimi Kazanırken” 1914-1915 yıllarında yazılır, 1916 yılında yayımlanır. “Benim Üniversitelerim” ise 1923 yılında okurla buluşur. Yazar, kendi hayat yolu hakkındaki her şeyi Devrim kalkışması yıllarında ve Ekim Devrimi hazırlıkları

döneminde kaleme alır. Bu yılların olumlu ruh hali üçlemeye kuvvetli ve iyimser bir tonda yansır.

“Çocukluğum” adlı eserde okuru karşılayan anlatım, Alyoşa’nın babasının yaşamını yitirmesi sonrasındaki gelişmeler üzerinden biçimlenir. Bu anlamda büyükanne ve büyükbaba figürlerinin Gorki’nin yaşamındaki etkin rolü yalnızca eserin anlatımına yön vermemiş, aynı zamanda yazarın iç dünyasını ve maneviyatını da gözler önüne seren önemli birer unsur görevi üstlenmiştir. Nitekim “Çocukluğum”da hem başkahraman hem anlatıcı olarak okurun karşısına çıkan Alyoşa Peşkov, yazarın üçleme eserlerinde yalnızca bir başkahraman değil, aynı zamanda hayat sahnesinin bir tanığı olarak yer alır.

“Ekmeğimi Kazanırken”de Gorki’nin 1879 -1884 yılları arasındaki yaşamına ait olaylar aktarılmış, büyükbabasının “*İnsanların arasına karışıp kendi ekmeğini kazan artık!*” sözleriyle evinden ayrılan Gorki’nin, büyükannesinin koruyucu kanatlarının olmadığı, insanların, yeni deneyimlerin, yeni zorlukların arasındaki mücadelesi gözler önüne serilmiştir. “Benim Üniversitelerim” adlı eserde ise Ağustos 1884’ten Eylül 1888’e, Nijniy Novgorod’dan Kazan’a uzanan Gorki’nin yaşamı; Semyonov’un fırını gibi Krasnovidova kasabasını da *üniversitesi* addeden yazarın hayat okullarını ideolojik bir aktarımla sunmuştur. Gorki, burada Rus – devrimci – demokratik ruhuyla tanışır.

Gorki’nin üçlemesi bir günlük olaylar dizisi, bir anı yazarının hatırası veya çekilen sıkıntıların kaleme alındığı bir günlük değildir, ergen bir gencin yaşamından notlar da değildir. Gorki’nin üçlemesi derin felsefi doygunluğuyla yazarın diğer çalışmalarından ayrılır. Hayata dair izlenimleri her daim kahramanın önüne koyan, felsefi sorular soran, toplumsal düzeni sorgulayan, bunları gerçek yaşamda uygulayan bir karakter yaratılmıştır. Söz konusu felsefi ve toplumsal problem kahramanın büyüme evresini ve içinde yaşanan dünyanın gelişimini, eserin kurgusunu, anlatılan olaylar zincirini ve halkın aydınlanma sürecini ortaya koyar. Otobiyografik üçleme; “Aleksy Peşkov” olarak başladığı yolculuğa “Gorki” olarak devam eden mücadelecî bir ruhun yeni bir hayat kurma savaşının, halk özgürlüğe doğru yürürken halkın etinden et olan bir şahsın kahraman bir yazara dönüşmesinin hikayesidir.

Özyaşamöyküsünü yazması Lenin tarafından talep edilen Gorki, kaleme aldığı söz konusu eserleri aracılığıyla yalnızca kendi yaşamına ait hassas anılarını değil, aynı zamanda bir dönemi yansıtan yaşanmışlıkları da aktarmıştır. Gorki, gerçeklere tarafsız bir bakış açısıyla ve ayrıntılı bir biçimde sanatında yer verir. Rusya'nın ev sahipliği yaptığı bir dönem küçük bir çocuğun hikayesinde tüm vahşetiyle ve kirliliğiyle yer bulur. Bruce Hood'un "ayna benlik" sözleriyle ifade ettiği bu yaklaşımın bir örneği olarak Gorki'nin mücadelesi, dönemin koşullarının bir yansımasıdır. Başka bir deyişle varoluşu, çevresindekilerin bir yansıması olan Gorki, Devrim öncesi Rusya'nın ağır koşullarını, varsıl yoksul yaşamlarıyla insanların yazgılarını yalnızca devrimci-romantik bir biçimde değil, aynı zamanda otobiyografik bir aktarımla sanatına taşımış, *kendilik* bilinciyle anlatımına yön vermiştir.

KAYNAKÇA

- Agenosov, Vladimir. V.: **İstoriya russkoy literaturı XX veka**, Moskva, Yurayt, 2015.
- Agızza, Roza: **Antik Yunan'da Mitoloji**, Çev. Z. Z. İlkelen, 2. bs., İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006.
- Aksoy, Nazan: **Kurgulanmış Benlikler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- Anonim: **Gorki, Şmelyov, Teffi i drugie**, Moskva, İmli Ran, 2015.
- : **Russkie pisateli v Moskve**, 3. bs., Moskva, Moskovskiy raboçiy, 1987.
- Bayevski, Vadim. S.: **İstoriya russkoy literaturı XX veka**, Moskva, Yazıki slavyanskoy kulturi, 2003.
- Bahtin, Mihail. M.: "Avtor i geroy v estetiçeskoj deystvitelnosti", **Avtor i geroy. K filosofskim osnovam gumanitarnih nauk**, SPB, YY. s. 130-150.
- : **Estetika slovesnogo tvorçestva**, Moskva, İskusstvo, 1986.
- Basinski, Pavel V.: **Strasti po Maksimu. Gorki: 9 dney posle smerti**, Moskva, Astrel, 2011.
- Bıkov, Dmirti: **Jizn zameçatelnih lyudey-Gorki**, Moskva, Malaya gvardiya, 2016.
- Bolşev, Aleksandr O. .: **İspovedalno-avtobiografiçeskoe naçalo v russkoy proze vtoroy polovını XX veka**, SPB, Filol. f-t., 2002.

- Boyer, Pascal.,
Wertsch, James.: **Zihinde Ve Kültürde Bellek**, Çev. Y. A. Dalar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Bruner, Jerome Seymour: “Life as narrative”, **Social research**, 54 (1), s.11-32. (Çevrimiçi) <https://philpapers.org/rec/BRU LAN-2>, 22.12.2018.
- Burke, Sean: **Authorship from Plato to Postmodern**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1995.
- Cevizci, Ahmet: **Felsefe Tarihi**, 5. bs., İstanbul, Say Yayınları, 2014.
- Çekunova, Antonina. E.: **Russkoe memuarное nasledie vtoroy polovni XVII- XVIII vv. Opıt istočnikov edçeskogo analiza**, Moskva, Y.Y., 1995.
- Demiralp, Oğuz: “Toprak Olmak Dil Olmak”, **Kitap-lık**, Sayı-37/Yaz 1999, İstanbul, YKY, s. 179-182.
- Dingil, Filiz Cluzeau: “Homeros’ta Epik Bellek”, **Arkeoloji ve Sanat**, Sayı: 131, İstanbul, 2009, s. 14-22.
- Doğan, Şerife: “Otobiyografi ve Anı Korelasyonunda Anlatıcı ve Protagonist Özdeşliği Üzerine”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 10/ Sayı 1/ Temmuz 1993, s. 106-125.
- Draaisma, Douwe: **Sıla Hasreti Fabrikası**, Çev. D. Tunç, YKY, İstanbul, 2016.
- Florenskiy, Pavel. A.: **Stoll i utverjdenie istini**, Moskva, Pravda, 1914.

- Gilmore, Leigh: “The Mark of Autobiography: Postmodernism, Autobiography and Genre”, **Autobiography and Postmodernism**, Ed. K. Ashley, L. Gilmore, G. Peters, Amherst, The University of Massachusetts Press, 1994, s. 5-17.
- Gorbunova, Nadejda A.: **Avtobiografizm i avtobiografičeskie janrı v tvorčestve A. İ. Gertsena 1840-1850-x godov**, Ekaterinburg, Uralskiy gos.ped.univ., 2014.
- Gorki, Maksim: **Çocukluğum**, Çev: Mazlum Beyhan, İstanbul, İş Kültür Yayınları, 2016.
- : **Benim Üniversitelerim**, Çev: Mazlum Beyhan, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- : **Benim Üniversitelerim**, Çev: Mazlum Beyhan, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- : **Ekmeğimi Kazanırken**, Çev: Mazlum Beyhan, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- : **Literatura sovetskaya**, Moskva, Prozaik, 2013.
- : **Günlüğümden Notlar**, Çev. Edip İ. Polat, Ankara, Doruk, 1997.
- : **Sob. soç., tom: XXII**, Moskva, GİHL, 1950
- Gruzdev, İlya: **Gorki, Jizn zameçatelnih lyudey**, Moskva, Molodaya gvardiya, 1958.
- Gusdorf, Georges.: “Conditions and limits of autobiography”. Ed. J. Olney, **Autobiography: Essays theoretical and critical** New Jersey, Princeton University Press, Princeton University Press, 1980, s. 22-48.

- Gülgöz, Sami., Ece, Berivan., Öner, Sezin.: **Hayatı Hatırlamak, Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Hamilton, Edith: **Mitologya**, Çev. Ülkü Tamer, İstanbul, Varlık Yayınları, 2006.
- Hood, Bruce: **Benlik Yanılsaması**, Çev. Eyüphan Özdemir, İstanbul, Ayrıntı, 2012.
- İnanır, Emine.: **Rus Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Karpenko, Viktor: **Jizn znamenitih Nijegorodtsev**, Nijniy Novgorod, Universitetskaya kniga, 2005.
- Karpov, İgor. P.: “Avtorologiya (raboçiy slovar): Literaturovedenie, lingvistika, filosofiya, logika, psihologiya” (Çevrimiçi) <http://slovar.lib.ru/dictionary/avtobiografizm.htm> 15.12.2018.
- Kojina, Natalya. A.: **Zaglavniye hudojestvennogo proizvedeniya: Struktura, funktsii, tipologiya (na materiale russkoy prozi XIX-XX vv.)** Avtoreferat kand. diss. Moskva, 1986.
- Lejeune, Philip: “On Autobiography” (Çevrimiçi) https://edocs.uis.edu/Departments/LIS/Course_Pages/LNT01/RN/Rosina's_on-ground_course_storage/Rosina's_LNT_501_Readings/On%20Autobiography%20pp3-30%20%20by%20Philippe%20Lejeune.pdf E.T. 07.12.2018.

- : The Autobiographical Pact” (Çevrimiçi)
https://edocs.uis.edu/Departments/LIS/Course_Pages/LNT501/RN/Rosina's_onground_course_storage/Rosina's_LNT_501_Readings/On%20Autobiography%20pp3/30%20%20by%20Philippe%20Lejeune.pdf 02.02.2018.
- Lihaçev, Danil.: **Velikiy put**, Moskva, Sovremennik, 1987.
- Lukacs, Georg.: **Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı**, Çev. Cevat Çapan, 2. bs., İstanbul, Payel Yayınevi, 1975.
- Medariç, Magdalena.: “Avtobiografiya/avtobiografizm”, **Avtointerpretatsiya: sb. st. po rus. Lit. XII-XX vv.**, pod. red. A. Muratova i İezuitovoy, SPB, S.-Peterb. Un-ta, 1998.
- Michelet, Jules.: **Rönesans**, Çev. Kazım Berker, İstanbul, Cumhuriyet Kitap, 1998.
- Tager, Yelema M.,
Mihaylovskiy, Boric V.: **Tvorçestvo M. Gorkogo**, Moskva, Gosudarstvennoe uçebno-pedagogičeskoe izdatelstvo ministerstva prosveşeniya RCFCR, 1951.
- Mineralov Yuriy İ,
Mineralova, İrina. G.: **İstoriya russkoy literaturı XX veka 1900-1920 godı**, Moskva, Student, 2012.
- Montefiore. Simon Sebug.: **Stalin: Kızıl Çarın Sarayı**. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul, İthaki Yayınları, 2013.
- Necatigil, Behçet: **Küçük Mitologya Sözlüğü**, İstanbul, YKY, 2017.
- Nikolina, Nataliya A.: **Poetika russkoy avtobiografiçeskoy prozi**, Moskva, Flinta, 2017.

- Ogarev, Nikolay P.: “Moya ispoved”. (Çevrimiçi) http://az.lib.ru/o/ogarew_n_p/text_0230.shtml 15.12. 2018.
- Öncel, Süheyla: **İtalyan Edebiyatı Tarihi**, Ankara, İtalyan Kültür Heyeti, 1997.
- Paine, Thomas: **The Age of Reason**. New York, Prometheus Books, 1984.
- : “Pamyatnik Kaşirinoy A. İ. Maksima Gorkogo, Nijniy Novgorod park imeni Kulibina” (Çevrimiçi) <http://www.proznanie.ru/teacher/?class=7litra&content=fa2d3a3157d626b163afc40e8e96d430> 12.10.2018.
- Platon: **Phaidon**, İstanbul, Say Yayınları, 2015.
- Pospelov, Gennadiy: **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, 2. bs., İstanbul, Evrensel Basım Yayım, 2005.
- Pozdin, Yevgeniy Nikolayeviç: **Dokumentalnaya osnova povesti M. Gorkogo “Moi universiteti”**, (Çevrimiçi), <http://chelovek nauka.com/v/561971/a/?#?page=3>, 29.01.2019.
- Randall, L.(Bill) William: **Bizi “Biz” Yapan Hikâyeler Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme**, Çev. Şen, Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ricoeur, Paul: **Hafıza, Tarih, Unutuş**, Çev. M. Emin Özcan, İstanbul, Metis Yayınları, 2012.
- Rubin, David.: **Autobiographical memory**, New York, Cambridge University press, 1984.
- Schacter, Daniel L.: **Belleğin İzinde, Beyin, Zihin ve Geçmiş**, Çev. Eda Özgül, İstanbul, YKY, 2010.

- Sidonie, Smith: Julia Watson (eds.). **Women, Autobiography, Theory.** Wisconsin, The University of Wisconsin Press, 1998.
- Suhih, İgor N.: **Ruskiy yazk i literatura**, Moskva, Akademia, 2014.
- Temel, Özge Parlak.: “İlahi Komedyâ: XXVIII-XXXIII-XXXIV Sayılı Kantolarla Dante'nin ‘Cehennem’inde Adalet Kavramı ve ‘Contrapasso’ Yasası”, **DTCF Dergisi** (56 /1), 2016, s. 100-123
- Troyat, Henri: **Gorki**, Çev. Hakan Tansel, İstanbul, Alfa Biyografi, 2017.
- Vinski, Grigoriy: “Moyo vremya” (Çevrimiçi) <http://www.bibliotekar.ru/reprint-40/8.htm> 15.12.2018.
- Yakın, Aslı Yazıcı: “Otobiyografi”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:22, Ankara, Doğu Batı yayınları, 2003, s. 141-152.
- Yedlin, Tovah: **Maxim Gorky: a political biography**, London, Praeger, 1999.
- Zelinski, Korneliy L.: **Sovyet Edebiyatı**, Çev. Funda Savaş, İstanbul, Konuk Yayınları, 1978.